

Erdélyi Protestáns Lap.

AZ ERD. EV REF. EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS LAPJA.

Laptulajdonos: az erd. ev. ref. egyházkerület.

Felelős szerkesztő: NAGY KÁROLY, th. tanár.

Szerkesztőség, hova a kéziratok és magán előfizetések bérmentve küldendők, az ev. ref. theol. fakultás épületében 4. ajtó.

Előfizetési ár: egész évre
félévre

12 kor.
6 kor.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖK ÖN.

Az egyetem betegsége.

Mult számunkban megemlékeztünk a kolozsvári tudomány-egyetemen lefolyt szenzációs esetről. Azóta az öngyilkos-jelölt Haury a felgyógyulás útján van; mint hallszik, a szigorlata is elfogadtatott, Navratil tanár szabadságra ment s az egyetemen, főleg a jogász ifjuság, tolong a szigorlatokra, mert most alig bukik valaki és a hírlapok is elhallgattak, miután Navratil ellen kidühöngték magukat. A legtöbb lap ugyanis megelégedett azzal, hogy az egész eset odiumát reákenete a Navratil személyére, a kinél erre elegendő támpontot is talált — tulnagyszámu buktatásaiban, tankönyv spekulációban és betegesen ideges természetében. Csak a kolozsvári „Ellenzék“ nézett egy kicsit mélyebben a dologba és tette szóvá a rendszernek egyik legvisszatetszőbb oldalát, a pénz-kérdést: az egyetemi tanárok leczkepénzei s főleg vizsgadíjai ügyét s követelt e téren indokolt reformokat. Már az a kép is, a mit a dolognak erről az oldaláról festett, indokolja a gyors reform szükségét. A tanárok évi jövedelme valósággal bőrzei árfolyam szerint jegyezhető. Az elég szép fix-fizetést 2—5 szörösen meghaladja a leczkepénzekből és vizsgadíjából befolyó mellékjövedelem. Hátha még az illető tisztséget is tölt be: dekán, prodekán vagy épen rektor?! Ugy hallottuk, hogy a közelebbi években egyik jogi dekán évi 30,000 korona vizsgadíj után fizetett jövedelmi adót. Nős hát ily körülmények között nem lehet csodálkozni, hogy ha az egyetemen a Muzsákat azzal vádolják meg, hogy a Mammonnal kaczerkodik és teljesen jogos az a kívánság, hogy az egyetemről számüzni kell a tanároknak a tanítványokkal való üzleti összeköttetéseit legyen ez akár leczkepénz, akár vizsgadíj, akár tankönyv spekuláció alatt rejtőző. A tanárnak a maga fix-fizetéséért kötelessége tanítani is és tanítványait kikérdezni is.

Azonban mi a bajt ezeknél mélyebben rejlonék hisszük. Tudvalevőleg az egész tudomány-egyetem kérdése annak ugy hivatása,

mint funkcionálása tekintetében beteges fejlődésü. A mai egyetem egy torzszülött Igényeiben tudomány-egyetem, funkcionálásában gyakorlati szak-főiskola. Csak természetes hogy egyiknek sem jó. És a régi czopf nem engedi, hogy ez a sziámi-iker-alakulat szétválasztassék. Pedig ebből a helyzetből foly az a baja egyetemünknek, a mit mi *gyáriasság*-nak nevezünk. Az életpályák jó nagy részében az alkalmaztatást egyetemi végzettséghez (nem egyszermind képzettséghez is!) kötöttük s mert az embereknek kenyér kell: tolnak az egyetemre. Az egyetemen pedig s főleg a jogi karon uralkodóvá lesz a tömegélet minden félszegsége, lelkiismeretlensége sőt visszaélései. Felvesznek annyi hallgatót, hogy számukra nem tudnak megfelelő helyiséget adni. Ennélfogva az előadások látogatását meg sem követelhetik és mindennapos dolog, hogy tanár, ki 3—400 embertől rakta zsebre a leczkepénzt, 30—40 ember jelenlétében tartja előadásait egész féléven keresztül. De, hát a tanár előad: mit törődik ő azzal, hogy hallgatják-e tanítványai? Személyesen $\frac{1}{10}$ részét sem ismeri hallgatóinak, annál kevésbé tud arról, hogy az illető folytat-e és mely irányban komoly tanulmányt. Hallgatóival kétszer vált szót fél-évenként: az Index aláírásokkor; ha ugyan azt is nem más iratja alá. Ily körülmények között korán gyökeret ver az ifju szivekben a lelkiismeretlenség, kötelességek számba nem vétele, a schwindlikben való leleményesség, szóval minden, a mi a jellem képződésre épen nem jótékony hatásu. A vizsgákon a sorsra bizza magát. Hiszen az a negyed vagy félóra, mely alatt egy tárgyból kikérdeztetik nem elégséges, hogy az illető tudománykörben való jártassága meg legyen állapitható; vagy igen is elég arra, hogy a részletező szaktanár hamar megállapithassa az — elégtelent. A vizsgáló-bizottság többi tagjai pedig...?! — s ez az igazi demoralizáló az ifjakra nézve! — bekukkintván a terembe, zsebre rakják az őket illető 10 koronát s futnak oda, hol ugyanazon időben maguk kérdeznek és a jelölt, ki egyetlen-

egy ember, a kérdező szaktanár előtt vizsgázott, az eredmény kihirdetésénél hallja s a jegyzőkönyv tanusítja, hogy „szótöbbséggel“ elbukott vagy átment.

Lehet-e ily körülmények között csodálkozni, hogy az ifjak legnagyobb része komolyan nem is készül a vizsgálatára, hanem — miután 6 hét múlva újra eléállhat — arról gondoskodik, hogy 2—3 próbára meglegyen a vizsgadíj, mert az rendszerint nem fordul elő, hogy a harmadik próbálkozásnál is visszavetessék. S aztán akad egy Navratil, aki négyszer is megbuktatja?!

No hát ilyenek csak hevesvérü ifju gyerkőcz-tanárok lehetnek, a kiket ki kell szorítani az egyetemről, mert még komolyan veszik az egyetemen a tudományt.

A tömegtermelés így ront meg tanárt s tanítványt s a tudás tiszta légkörét a gyakorlati mesterkedés szennyezi be. Pár évi vizsgai kérdések alkalmával tett feljegyzések a tanár kérdéseiről és szája ize szerinti feleletekről, megteremti a vizsgára való előkészítő pár heti, de pár száz forintos cursusokat, melyeknek rendezői vállalják a garanciát, hogy az illető tanárnál „biztos sikerrel“ való vizsgára készítenek elő. S aztán csoda-e, hogy ezeknek több hallgatója van, mint a tanárnak az egyetemen?!

Ezek az állapotokon — addig is, míg a magyar oktatásügy odajut, hogy a theoretikus tudományosságot s az életpályákra való gyakorlati előkészületet helyesebb viszonyba hozva egymással, a mai tudomány-egyetemeket két részre bontja fel — sürgősen segíteni kell. Ez már többé nem theoretikus követelmény, hanem a legégetőbb erkölcsi szükség. Az iskolának, a tudománynak, a közéletnek, nemzetünk ifjuságának erkölcsi javai forognak itt koczán. A schwindli tömegtermelést a tudományok birodalmában tovább túrni nem lehet.

Tanárt és tanítványt olyan helyzetbe kell hozni az egyetemi oktatás fokán is, hogy személyes, lelki, benső kapcsolat képződhessék közöttük. Hogy együtt munkálkodjanak, mert akkor más lesz nemcsak a tudásnak, nemcsak a vizsgáknak eredménye, hanem a jellemeik képződése is.

Erre pedig csak időlegesen orvosság az, hogy minden tanszéknek többszörös képviselője legyen az egyetemeken, hogy az egyetemnek ama féltve őrzött autonomiáját, melynek ily fanyar gyümölcsei teremnek, meg kell szorítani s intézményes ellenőrzés alá fogva a visszaéléseket megtorolni és kiküszöbölni s a szentelt csarnokokat a kufároktól megtisztítani. Elodázhatatlan már ugy az, hogy új egyetem állíttassék fel, mint az, hogy főleg a jogi oktatás régóta húzódo reformjával a jogakadémiák jobban értékeltesenek és kihasználtsanak.

Kell-e reá mutatnunk, hogy az államnak

önmaga iránt való kötelessége, hogy az ily irányu mozgalmat teljes erejével támogassa?! A budapesti és kolozsvári egyetemek túlzus-foltságát meg kell szüntetni, felgyülemlett vizeit új medenczébe levezetni s hová inkább, mint Debreczenbe, a magyar alföld szívébe?!

A debreczeni egyetem mihamarább való megvalósítása, ime, sürgős állami szükséggé is lett: ez van dokumentálva a kolozsvári Haury—Navratil szomorú eset által. Hát meg kell csinálni!!! Apponyi gróf kultuszminiszternek nemes ambíciója lehet ez. Legyen is!

Az új Érettségi vizsgálati Utasítás ismertetése és bírálata.

— Irta: Kovács. Dániel ref. koll. tanár. —

I.

Az ezelőtt érvényben volt Utasítás 53. §-a helyett az új Utasításban 40 §. van. Ezek közül azonban csak 4 §. egészen új, mert az 5-ik új úgy jött létre, hogy a régi 32-ik §-ból az újban 2. §. lett.

Az egészen új §§-ok a következők:

1. Az új Utasítás 22-ik §-a, mely kimondja, hogy a görögnyelv és irodalomból, valamint a pótló tárgyakból érettségi vizsgálatnak nincs helye; csak oly tanulók tartoznak a görögből szóbeli érettségit tenni, kik kiegészítő érettségire jelentkeznek.

2. Az új Utasítás 23-ik §-a, mely a szóbeli vizsgálaton a kérdések feltevésére tartalmaz értékes utasítást.

3. Az új Utasítás 26-ik §-a, mely a miniszteri biztos kiküldésére vonatkozó rendelkezést tartalmazza.

4. Az új Utasítás 32-ik §-a, mely az ismétlő szóbeli érettségi vizsgán egy tárgyból bukott tanuló sorsáról rendelkezik.

A többi §§-ok többé-kevésbé a régiékek egyes intézkedéseikben módosultak.

II.

A módosult §§-ok közül lényeges módosulás történt mindjárt a 2-ik §-ban, melyben az érettségi vizsgálat célja van kifejezve. Az új, módosítottan kifejezett cél véleményem szerint helyes. A régiben kettős cél volt kitűzve: egyik, eltekintve attól, hogy főiskolai tanulmányokra gondolna, csupán általános műveltséget kívánt a jelöltől; a másik azt a fokot kereste, mely szükséges a főiskolai tanulmányokra. Az új Utasításban csak ez utóbbi cél van kitűzve természetesen, mert ha csak általános ismeretet kívánánk, talán kevesebb is megelégedhetnénk, mint ha arra gondolunk, hogy képes lesz-e a jelölt megállani helyét a főiskolai tanulmányok művelésében. Már pedig az érettségi vizsgálaton nem helyes két mértékkel mérni, a mennyiben a kiadott bizonyítvány mindenkit egyforma jogosultsággal ruház fel. Megengedem, hogy a vizsgáló-bizottságok eddig sem mértek kétféle mértékkel, de a régi utasítás értelmében mérhettek volna, épen azért én ezen módosításban határozott haladást látok, mert az ingadozást a cél tekintetében megszüntette.

A 3-ik §-ban csak az a módosítás történt, hogy a 3-ik kikezdés végére a vizsgálóbizottság tagjainak felsorolásánál „a törvény 23-ik §-a által megengedett bizottsági tagok is“ után az új utasításban ez a megszorító intézkedés olvasható: „kiknek száma azonban kettőnél több nem lehet“ Ez nézetem szerint felesleges megszorítás, mert tudtommal a felekezeti főhatóság eddig még ilyen bizottsági tagokat az érettségi vizs-

gához valószínűleg költségkímélésből nem küldött ki, de valószínű az is, hogy ha él is ezzel a joggal, egynél többet nem fog kiküldeni. Azonban, ha jónak látták ezt a megszorítást, nem tartom ezt a tényt autonómikus jogaink megszorításának olyan értelemben, hogy sikra kellene szállani vele szemben.

A 4-ik §. annyiban módosult, hogy az új utasításból kimaradt az az intézkedés, hogy a 8-ik osztály tanárainak az értekezlete a jelentkezés után a jelentkezők közül egyiknek-másiknak javasolja a visszalépést, de a vizsgálatról el nem tilthatja. Hogy ez az intézkedés milyen felesleges volt a régi utasításban, bővebb indoklásra nem szorul s így örvendhetünk, hogy az új utasításból kimaradt.

A 7-ik §. lényegesen módosult tétel. Az eddigi 5 írásbeli tételt a gimnáziumban és 4 tételt a reáliskolában az új utasítás 3—3 tételre szállítja le. A gimnázium írásbelije közül törli a görögöt és németet, a reáléból a francziát.

Az írásbeli tételek leszállítását a miniszteri körrendelet így indokolja: „Fel kellett szabadítanom a jelölteket a vizsgálati tárgyak sokaságában rejlő felesleges teherrel, mely tapasztalat szerint szellemi rugékonyságukat apasztotta és őket még a tulajdonképeni elbírálás előtt kifárasztotta. Az érettségi vizsgálat súlypontját annak szóbeli részére kellett helyezni. Remélhető, hogy így az írásbelieken mind nagyobb mértékben tapasztalt visszaélések lehetőségének köre is szűkebbre fog szorulni.“

Megvallom, hogy sem a módosítással, sem az indoklással nem vagyok megelégedve. Mert — ha elfogadjuk az indoklást — akkor nem 3-ra, hanem legfeljebb 2-re kellett volna leszállítani a tételeket; t. i. a magyar irodalom és matematikára, vagy esetleg a reáliskolában, ha annak gyakorlati célját is tekintjük, a mi vajmi kevés, még a németnyelvet fel lehetett volna venni. De hogy mi szükség van a latinra a gimnáziumi írásbeli tételek közt, ezt az indoklásból nem olvasom ki. Ha pedig csakugyan az a cél, hogy a szóbeli vizsgálat legyen a döntő, akkor az írásbelin elégnek tartom csupán csak a magyar dolgozatot, melynek tárgyát úgy választanám meg, hogy abból kitűnjék, hogy az a jelölt csakugyan tud magyarul írni és gondolkodni; ennél fogva feltétlenül elbuktatnám és szóbelire sem engedném azt, a ki a helyesírás szabályai ellen tudatlanságból vét, vagy a ki gondolatait rendszeres mondatokba foglalni nem képes. A többi ismeretek elbírálását aztán mind a szóbelire hagynám. Ez következne a miniszteri indoklásból.

Ugye én az indoklással sem vagyok megelégedve. Mert mi történik a rendes eljárás szerint? A 8-ik osztály növendékei mindjárt a 8-ik osztály évvizsgálata után írásbeli érettségit tesznek; tehát erre az írásbelire nem készülnek külön, mert nincs idejük, hanem legtöbbször a 8-ik osztályban megszerzett ismeretek alapján fognak dologhoz. Hogy tehát ez felesleges teher volna, vagy idő előtt kifárasztaná őket, vagy éppen szellemi rugékonyságukat apasztaná, ezt az indoklást nem fogadhatom el. Hogy a visszaélések köre szűkebbre szorul, ez természetes, mert ezentúl nem 5 írásbelinél történik visszaélés, hanem csak 3-nál, de ha egyet tartanánk meg, akkor csak egynél történnék visszaélés; világos tehát, hogy ebből az indokból egyáltalában nem kellene írásbelit tartani, mert csak akkor szünnének meg teljesen a visszaélések.

Más tekintetben pedig határozottan károsnak és a középiskolai tanítás sikerét kockáztatónak kell tartanom az írásbeli és szóbeli érettségi tárgyaknak mindenféle korlátozását. Mert nem lehetek egy véleményen az ung—beregvármegyei tanári kör derék elnökével, Schürger Ferenczel s a kik az ő nézetét vallják, ki azt állítja, hogy a földrajzban és termé-

szetrajzban kiváló siker mutatkozik a tanításban, pedig ezek nem érettségi tárgyak. Én éppen azt tapasztalom, sajnos, hogy a földrajz és term.-rajz részesül abban a mostoha sorsban, hogy gimnáziumot s talán reáliskolát végzett növendékeink s így a társadalomnak általános műveltséggel bíró összes tagjai legkevésbé tudnak belőle és ha alkalmuk nincs ezen ismeretekhez más uton hozzáférni, bizony kevésre mennek azzal, amit a középiskolából magukkal hoztak. És ez fog történni a gimnáziumban a göröggel és némettel s a reáliskolában a francziával is. Már pedig a gimnáziumban a görögre és németre egyenként 19 órát fordítanak hetenként, mely az összes órák 8⁶/₁₀-a; a reálban a francziára 24 órát, mely az összes órák 10⁰/₁₀-a. Érdemes-e ennyi időt eltölteni azért, hogy a sikert kockáztassuk?

De van egy másik dolog is, mely meggondolásra méltó. Szabad-e alkalmat adnunk arra, hogy a tanuló különbséget tegyen az egyes középiskolai tárgyak között a szerint, hogy az egyik fontos, a másik nem az? Pedig erre a megkülönböztetésre ilyen intézkedéssel önként rávezetjük a tanulót. Említhetném azt a lélektani jelenséget is, hogy ezen mellőzött tárgyak tanárai lelkiismeretes buzgóságuknak megfelelően törekednek oktatásukban minél több eredményre jutni és naponként fogják tapasztalni, hogy ezen törekvésük hajótörést szenved a tanulók non kuramuszságán: „hiszen úgy sem érettségi tárgy, minek kioldjam vele!“ Milyen lelki gyötrelmekkel és mennyi kedvetlenséggel kell megküzdeni ennek a tanárnak!? Azt csak a tárgyilagosság kedvéért említem meg, de hinni nem akarom, hogy akadhat tanár, aki kötelességét e tárgyak tanításában az érettségi kívánalmak mértékéhez szabja. Még egy másik esetet is fel kell említenem, a mit én majdnem a legfontosabbnak tartok, a miniszteri körrendelet indoklásával szemben. Es ez az, hogy nem megkönnyíteni, de megnehezíteni kell a főiskolai tanulmányokhoz jutását az ifjúságnak. A mai időben mindenki a főiskolákra rohan s ott remél és vár kvalifikációt. Az élet nagy versenyében tapasztaljuk, hogy a legtehetségesebb erők nem is közepes kvalifikációval állás nélkül vannak s kénytelenek olyan foglalkozásra adni fejüket, a mihez sokkal kevesebb fáradsággal és költséggel hozzá juthattak volna; e mellett a gazdasági, ipari és kereskedelmi pálya szenved, mert kénytelen beérni olyan tényezőkkal, akik alig egy-két elemi iskolát, vagy legvérmesebb körülmények között a középiskola 4-ik osztályát végezték. Talán célszerűbb volna a jogosítás ügyét másképpen rendezni és ennek rendezése után alkotni meg az érettségi vizsgálati utasítást, de aztán úgy, hogy az ellen ilyen kifogások ne merülhessenek fel.

(Folyt. köv.)

A lelkipásztorok és tanítók társadalmi tevékenységéről.*

Arra a kérdésre kívánunk megfelelni, hogy a papok és tanítók részt vehetnek-e a nép anyagi előhaladását érdeklő kérdések megoldásában és azok gyakorlati megvalósításában?

Véleményünk szerint a papok és tanítók a nép anyagi jólétét és előhaladását érdeklő kérdések megvitatásában, azok gyakorlati megvalósításában és az intézmények szervezésében utmutatást adhatnak és részt is vehetnek ugyan; de óvakodjanak bármiféle pénzügyi, gazdasági vagy szövetkezeti olyan aktív szerepléstől vagy más mellékfoglalkozástól, a melyek miatt a bíróságok is anyagi felelősségre vonhatják. Tehát föl kell őket szabadítani az anyagi és erkölcsi

* Az udvarhelyi ref. egyházmegyei egyházi Értekezlet elé terjesztett véleményes javaslat.

felelősséggel járó szövetkezeti, gazdasági vagy más társadalmi ügyek közvetlen vezetése alól.

Ezen véleményünket a következőkben kívánjuk megokolni:

a) A kérdés mindenek előtt azon fordul meg, hogy vajjon a papi és tanítói (tanári) hivatal olyan természetű-e, amelynek betöltésére egész ember kell? Gondolatunk szerint olyan, mert a ki akár a felnőttet, akár a tanuló ifjúságot oktathat, vezetni, irányítani akarja, annak minden testi és lelki erőit ezen magas szociális hivatás betöltésére kell szentelni s a testi és lelki élet gondozásánál, ápoló fejlesztésének magas színvonaláról, az anyagi, a prózai élet porába elvegyülni vagy épen általa beszennyülni nem szabad.

Tehát a testi és lelki erők mellékfoglalkozásokkal való gyöngítése, elforgácsolása csak káros hatású lehet és rosszat szülhet.

Papnak és tanítónak egész én-jét és életét kell hivatásáért feláldozni.

b) A másik kérdés az, hogy vajjon Jézus Krisztus, a mi vezérünk és tanítómesterünk adott-e nekünk példát, avagy tán tanított-e arra, hogy a pap és tanító (tanár) ezermester legyen? hogy mindenhez értsen? mindenbe belefogjon? hogy üzérkedjék, gazdaságot folytasson, politizáljon, korteskedjék, magyarul mondva, hogy „minden lében kanálkodjék” Vajjon nem-e kiüzte a kufárokat és galambárusokat a jeruzsálemi templomból?!

Pap-, tanító- és tanártársak! Akarunk-e hát a Jézus igaz követői lenni és maradni?

Ha igen: ám! akkor „tagadjuk meg önmagunkat és vegyük fel az ő keresztjét”

Ha pedig nem: akkor csak üzérkedjünk tovább és folytassuk a régi életet!

c) Egy harmadik kérdés, hogy van-e szüksége a lelképásztornak, tanárnak, tanítónak nyugalomra is, ha munkáját jókedvvel, hiven, sikerről akarja elvégezni és ha mindig hivatásának magaslatán akar maradnia?

Nézetünk szerint van és épen ezért óvakodjék a kimerüléstől, testi és lelki erőinek teljes elhasználásától és lehető szabad idejét fordítsa inkább lelke és teste fölűdítésére, kellemes szórakozásra, idegeinek pihentetésére, hogy így mindig kész legyen ujult erővel végezni testet és lelket bágyasztó, nehéz és kényes természetű kötelességeit.

Legtöbb — privát passzióból — kertészkedjék, állítson méhest, hogy így a szabadtermészet ölen, tüdőjét, a melyre talán legnagyobb szüksége van, minél több tiszta levegővel telíthesse.

d) A papnak, tanítónak (tanárnak) mielőtt pályájának igáját felveszi, meg kell vizsgálni önmagát és számot kell vetni azzal, hogy a külső elhivatás, erő, tehetség mellett van-e igazi, benső hivatása is?

Ha nincs: ne lépjen senki ezekre az életpályákra, a melyeken kevés rózsza, sok tövis terem és a melyek, már természetöknél fogva se fényes jövővel, se nagy anyagi előmenetellel nem kecsegtetnek, hanem válassza más olyan utját boldogulásának, a melyen elég, ha hivatalos teendőit nap-nap után, robotszerűen elvégzi és a rovatokat kitölti; de működésébe lelkét is beleönteni nem szükséges.

Am! a lelketlen lelkészi, tanítói-tanári működés már magában véve fogalmi képtelenség.

e) Azt se szabad elfeledni, hogy a lelképásztor és tanító (tanár) nem csak a katedrán, hanem az életben is az önfeláldozó szeretetnek, a békés egyetértésnek és a könyörületeségnek kell, hogy hirdetői legyenek.

Es vajjon lehetséges-e ez a fent jelzett mellékfoglalkozások üzése mellett? Nem jó-e kollízióba a pap-tanító (tanár) gyakran önmagával, hiveivel, tanítványával és nem kénytelen-e olykor „vizet prédikálni és bort inni”? Tegyük szívökre a kezöket és feleljenek rá azok a pap-tanító társak, akik egyszersmind hitelszövetkezeti vagy takarékpénztári tisztviselők;

akik üzérkedni, politizálni, sőt még korteskedni is szoktak.

Gondolatunk szerint a csendes szív és békesség nem mindég lakik ott, ahol anyagi érdekek forognak koczán! Aztán azt se szabad szemelől téveszteni, hogy némely papi és tanítói mellékfoglalkozás révén olyan képtelen helyzetek és ellentétek fejlődnek ki, a melyek miatt lehetetlenné válik a hivek és szülők között szükséges kontaktus fentartása.

Végül ne feledjük az irás szavait: „Jobb a száraz kenyérnek étele békességgel, mint hizott barmoknak sokasága, háborusággal.”

Igaz ugyan, hogy kivált a fizetések mellékfoglalkozások megengedhetősége mellett is lehetne felhozni nyomósnak látszó érveket; de ez csak látszat. Így például azt mondhatja valaki, hogy kevés a papi és még kevesebb a tanítói fizetés; nagy a drágaság, nehéz a megélhetés, kivált családos embernek.

Mind igaz, mind úgy van és ezen a bajon sürgősen segíteni kell, kongrua fölemelés és tanítói fizetés javítás által.

Vagy föllehetne hozni, hogy a mellékfoglalkozással lelkész és tanító igen sok hasznot szerez hiveinek, akikkel jót tesz és akik ezért hálásak lesznek.

Ez is igaz lehet, de van ennek ezer meg ezer másféle módja is. A jó példaadás se utolsó dolog s tehát papnak-tanítónak minden jóban elől kell járni. És mi mégis azt mondjuk, hogy az ő hivatáskörén kivül eső ügyekben való példaadást jobb ha másra bizza, aki talán inkább is ért azoknak elintézéséhez. Kövessük inkább Jézust, aki szeretett, szenvedett és meghalt; de feltámadott. .d.

Vallás és Élet.

A papság.

(Folytatás.)

A vallásos életben, az istentiszteleti cselekvények végrehajtásában, az egyház ügyeinek intézésében és vezetésében minden időben jelntékeny helyet foglaltak el a papok. Sok esetben különvált rendet alkottak és úgy tüntették fel magukat, az üdvesség után sóvárgó hiszékeny lelkek előtt, mint a kik a szentség jellegét viselik magukon, közben állanak Isten és a közönséges halandó emberek között s lehetővé teszik, hogy Isten előtt a bűnös ember is meghallgatást találjon, kegyelmet nyerjen. Ők az egyház kiválasztott emberei, a klerus, szemben a laikusokkal; ők a lelkészek, szemben a világiakkal. Mint ilyenek nemcsak az egyházban, hanem a társadalomban is megkülönböztetett helyet, kiváltságot, rangot és méltóságot igényelnek magoknak: nem katonáskodnak, adót nem fizetnek, fölöttük a polgári törvény nem ítélkezik. Az állam szerepe, hogy az ítélet végrehajtásában, ha szükség, az egyháznak segítségére legyen. A klerus nemcsak az államélet tésztől leszakadott és kizárólag az egyházhoz tartozó külön rend; a papnak szét kell tépni minden kötelet, a mely őt a földhöz és világhoz köti. Szt kell tépni még a családos élet szent kötelékét is s áldozatul vinni mindent az egyház dicsőségeért. Az új idők szelleme ezeket a kiváltságokat sem fogja sokáig megtúrni. Ideig-óráig még védelmezhetők lesznek, legalább részben, a lelkiismeret szabadságának jel-szava alatt, de a felvilágosodott szellem szabadsága nem fog késni örökre, megindítani ellene a harcot. Az egyház táplálhat az ő szolgálóiról és ezek hivatáról bármiféle fogalmat: az állammal való viszonyt nézve, ők is az állam összes többi polgáraival egyenlő tagok s nincs joguk reá, hogy velük az állam, mint külön renddel, bánjék el. Adót fizetni, katonáskodni, ugyanazon bíróság elé állani, alapjában véve úgy kötelesek, mint az állam többi polgárai. Az államnak

csak egy mértéke lehet; s ha egyes kérdésekben mégis megkülönböztető kiméletet tanusít, ez a kimélet nem ad jogot az egyháznak a kövételre. Az egyházi szolgálat, a lelkeszi állás — a mint Zeller mondja — nem lehet a gyávák asyluma azok részére, a kik félnek a hazáért meghalni.

Valameddig az egyház nem akar csupán magán egyesület lenni, hanem magát nyilvános korporációnak kívánja tekintetni: mindaddig az államnak is fennmarad a joga, hogy a papokkal szemben is más igényeket formáljon és támasszon, mint a magán egyesületek tisztviselőivel szemben. Hiszen az állam a védelmet és segílyt, mit az egyháznak nyújt, az állam egyetemes érdekét segítő *viszontszolgálat* fejében teszi. Az államnak tehát jogában áll megszabni még azt is, hogy az egyházak lelkeszeinek az ismeret minő fokával kell okvetetlenül rendelkeznie, minő feltételek mellett kezdek meg lelkeszi tevékenységüket és ez a tevékenység milyen széles körre terjedhet. Az állam nagy érdeke a kultúra. Az egyház tagjai az állam *polgárai*. Az állam igen fontos érdeke, hogy az ő polgárai senki kezében *vak eszközök* ne legyenek. Az állam tehát nem engedheti, hogy bármelyik felekezeti is a lelkek gondozását és nevelését olyan papokra bizza, a kiknek nincs megfelelő képességük vagy talán az állami és nemzeti élet iránt épen elenséges indulatokat, érzéseket, nézeteket és felfogásokat hoztak ki magukkal az akadémiák, lelkeszképző intézetek és semináriumok falai közül. Az állam ezen joga a *felügyeleti jog* természetében fekszik.

Ha az állam bármely egyházat vagy vallásos társulatot elismer, véd és oltalmába vesz, kétségtelenül azért cselekszi, mert saját államérdekei javallják. Amde egy olyan vallásos társulat, a melynek céljai és eszközei nem nyilvánvalók, a mely mint elvet állítja fel, hogy a társulat összes tagjai épen úgy, amint ez a *jezsuitáknál* történik, saját akaratukról a főlebbvalókkal szemben lemondanak, *idegen akaratnak* engedelmeskednek — minden állam ellenére vagyon és az állam által, mely polgárait erkölcsi szabadságra óhajtja nevelni, semmiképen meg nem tűrhető, el nem ismerhető. Az állam souverain erkölcsi hatalom és saját kebelében a *rabszolgaságnak* semmiféle nemét és formáját meg nem tűrheti. Rabszolga pedig az állam is, ha polgárai fölött az állami élet körén kívül álló *idegen hatalom* gyakorol befolyást, sőt uralkodik. Ha vannak egyházi rendek és kongregációk, a melyeket meg nem tűrni az államnak elégséges oka van: a *jezsuita-rend* legelső sorban ide tartozik. Egyetlen állam sem tűrhet meg kebelében titkos *társulatokat*; saját létérdeke tiltakozik ez ellen. A jezsuita-rend céljai, intézményei, tagjai és ezek tevékenysége a titkos társulatok leplebe vannak burkolva. A jezsuita vak eszköz az övéinek kezében. Ismét Zellert idézem, a ki ezt mondja: *Es ist doch weltkundig, und die Geschichte von drei Jahrhunderten stellt es ausser Zweifel, dass noch überall, wo Jesuiten gewirkt haben, der Friede der Konfessionen, die Ruhe und Selbständigkeit der Staaten, die sittliche Integrität des Volkes von den ernstesten Gefahren bedroht war.*

A mit a jezsuitákról mondtunk, kisebb nagyobb mértékben az összes egyházi rendekre alkalmazható. Ismeretesekek azok a fogadalmak, a melyeket a rend tagjainak tenni kell. E fogadalmak mindenikében a rend tagjai olyan emberi egyetemes jogoktól fosztatnak meg, a melyeket az állam védeni köteles. Köteles megóvni az egyén azon jogát, hogy becsületes munkájával vagyont szerezzen, családot alapon és tevékenysége mezejét saját legjobb belátása szerint jelölje meg. Azt természetesen nem lehet senkinek megtiltani, hogy szegénységben éljen, nőtelen maradjon, idegen akarat szolgálatába álljon.

* Zeller Edward: „Staat und Kirche.“ Lipse 1873. p. 151.

De ha ez az elhatározás formális fogadalomtétellel történik, az államnak nem csak joga van reá, de kötelessége is, hogy a fogadalom kötelező erejét el ne ismerje; mert a fogadalom a rend tagja természeti és el nem idegeníthető emberi jogokat dob el magától. Tehát fenn kell számára tartani a jogot, hogy más belátásra jutván, a természetadta jogával ismét élhessen, *vagyont szerezzen, családot alkosson, saját akaratának megfelelő tevékenységi körben éljen*. A szerzetesi fogadalmak közt a legmegalázóbb s egy szerzetesi fogadalom, mint olyan kötelék, a mely a papi és egyházi rendet a hierarkhia legfélelmetesebb és teljesen fegyelmezett hadseregévé teszi. E fegyelmezett seregben rejlik a klerikalismus ereje és hatalma, a mely harczot mer vivni minden ellen, a mi az ő önző érdekeivel ellenkezik. Miféle erő és hatalom kényszeríthetné az államot, hogy olyan korporációkat, a melyek reá nézve ilyen veszedelmesek nemcsak lehetnek, hanem szükségesképen veszedelmesekké válhának, megtűrjön, sőt védelmébe fogadjon. Avagy ezeket a veszedelmeket nem fenhargon hindeti-e az élet mindenütt, a hol a kolostorok otthonra találnak, a hol a klerikalis sereg nemzet- és állam-ellenes *agilációival* találkozunk? Különbö is mi értelme van annak, hogy munkaképes emberek százával és ezerével fordítsanak hátat a munkának, éljenek a mások véres verejékkel szerzett mindennapi kenyereből? Nem mondok, hogy az állam egyetlen kardcsapással törölje el őket, de legalább a jogvédelmet tagadja meg tőlük, vagy a szigor teljes erejével gyakorolja a felügyeletet felettök, Mert mégis nagy különbség van abban, hogy bármelyik rend is mint jogi védelem alatt álló és élő társaság épít-e iskolát, templomot, szerez-e vagyont s mint ilyen jelenik meg a hiszékeny nép előtt nyilvános összejöveteleken, istentiszteleti cselekvények idején, hogy mint elismert nyilvános korporáció gyakoroljon hatást a népre, föllépésével kápráztasson, az iskolát, kathedrát, a gyóntatószékét kezébe játsszodja, vagy kénytelen legyen visszavonulni tevékenységével a homályba, a honnan céljait nem a testület szervei, hanem csak hiveinek egyes tagjai által szolgálhatja. Minden államkormányának legelső feladata, hogy czélszerű törvények alkotása által a távolról fenyegető veszélyeket a nemzeti életről elhárítsa; ha pedig ez lehetetlen, akkor legalább ezek káros hatását, a mennyire lehet, korlátozza.

Az állam és a klerikalismus.

A hol az igazságot száműzik, ott a szabadság helyébe a szolgaság költözik.

Franciaországban az egyház és állam között szükséges békét és egyetértést a róm. katolikus egyház uralmi vágya zavarta meg, nem történetesen és véletlenül, hanem minden időben vallott olyan elvek alapján, melyek az államot és az egyházat a polgári és politikai élet mezején mindig szembe állították egymással, oly jogokat vindikálván az egyház számára, a melyek egyedül és kizárólag csak az állami hatalmat illetik meg és a melyekről saját életérdekeinek megtagadása nélkül le nem mondhat.

A róm. katolikus egyháznak, illetőleg a *pápai hatalomnak* e jogosulatlan térfoglalása a politikai élet mezején annyival vakmerőbb és tűrhetetlenebb, mert az egész egy történeti valótanságon és a tudatlanság hiszékenységén épült fel: a *pápa Istennek a helytartója*: az ő kezeibe tételt le a kulcsok hatalma, hogy saját *egyéni belátása szerint oldjon és kössön*.

E törekvést, mely a római catholicismus alapvonása és a mely arra irányul, hogy minden földi hatalmasság a pápai hatalomnak alája vetessék, mint egyedül souverain hatalomnak, e törekvésnek, mely az államokat mindenütt fenyegeti, *klerikalismus* a neve és megnyilatkozása, hatása, terjeszkedő ereje

annál teljesebb és veszélyesebb, minél nagyobb mérveket ölt a nép életében a tudatlanság és a babona.

A klerikalizmus mindig a tudatlanságban és a babonában találja meg legerősebb és legszenvedélyesebb fegyvertársait, valamint a tudomány is a maga haladó utjában ezekkel az ellenségekkel mindenütt találkozhat. A babona nem csak a hitet homályosítja el, hanem mint sötét felhő a hegyek ormára, ránehezedik a tudományra is.

Gambette egyenesen a klerikalizmust jelölte meg, mint Franciaország ellenségét. A klerikalizmus nem csak a francia republikának, de minden létező államformának engesztelhetetlen ellensége. A klerikalizmus engesztelhetetlen ellensége minden szabadságnak, minden nemzeti és állami önállási törekvésnek. Franciaországot a klerikalizmus kényszerítette a szétválásra. Magyarország is érzi a klerikalizmus bénító hatását; mint politikai tényezővel előbb-utóbb kénytelen lesz leszámolni.

A nemzeti és állami önállóság e hatalmas és kérlelhetetlen ellenségeivel szemben azonban az állam és egyház szétválásának nem fog elég erősnek bizonyulni. A pörlekedő felek tovább is egy föld alatt maradnak és a gyűlölet lángját még magasabb lángra csapja fel a szétválás által még inkább fokozott ellenséges indulat.

A klerikalizmus egy hatalmas és veszedelmes szellemi irányzat. A szellemet pedig, legyen az akár a világgosságnak, akár a sötétségnek, akár a jónak, akár a gonosznak szelleme, tűzzel és vassal, börtönrel és kínpadddal nem lehet elfojtani, sem kiirtani. Akár a tudatlanság és babona, akár a klerikalizmus ellen egyedül a szellemi fegyver nyerhet diadalt. Ez a szellemi fegyver: a tudomány, a szabad kutatás, minden előítélettől ment, elfogulatlan vizsgálódás és a kritika bonczoló késének szakavatott alkalmazása a vallástudomány egész területén és a valláserkölcsi élet minden részeiben. Csak a szabadság éltető levegőjén megizmosodott és egyedül az igazság érdeke által vezérelt tudományos theologia döntheti meg a klerikalizmusnak hamis alapokra épített bástyáit, melyekkel a pápaság magát s egyházát körülövezte.

A nemzeti kultúra kifejtésében az állam területén élő minden felekezetenek részt kell vennie. Az olyan felekezetenek, a mely erre nem képes, nincs létjogosultsága. Az olyan egyház, a melynek papjai tudatlanok, csak a babonának tehet szolgálatot. Egy tudományos, képzett és lelkileg kiművelt pap nem vállalkozhatik a babona és tudatlanság terjesztésére. Az olyan pap, aki fölismerte az igazságot s lelkében gyökeret vert a nemzet és hazáért szerelme; aki megtanulta, hogy a szellemi szabadság mily drága kincs, az nem fog a klerikalizmus táborába szegődni s a népek közszabadsága ellen harcot folytatni. *Megismeritek az igazságot és az igazság szabadokká teszzen titeket.*

A klerikalizmussal szemben nem elég erős fegyver az állam és egyház szétválásának. A theologiai fakultások kizárása az egyetemekről az ügynek csak kárára van. Az egyetemek falai közt, a tudományok székhelyén lakozást nyert szabadság szellemének friss levegője a katolikus fakultások életére is csak üdítő lehet. Az igazság oly hatalom és oly drága kincs, hogy a ki egyszer fölismerte, az többé el nem szakad tőle, hanem Lutherrel együtt kiáltja: *ez igaz és én száz halált is szenvedek érte.*

A gondolat szabadsága, ha az egyetemeken táplálékot talált, megizmosodva száll harczra az életben és győzedelmes vonul be még a zárdákba is. A róm. katolikus egyházban is vannak a tudásnak őszinte hívei, a kik őszinte odaadással keresik az igazságot. Ezeknek exegesis és kritikája, dogmatikai és ethikai felfogása, az egyháztól és az államtól, valamint a kettőnek egymáshoz való viszonyáról al-

kotott nézete és *historiai tudása* sokkal mélyebben behatol a *szemináriumnokba* és az ifju papnövendékek fogékony lelkébe és sokkal erősebb csapásokat mér a klerikalizmusra, mint a plebanusokkal és püspökökkel szemben használt bármiféle politikai fegyver és erőszak. A kornak szelleme, a protestantizmus eszméi, a tudományos vizsgálódások kétségbevonhatatlan eredményei, mint az éltető nap szétáradó és életet hozó fény sugarai még a zárdák kulcslyukain is beszüreneknek azok sötét falai közé. A szellem ereje a kínai falakat is áttöri. A sötétséget egyedül a világgosság képes eloszlatni. A babona ellen a megtisztult hiten kívül nincs más gyógyító erő. Az asztrológiát az asztrologia, az alkemiát a khemia ölte meg, a sarlatanizmust, a szemfényvesztést az orvosi tudományok tették semmivé. Az egyház tulkapásait és tévedéseit akár a tanban, akár a gyakorlatban szintén csak szellemi erővel lehet megfékezni és helyreigazítani. *A klerikalizmust is csak a tudományi fegyverrel lehet legyőzni, ha a katolikus theologiai fakultások, a tudományok tüzpontjában, az egyetemeken kénytelenek saját képzett igazsáik érdekében megvívni a harcot.*

(Folyt. köv.)

Világnézetek harca.

II.

A különböző filozófiai rendszerek nem egyebek, mint egyöntetű tükrözése annak, hogy egy bizonyos ember, egy bizonyos korban, milyen képet alkotott magának a lét universalis problémájáról. A filozófia történetében e szerint szakadatlan változás uralkodik, egyik rendszer a másik romjain épül fel s nagy túllekedésük látása közben Zeus jut eszünkbe, ki atyját, Kronost detronizálja, hogy maga vegye kezébe a szellem birodalmának kormánypálcáját. Ugy, hogy felületesen nézve a dolgot, hajlandók vagyunk igazat adni annak a paradox mondásnak, hogy a filozófia története annyi, mint az emberi tévedések története. Azonban ez korántsem így van. Az egyes filozófiai világnézetek *combinative* járnak el, bizonyos kevés számú alapigazság szálaiból akarják megfonni a clara imago mundi óriás szőnyegét. Bár ezerszinű ez a szövet s ábrázolatjai egy egész kis világ, mégis a műértő szem azonnal meglátja, hogy értékét nem a szívárványos keresztszálak, hanem az alapfonalak elhelyezése és gazdagsága adja. A filozófiai rendszerek értékét sem az adja meg, hogy az egyes, apró, konkrét igazságok milyen kifejezésre jutnak benne, hanem az, hogy adott-e egy új kategóriát, egy új igazságot, melyet alapköül lehet használni a világ megértésének épületében. S e tekintethen szakadatlan haladást mutat a filozófia.

Ezeket az igazságokat nem kitalálja, hanem megtalálja a filozófia. Ideálter és dynamicice meg vannak az emberi szellemben a problémák és azok megoldási módja, mint egy logikai fő- és altételben a következtetés. A filozófia történelme nem más, mint az emberi szellem intelligibilis kincsének küzdelmes bányászása. Minél mélyebbre hatol a csákány, annál gazdagabban csillog felénk a nemes érczek ere. Erre alkalmazva a Schopenhauer egyik szép hasonlatát: örökös hajnalhasadásban a fény fokozatosan önti el először a legmagasabb csúcokat s a köd fátyola lassan száll el a földről, hogy tiszta sugárban ragyogjanak a kibontakozott tájék ormai. A mai korban már megaranyozta a tetőket, de még küzd a völgyek sötét páráival. A filozófia története az emberi szellemnek főnséges Odyszeája: nehéz ösvényen keresi önmagát. Ép ily végtelenbe vesző ut a vallástörténet is: az ember keresi Istent. Csak az utóbbinál meg van már a célpont: egy kereszt a Golgotha dombján. Azokat a filozófiai igazságokat tehát, mely korunk

világnézetének csontvázát teszik, röviden össze foglalhatjuk. A világnézet *magyarázó* hemispheráján két tengeráramlás fut egymással össze: egyik a dolgokban az egységet keresi s annak megtalálásáig nem nyugszik, tehát monisztikus irány; a másik a dolgok különbözőségét igyekszik kiemelni s a lét millió változásait — önmagukért — élesen elválasztani. A világnézet értékelő félgömbjén két földrészt találunk: eudaemonismus (az élv és haszon szerint való becslőt) és autonomismus (a nemesség szerint való értékelők) világát.

Még két elemet említsünk meg. Az egyik érzelmi, mert arra felel, milyennek *érzem* a világot? Ebből támad a két ellentétes irány: pessimismus és optimismus.

Másik annak a ténynek elismerése, hogy az *egész lét kérdése gyakorlati kérdés*, s az értékelő, a moralis, a cselekvő világ *teljes primátusát* követeli a magyarázó világ fölött. Mert ebből következnek az, hogy a vallás a leggyakorlatibb kérdések egyike s az emberi lét fundamentális, örök követelménye.

Az itt végbevitt osztályozásnál és terminusoknál ne gondoljunk azoknak ilyen, vagy olyan *történeti* jelentkezésére; mi szálaira szedtük a mai világnézetek alkotó elemeit, mert a megoldásnál szükségünk van reá, hangsulyozván, hogy ezeknek történelmi szövedéke egészen más és ezerféle képen változó képet nyújt.

Ezt egy pillantás alatt igaznak találjuk, ha a XIX. század filozófiai rendszereit szemügyre vesszük. A mult század egy szolid és szilárd örökséget vett át Kanttól, kinek páratlan érdeme volt, hogy a rationalismus és sensualismus harczát, mely két ellentétes irány egymást teljesen kizárni látszottak — amaz azt állítván, hogy az elme a logika örök törvényei szerint megismerheti az egész világot s az universum, mint logikailag rendezett egész, az emberi ismeretben tükröződhetik; emez pedig vitatta, hogy érzéki benyomásaink összes ismereti kincsünk, s ezentul semmi másra jogosítva nem vagyunk, sőt az oktörvény is a tapasztalás útján szerzett általánosítás, melynek semmi kriteriuma nincs, hogy ez az általánosítás helyes — mondom, ezt a két irányt egy új rendszerrel félretolta, kimutatván, hogy igenis, a tapasztalatra vagyunk utalva s azontul az ismerés ereje nem functionál, de ez a tapasztalat csak félig áll érzéki benyomásokból, mert e vak adatokba mi adjuk a priori a tért és időt, mint érzéki formát, az értelem a maga 12 kategóriáját s az így nyert világképet az ész a maga hármasság fogalma szerint egészében elrendezi.

Azonban Kantnak örökségét a XIX. század nem becsülte meg. A mélységekben járó, kemény érczfejtés bányamunkája helyett jobban tetszik a léghajózás új mestersége és a spekulatív rendszerek léggömbjeit egyre-másra eregette be a végtelenségbe. Ez iránynak prototipusa Hegel. Mintha Kant sohasem élt volna, újra visszatért a paekantianus racionalismusra s azt a végsőig fejlesztette. Az absolutumból, egy fogalomból, levezette az egész mindenséget. Fölvetette az egyet — mint a secessió festő a palettájára egy darab szint reá dob s azt addig keni, a míg tájkép lesz belőle — s abból teremtett egy világot. Szó sem volt abban szépsziszról, ismeretelméletéről; mindent megmagyarázni, mindent jobban tudni, ez volt a jelszó. „Tanítom az igazságot és vagyok az igazság, szólhatnék Krisztussal“, — így kezdi előadását 1820-ban, a nyári félévben.

Ravasz László.

(Folyt. köv.)

Németországi levelek.

V.

Heidelberg, 1906. április 30.

A vallástörténet és vallásphilosophia a theologia tanulmányozásának alapja.

Mult alkalommal azt igyekeztük tisztába hozni, hogy a vallásnak minő szerepe van világképünk megalkotásánál. Ezuttal azt törekedünk kimutatni, hogy a theologia tanulmányozásának alapja a vallástörténet és vallásbölcsezet lehet csupán.

A vallás, mint általános szellemi tünemény, a különböző időkben és a különböző népeknél nagyon különböző formában jelentkezik. Ez a forma pedig mindig a kultura fejlettségétől függ. Teljesen igazat kell adnunk von Schroedernek, ki egyik dolgozatában így nyilatkozik: „az emberiség fejlődésének történelme egyszersmind a vallás fejlődésének történelme“. * Minél magasabb műveltségi fokra vergődött valamely nép, annál tisztultabb lesz a vallásról való felfogása és megfordítva, minél műveletlenebb valamely nép, annál közelebb áll vallása a babonához.

A ki tehát a vallással alaposan akar megismerkedni, annak ismernie kell a vallás történetét. A ki *egy* vallást ismer, az *egy* vallást sem ismer, mondotta Müller Miksa, a kiváló nyelvész és vallástörténész. És első sorban épen a keresztyén theologusnak kötelessége megismerkedni a vallás phänomenológiájával. Honnan mondja a keresztyén theologus, hogy a maga vallása a legtökéletesebb, ha a többi vallást csak úgy hirtől ismeri s csak úgy homályosan dereng az agyában a Viclipuclí neve? A vallástörténetnek ezen nagyfontosságát igen korán felismerte Hollandia, hol az állam az eddigi naturalis theologiai tanszékeket történeti tanszékekké változtatta. De korán felismerte e fontosságot dr. Kovács Ödön is, kinek kezdeményezésére vétetett fel a vallástörténet és vallásphilosophia a theologiai akadémiák rendes tárgyai közé. Ebben a tekintetben határozottan megelőztük Németországot, hol sem a vallástörténet, sem a vallásphilosophia nem adatik kötelezően elő.

Hogy a vallás lényegének megismeréséhez szükséges ismernünk a többi vallásokat is, nemcsak a keresztyént, ezt a nagy angol philosophus, Locke hangsulyozza először, midőn a vallás lényegének vizsgálatánál, kutatása körébe vonta az idegen vallásokat is. Ez uton járt azután az angol psychologismus, a mely különösen a merev dogmatismus erejét igyekezett csökkenteni és annak egyeduralmát megtörni.

Nagyobb lendületet azonban a vallástörténet abban az időben vett, midőn a sanskrit nyelvnek behatóbb ismeretével az összehasonlító nyelvtudomány s ezzel együtt az összehasonlító mythologia is eddig nem sejtett magaslatra emelkedett. És itt újból ki kell emelnünk egy magyar embernek, Körösi Csoma Sándornak, érdemét, melyet a sanskrit irodalom megismertetése körül szerzett. Még a dicséretben fukar Schopenhauer is úgy emlékezik meg róla, mint a „kitünő magyarról“.

Közben az önálló tudományyá fejlődött ethnographia is mind több és több adatot nyújtott a vallástörténetnek, melynek kötelessége ez adatok értékének megállapítása a vallás szempontjából. Az ókori népek történelme és az archeologia az ókori népek vallásával ismertet meg s e tekintetben legyen elég Aelitzseh, Babel és Bibeljére emlékeztetnünk.

A *művelődéstörténelem*, az *ethnographia* és *archeologia* szolgáltatja tehát azokat az adatokat, melyeket a vallástörténetnek kell feldolgoznia. Ez adatok feldolgozásánál különösen arra kell figyelmet fordítani, hogy azok mennyiben bírnak fontossággal a vallás megismerésére. Mert pld. nem minden mythos rejt magában vallásos tartalmat. *Azt mondhatnók, hogy a mythologia a régi népek tudományyá volt: a kozmologianak, kosmogonianak, a földrajznak, a történelemnek itt találkoznak első nyomával, sőt az okállítás is a mythosban találja első kifejezését. Tehát a mythologia nem egyenlő a vallással, hanem a mythologianak vannak vallásos vonásai is.*

Ez adatok értékének megállapítása után, azt kell megvizsgálnia a vallás kutatójának, hogy mennyiben érezhető ez adatokon a *vallás fejlődése*. Mert, a mint már oly sokszor mondtuk, a vallás nem készen született, mint Minerva, hanem lassu fejlődés eredménye. Ezt a fejlődést nyomról-nyomra követni, a vallástörténésznek nehéz, de gyönyörű feladata. Mert az isteni nyilatkoztatás nem Mózessel kezdődik, hanem az első ember szivében már ott találjuk a vallás csiráját, mely csira lassan, évezredekken át fejlődött ki igazi, tiszta és *erkölcsi vallássá*. Minél inkább előtérbe lépett az értelem, az intelligencia, annál

* Wesen u. Ursprung der Religion, ihre Wurzeln und deren Entfaltung.

nagyobb mértékben tisztult a vallás, míg a fejlődés számtalan fokán eljutott arra a magaslatra, melyen a keresztyén vallást találjuk. Minél több valamely vallásban az erkölcsi elem, annál tökéletesebb az a vallás. Mily végtelen nagy utat kellett megtennie a vallásnak, míg elérkezett attól a civilisálatlan négerstől, ki felfalja téstábjól gyúrt istenét, ha nem cselekszik az ő kedve szerint, ahhoz a férfiúhoz, ki lelkének teljes meggyőződéséből és teljes erejével tanítja: *πνεῦμα ὁ θεός* — az Isten szellem! És ennek a fejlődésnek vezetésében mindenütt ott látjuk Istennek kezét. Az Isten nem e világtól elvonult hatalom, hanem e világban munkálkodó és szerető Atya. Erre az ismeretre ugyan csak a keresztyén vallás jutott el, de ez nem azt jelenti, hogy Isten ezelőtt ne lett volna éppen olyan szerető Atyja minden teremtménynek, mint a milyen szerető atya most. Szóval úgy kell felfognunk a vallás fejlődését, mint felfogta azt Lessing az „*Erziehung des Menschengeschlechts*“ben. Meg kell látnunk e fejlődésben a mindig működő törvényeket, melyek alól nincs kivétel és nem is lehet soha. Miként a nagy etikus magyar író, Herczeg Eerencz mondja: „Isten nem jószívű ötletekkel, hanem örök törvényekkel kormányozza a világot... Százezer pap imája gyöngé arra, hogy fájához kösse a hulló levelet.“ (Bizánc. I. felv. 25. jelenetben Giovanni szavai.)

*

Tehát a vallástörténet a theologia tanulmányozásának s különösen a keresztyén vallás megismerésének alapját képezi, midőn egyfelől megismertet azzal, hogy miként fejlődött lassan, fokról-fokra a vallás és másfelől megmutatja nekünk, hogy Isten örök törvények szerint kormányozza a világot és e törvényszerűség bevallása nem a gondviselés hatalmának csökkentése, hanem egyedüli elismerése.

A mig a vallástörténet a vallás jelentkezésének formáival ismertet meg, addig a vallásphilosophia a vallás *psychologiai tartalmát és metaphysikai alapjait* igyekszik felmutatni. A *vallástörténet és vallásphilosophia kiegészítik egymást.*

Ha csak annyit tudunk kimutatni, hogy a vallással eddigelé még minden népnél találkozunk, ezzel ugyan megczáfoljuk Sir John Lubbock nézetét, mely szerint egy egész csomó nép van vallás nélkül, de semmi esetre sem czáfoltuk meg Comtenak ama tanát, hogy eljön az idő, mikor nem lesz szükség vallásra s ez idő a positivismus kora leendő. *A theologusnak ki kell mutatnia, hogy a vallás az emberi tudatnak szükségszerű és örök alkotó része.* A vallás nem csupán az egyénektől, népektől s bizonyos műveltségi fokoktól függő valami, mely csak bizonyos ideig bir jogosultsággal. *A vallás a szellemi életnek egyik alkotó eleme s mig szellemi életről beszélünk, addig beszélünk kell vallásról is.* Ezeket kell kimutatnia a vallásbölcsezetnek és ezért mondjuk, hogy a vallásphilosophia a theologiai tanulmányozás alapja. Mert ha a vallás csak bizonyos műveltségi fokig, Comte szerint a positivismus koráig, bir jogosultsággal, természetszerűleg ez esetben egészen más feladat vár a theologusra, mint abban az esetben, ha a vallás szükségszerű tényezője szellemi életünknek.

Ha kimutattuk a szükségszerűséget, ki kell mutatnunk azután a vallás metaphysikai alapjait is és meg kell értenünk a vallást ismeretelméletileg. A vallás *psychologiai megértése* u. i. még nem elegendő; meg kell azt vizsgálni ismeretelméletileg is, a mint erre már Kant reá mutatott. Ez a lélektani-ismeretelméleti szempont érvényesül különösen három kiváló vallásbölcsestől: *Hegelnél, Schleiermachernél és Schellingnél*, kiket Troeltsch joggal nevez a vallásphilosophia klasszikusainak.* Schleiermacher álláspontját talán legtisztábban képviseli a theologiaiban *Lipsius és Schweitzer*. Hegel álláspontját a geniális *Baur* és a tübingai *iskola, Pfeleiderer és Biedermann* képviselik. Mig Schelling harcztát *Richárd Rothe* fogadta el s képezte tovább. Kant nyomain jár *Siebeck* és a francia *Sabatier*, az újabb theologusok közül pedig különösen *Troeltsch*, heidelbergi professzor.

Nem czélunk hosszasan időzni e philosophusok tanainál; csak annyit kívánunk röviden megjegyezni, hogy e munkák a vallással szemben — a mi természetes is — a legszigorubb kritikai álláspontot foglalják el. Pedig Schleiermachernél, Richárd Rothenál, Sabatiernél mélyebb

* Lásd: Die Phil. im Beginn des 20. Jahrh. cz. műben: Religions philosophie cz. cikkét.

kedélyü philosophust és theologust ritkán találunk még az u. n. „hivó“ theologusok táborában is.

Hogyan? *Hát a kritika nem öli meg a hitet?* E kérdést nagyon gyakran halljuk napjainkban is, és, meg kell vallanunk, sok theologus felel e kérdésre határozott igennel. A kritika megöli a hitet. A hit és tudás viszonyának félreértése valósággal klasszikus kifejezést talált e mondatban: a kritika megöli a hitet.

Ha egy kicsit közelebről nézzük ez állítást, úgy fogjuk találni, hogy ez a vallásra rendkívül veszedelmes állítás. A kritika megöli a hitet. Ha ez áll, akkor nem habozunk kimondani, hogy a hitnek nincs jogosultsága, hogy a hit egy felesleges czölönk a tudomány szakában. Ha a kritika megöli a hitet, akkor a kritika erősebb, mint ez a hit. Csak már most az a kérdés, hogy ez a hit megérdemli-e a hit nevet vagy csak olyan ártatlan *elhívés*. Ugy tetszik nekem, hogy csak az elhívést öli meg a kritika, de a hitet, a lélektben gyökerező hitet még a halál sem győzi le. Azt a hitet, mely hegyeket mozdít ki helyéből, a mely halottakat támaszt, azt a hitet semmiféle hatalom meg nem győzi soha. Nincs tehát mit félnünk a kritikától, sőt követelnünk kell azt. A kritikától való félelem mindig arra mutat, hogy nem elég szilárd a hit e kritika kiállására. Az írás szavai szerint: „mindeneket megvizsgáljatok.“ E „mindenekben“ pedig benne vagyon a hit is, az istenségnek mélysége is.

Ötödik németországi levelem *Kantnak* egy nyilatkozatával rekesztem be. Kant a *Kritik der reinen Vernunft* első kiadásához írott előszavának egyik jegyzetében (Kantnak még a jegyzetei is fontosak!) ezeket mondja: „Korunk a kritikának tulajdonképpen kora, a kritikának, melynek alá kell hogy vesse minden magát. A vallás, a maga szentsége által, a törvényhozás, a maga majestása által, ki akarják vonni magukat e kritika alól. Ámde ez által méltó gyanut ébresztenek maguk ellen és nem tarthatnak igényt amaz őszinte tiszteletre, melyet az ész csak annak ad meg, ami az ő szabad és nyilvános vizsgáját kiállani képes vala.“

Ifj. Bartók György.

ISKOLA.

Tájékoztató.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület internátussal kapcsolatos „Szeretetházába“ az 1906—7. tanévre felvétetnek: 1. az erdélyi ev. ref. egyházkerületből ev. ref. lelkészek és gimn. tanárok 10 évet betöltött leányárvái, a félárvák 100, az egész árvák 150 kor. évi nyugdíj járulékok befizetésének kötelezettsége mellett; 2. ugyancsak az erdélyi egyházkerületből ev. ref. lelkészek és gimn. tanárok leányai 240 kor., más szülők leányai az ország bármely részéből ref. vallásuk évi 400 kor., más vallásuk évi 440 korona teljes ellátási díjért. Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben működő okleveles kántorok, kántortanítók és léviták leányai is részesülhetnek a lelkészek és tanárok leányainak adott kedvezményben, ha az illetők egész életükre kötelezik magukat 10 kor. évi járulék megfizetésére, de egyszersmind az illető egyházközségek örök időközön át évi 4 kor. járulék megfizetésére kötelezettséget vállalnak kántoraik, kántortanítók, vagy léviták után s erre vonatkozólag úgy az egyházközségek, mint az érdekeltek egyidejűleg a mélt. ig.-tanácshoz kötelező nyilatkozatot adnak be.

Az árvák bélyegmentes folyamodásához a gyám mellékelni tartozik: az árvák keresztlevelét, iskolai, orvosi, újraoltási bizonyítványait, a családi értesítőt s végül a szülők elhalálozási bizonyítványát; az árvák az illetékes esperesi hivatal utján, a fizető növendékek közvetlenül a „Szeretetház keblé tanácsához“ czimezve, az intézet igazgatóságának (Ferencz József-út 55. sz.) f. évi aug. 1-ig kell beküldjék.

Az intézetben alkalmazott okl. tanítónő a zongorából. német és francia nyelvből magánórákat ad. Zongora magánórák díja havonként 6, német nyelv 4, franczianyelv 6 kor. A magánórák díja havonként, az ellátási díj négy részletben és pedig; szeptember

első felében, nov. 15-én, jan. hó 31-én és ápril hó 15-én előre fizetendő az intézet pénztárába.

A fent jelzett ellátási díjon felül orvosi, gyógykezelési (gyógyszer nem), fölszerelési díj egész tanévre 20 korona, mely összeg a tanév elején egy összegben előre fizetendő. A magánórák nem kötelezők.

Az árvák tartoznak magokkal hozni: 6 inget, 3 lábravalót, 2 háló kabátot, 2 téli, 2 nyári színes alsó szoknyát, 10 zsebkendőt, 4 pár harisnyát, 2 pár cipőt (1 pár új legyen), 3 kötényt, 1 téli, 1 nyári kalapot, 1 őszi, 1 téli felsőt, 2 rend nyári, 2 rend téli ruhát.

A fizető növendékek magukkal hozandó ruha-, ágynemű és egyéb tárgyai a következők: 6 ing, 4 lábravaló, 4 hálókabát, 3 téli, 3 nyári színes alsószoknya, 12 zsebkendő, 6 pár harisnya, 3 asztalkendő, 4 törülköző, 6 kötény, 2 pohártörő, 2 portörő, 3 fejre való kendő, egy szennyes ruhászak.

Ágyneműk: 1 mátrác (ágy nagysága 180—80), 1 párna, 1 paplan 3—3 huzattal, 3 alsó lepedő; továbbá 2 pár cipő, 1 pár papucs, 1 esernyő, 1 nyári, 1 téli felöltő és 1 kalap, 1 ünneplő szövetruha, 2 nyári mosó ruha, 2 iskolai viselő szövetruha, 1—1 pár téli-nyári keztyű (a téli ruhaneműk a hűvös idő beálltával is kiüldhetők), fog-, haj-, ruha- és cipőkefék, fogpor és mosdószappan, 2 üvegpohár, evőeszközök, ugymint: 1 kanál, 1 villa, 1 kés, 1 kávéskanál, melyek az illető nevének kezdőbetűivel legyenek megjelölve. A ruhaneműk a tulajdonosnak egészen kiirt nevével jegyző tintával legyenek megjelölve s darabonként számozva.

A felsorolt tárgyak a bejövételkor jegyzék mellett vétetnek át.

Egyebekben felvilágosítással az intézet igazgatója készséggel szolgál, ha az illető megfelelő postabélyeget mellékel.

Kolozsvárt, 1906. június 7-én.

Az igazgatóság.

KÜLÖNFÉLÉK.

Dr. Bartók György püspök úr az E. M. K. E. hazafias kulturmisszióját méltató szép levél kíséretében az egyesület alapítótagjai sorába lépett.

Az E. M. K. E. erdélyi hazarészünk ez a féltett gonddal ápoltt kulturális társadalmi intézménye ez évi közgyűlését június 5-én tartotta Kolozsvárt a városháza nagy termében. Az egyesület e XXII. évi közgyűlésére vidéki tagok is szép számmal jelentek meg. A magyar kultur egyletek e koránál nagyobb mértékben — Istennek hála! — már meghaladta a 3 millió koronát és 2 milliónál többet fordított már szolgálatára. Evi felhasználható jövedelme 171 ezer korona. A közgyűlésen gr. **Béldy Ákos** elnök tartott szép megnyitót, melyben az egyesület munkásságának kritizálót hívta meg, hogy az építő munkában részt vegyenek. Az évi jelentést **Sándor József** t. alelnök-főtákar szerkesztette azzal a rajongó szeretettel, mellyel ő csüng ez intézményen, melynek egész életét áldozta s azzal a pedáns pontossággal, mely őt jellemzi. A közgyűlés a jelentéseket jóváhagyó tudomásul, a költségvetést elfogadta s a választásokat megejtette. Két új alelnököt is választott: gr. **Bethlen Pál** és **Fekete Gábor** tábl. elnök személyében. A gyűlés két kimagasló pontja volt dr. **Csernátony Gyula** kir. tan., tanfelügyelő emlékbeszéde **Bartha Miklós** Emke alelnök felett és dr. **Kovács Dezső** ref. koll. tanár beszéde az Emke jutalomban részesített tanítókhoz. 22 tanító kapott 3000 kor. felüli jutalmat, köztük 4 ref. tanító. A gyönyörű beszédre, mellyel a jutalom átadatott, **Benedek József** kolozsvári ref. tanító válaszolt. A gyűlés az elnökség éltetésével oszlott szét.

A theol. fakultás évzáró ünnepélye a f. évi május hó 7-én tartott tanárkari ülés határozatának megfelelően **június hó 9-én** d. u. 5 órakor lesz a következő programmal: 1. XXV. zsoltár. Eneklé az ifjuság. 2. Elnöki

évzáró jelentések. Tartják: a) **Kovács András** „ifjusági-egyleti“, b) **Csia Pál** „theol. kör“, c) **Régeni István** „énekzene-egyleti“ elnök. 3. Evzáró beszéd. Tartja **Kenessey Béla** igazgató. 4. Szorgalom és pályadíjak kiosztása. 5. Evzáró ima. 6. XC. zsoltár. Eneklé az ifjuság. Folyó hó 11—16-ig lesznek a folytatólagos kollokviumok, 18. és 19-én pedig a félév záró-kollokviumok, 20-án az internátus bezárása.

Kérelem. Mindazon t. körlelkész társaimat, akik a belmissziói segélyalapról rendszeres segélyt élveznek s a konventi határozat alapján annak levonása, illetve kiégészítése iránt a mult év folyamán felfolyamodással éltek, atyafiságos szeretettel kérem, sziveskedjenek velem sürögösen közölni segélyük mennyiségét. Közlésük után igen fontos, mindnyájunkat érdeklő dolgot fogok tudomásukra hozni. Ördögkút, 1906. jun. 5. *Kosztós Gyula*, ref. körl.

Közvizsgálatok sorrendjét vettük kolozsvári és sz.-udvarhelyi kollégiumunk igazgatóságaitól. A *kolozsvári* május 21-től június 29-ig volt beosztva a vizsgálatok rendje, a mi azonban sokban módosult már most, miután ez intézetünk május 19-től június 5-ig kanyaró járvány miatt zárva volt. Így az összes vizsgálatok pünkösöd utánra maradtak. Jun. 16—19-ig lesz az elemi osztályok, 18—22-ig a gimn. osztályok vizsgálata, 25-én d. e. 10 órakor az év ünnepélyes bezárása és 27—29-én az érettségi szóbeli vizsgálat. A *székelyudvarhelyi*ben június 15—27-ig járnak le a vizsgálatok. 17-én vasárnap lesz az évzáró-ünnepély s azután az egyes osztályok vizsgálata, a melyeket 23-án a magán vizsgálatok, 25—27-ig az érettségi zár be.

Vasuti kedvezményért küldöttség járt a mult hó 30-án **Kossuth Ferenc** kereskedelemügyi m. kir. miniszternél, hogy a nem állami iskolák tanárai is kaphassanak féláru vasuti jegy váltására jogosító arczképes igazolványt. A küldöttség az illető intézetek tanáraiból állott s szónoka **Kis E. János** budapesti közs. főreáliskolai igazgató volt. **Kossuth Ferenc** nagyon szívesen fogadta a küldöttséget, a maga részéről megígérte a támogatást; de mikor azt mondta, hogy az ügynek pénzügyi és elvi akadályai vannak, nem sok remény támasztott a küldöttség tagjaiban. Való igaz, hogy roppantul ki van már terjesztve a kedvezmény nálunk, boldog-boldogtalan féláru-jeggyel, sőt ingyen utazik. Ezeket kell redukálni, esetleg beszüntetni; de ha már meg vannak s ez rendszer, akkor a tanárok utazását minél nagyobb mértékben megkönnyíteni igazán elsőrangú kulturális szükség. Mert minél többet járnak, annál többet látnak s tudásban és tapasztalásban annál gazdagabban állanak a gondolataikra bizott ifjuság elé.

Megvételre keresem az „Erdélyi Protestáns Közölgny“ és az „Erdélyi Protestáns Lap“ korábbi évfolyamait. Szíves értesítések **Tóthfalusi József** ref. üggyvezető lelkész címére küldendők **Marosvásárhelyre**.

Nemesszivü emberbarátok figyelmébe. Két árva fiugyermeknek árvaházba leendő elhelyezésére nemesszivü emberbarátok támogatását keresem és kérem. A gyermekek közül egyik 6¼, a másik 5 éves. Erőtlen, egészséges fejlődésű fiúk. Jóakaró támogatást kér **Tóthfalusi József** ref. lelkész **Marosvásárhelytől**, a ki a gyermekek sorsa és egyéb szükséges tudnivalók felől is kellő felvilágosítást ad.

HIVATALOS RÉSZ.

Sz. 586—1906.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben a hunyadi egyházmegyébe kebelezett dévai egyházközség lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

Javadalom a díjlevél szerint: Kényelmes szép lakás, 23 □ öl kis kerttel és melléképületekkel, melyek nem értékeltek; ezeken kívül van: 1. 19 h. 979 □ öl szántó tagosítva és 1165 □ öl szőlő, hasznobére 400 kor. 2. Az egyházközség pénztárából 1200 kor. havi előleges részletekben. 3. Kamarai járandóság a központból utólagos fél-évi részletekben 561 kor. 76 f. 4. Fájlletmény az egyház pénztárából minden év febr. és október havában fizetendő 200 kor. 5. A **Pogány György**-féle alapról félévi utólagos részletekben 130 kor. 6. Stóla értéke 360 kor.

Megjegyzés. A kanonika portió jelenben 500 korona haszonbérért van kiadva. Így az összes jövedelem 2951 kor. 76 f. Az adót a földek után az egyház fizeti.

A lelkész köteles a főreal-, a polgári leányiskolában és a tanítóképzőben heti 11 órán át a vallást tanítani, melyért a díjazás ez időszerint 700 kor., a fentiek kivül.

Megjegyeztetik, hogy az első évben — özvegyi kegyév lévén — csak fél fizetést élvez a megválasztott lelkész; a vallástanításért járót egészen.

Pályázati határidő július 1. Szabályszerű pályázatok Jánó Albert helyettes esperes aához terjesztendők be Hátszegre (Hunyadmegye).

Kolozsvárt, 1906. június hó 1-én.

Dr. Bartók, püspök.

583—1906. sz.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben a küküllői egyházmegyébe kebelezett *gógánváraljai* egyházközség lelkészi állomására pályázat hirdetik.

Díjlevél szerinti javadalom: tisztességes lakás, 764 □ öl kerttel és gazdasági épületekkel, melyeknek haszonélvezete a jövedelembe nem számítatik; ezeken kívül van: 7 h. 696 □ öl szántó, 1422 □ öl szőlő, 800 □ öl erdő, együtt 39 kor. ért.-ben; dézsmakárpótlás 266 kor. 56 fill.; alapítványi kamat 6 kor. 38 f.; termény (kepe) 417 kor. 34 f., munkaszolgáltatás értéke 33 kor. 34 f., stóla 16 kor., állami fizetéskiegészítés 855 kor. 83 f., engedélyezett kiadás 34 kor. 45 f., összes javadalom 1600 kor. Az állami iskolában vallásoktatásért 80 kor.

Az özvegyi kegyév 1907. április 24-én jár le, mely időig a jövedelem egy része az özvegygyel megosztandó.

Szabályszerűen felszerelt folyamodványok f. év június 20-ig nt. Nagy Domokos esperes aához Kutyalvára (u. p. helyben) küldendők.

Kolozsvárt, 1906. május 30-án.

Dr. Bartók, püspök.

Sz. 589—1906.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ref. egyházkerületben a marosi egyházmegyébe kebelezett *mezőfele—mezőmènesi* lelkészi állomásra pályázat nyitattik.

Javadalom díjlevél szerint: ujonnan épített 4 szobás lakás, külön nyári konyha, gazdasági épületekkel, veteményés és gyümölcsös kerttel. Földhaszonélvezet: 15 h. 244 □ öl szántó, 4 h. 672 □ öl rét, 5 h. 757 □ öl legelő, ért. 162 kor.; terményjövedelem ért. 750 kor.; munkatétel ért. 91 kor. 67 f.; temetési stóla 6 kor., összes jövedelem 1009 kor. 67 f. Kiadás 88 kor. 24 f., marad 921 kor. 43 fillér, állami kiegészítés 678 kor. 57 f., összesen 1600 kor.

Pályázati határidő 1906. jun. 27.

Folyamodványok minősítéssel és a pályázati idő tartama alatt kellt szolgálati bizonyítvánnyal felszerelteni, nt. Ravasz János esperes aához küldendők Nyárádszeredába.

Kolozsvárt, 1906. június hó 1-én.

Dr. Bartók, püspök.

325—906. A. szám.

PÁLYÁZATI HIRDETÉMÉNY.

A magyarországi ev. ref. egyház egyetemes konventjének közvetlen fenhatósága alatt álló és az északamerikai Egyesült Államok területén működő amerikai magyar ref. egyházmegyében, melyhez 12 anya- és több leányegyház tartozik, jelenleg két lelkészi állás van üresedésben, melyeknek betöltésére ezennel pályázat hirdetik.

A mount carmeli és vidéki lelkészi állás megfelelő lakással, stólavál, a gyülekezet által biztosított 300 dollárból, a konvent elnöksége által biztosított évi 450 dollár rendes segélyből és évi 50 dollár rendkívüli segélyből álló, tehát összesen 800 dollárból álló fizetéssel van egybekötve. Ezen felül megengedtetik a lelkésznek, hogy minden hó egy vasárnapján a vidéki vagy távolabbi szórványokban, telepeken istentiszteletet tarthasson, mely alkalmakkor befolyó (évente 100 dollárra becsülhető) perselypénz őt illeti. A stóla keresztelelésért 2 dollár, esküvőért és temetésért 5—5 dollár, a vidéken ez összegek kétszerese és utiköltés. Ez állásnál a tótynelv ismerete feltétlenül megkívánatik.

A woodbridgei—carteret—portreadingi lelkészi állás javadalma áll: lakásból Woodbridgen, stólaból, azonfelül a

két egyház által adandó évi 210—210 dollár fizetésből, a konvent elnöksége által adandó 450 dollár évi rendes segélyből és 30 dollár rendkívüli segélyből, összesen 900 dollár készpénzből. A stóla mindkét egyházban keresztelelésért 3 dollár, temetésért és esküvőért 6—6 dollár, anyakönyvi kivonatért 1 dollár.

Felhivatnak mindazok, kik a fenti két lelkészi állás egyikét elnyerni óhajtják, hogy kellően felszerelt pályázati kérvényüket az egyetemes konvent alulírt világi elnökéhez (Budapest, II. Bimbó-u. 7. sz. a.) 1906. június 30-ig küldjék be.

Felhivatnak egyúttal mindazon lelkészek és lelkészjelöltek, kik az amerikai magyar református egyházmegyében missioi lelkészi állást elfoglalni hajlandók, hogy ezen szándékukat, személyes körülményeik, nyelvismertük stb. ismertetése mellett ugyanott jelentsék be.

Budapest, 1906. május 11.

A magyarországi ev. ref. egyház egyetemes konventjének elnöksége.

Bánffy Dezső báró,
főgondnok, világi elnök.

Kun Bertalan,
püspök, egyházi elnök.

PÁLYÁZAT

helyettes tanári állásra.

A debreczeni ev. ref. főgimnáziumban az 1906—1907. iskolai évre egy helyettes tanári állás lesz betöltendő, a mellyel negyedévi részletekben előre kiszolgáltatandó 1600 (ezerhatszáz) korona évi fizetés van összekötve.

Pályázhatnak ev. ref. vallásu oly tanárok vagy tanárjelöltek, akik a latin—német vagy latin—magyar szakcsoportból vannak képesítve, vagy legalább ezen tárgyakból a szakvizsgálatot már letették. Latin—magyar szakosok igazolni tartoznak, hogy alsóbb fokon a német nyelvet is tanítani képesek.

A pályázati kérvények keresztlevéllal, a végzett tanulmányokat, a katonakötelezettségi viszonyt, esetleg a tanári képesítést és eddigi tanári szolgálatot igazoló okmányokkal és egészségi bizonyítvánnyal felszerelve, 1906. június hó 25-ig a főgimnázium igazgatóságához küldendők.

Debreczen, 1906. június 1.

Kiss Áron, püspök.

Sz. 388—1906.

KÖRLEVÉL

az erdélyi egyházkerület ntü lelkészjellegü tanáraihoz és lelkészeihez.

Eltávozás folytán, a topliczai lelkészi állomás üres lévén, a nyári időszakra, az idetartozó Borszék fürdőtelep is — hol híveink az ország minden részéből szép számban szoktak nyaralni — lelkigondozás nélkül maradt.

Felkérem azon lelkész jellegü ntiszt. tanár és lelkész urakat, akik esetleg itt szándékoznak nyaralni: ki volna szives az itteni vasárnapi istentiszteletek végzését és éppen mely időre elvállalni?

Ha esetleg többen volnának szivesek jelentkezni, egyet-értőleg úgy osztanók be a szolgálatot, hogy az lehetőleg az egész saison betöltse.

Borszéken éppen templomépítés előtt állunk, s szükséges volna, hogy az eltávozott lelkész aa. által igen üdvönsön megfundált egyházi életet meg ne szakítsuk.

Atyafiságos tisztelettel kérem azért a szives ajánlkö-zásokat!

Gernyeszeg, 1906. június 6.

Csekme Ferencz, görgényi esperes.

FELHIVÁS.

A kolozsvári áll. polgári és felső-leányiskolák annyira népesek, hogy már július hóban a felvételre jelentkezőket az igazgatóságnak vissza kell utasítania. Ezért felhívjuk azon ref. gimn. tanár- és lelkész-árvaleányok gyámjait, úgyszintén a gimn. tanár és lelkész urakat, kik leányaikat a ref. Szeretetházban óhajtják az 1906—7. tanévben elhelyezni, hogy a polgári- vagy felső-leányiskolák igazgatóságánál még e hó folyamán kérjék leányaik előjegyeztesét, jelezve, hogy hány osztályt, mily eredménnyel végzett, hány éves, hol született, mi a szülő foglalkozása. Az árvákat a Szeretetház Igazgatósága jegyezteti elő, tehát a gyámok az adatokat ide küldjék.

A Szeretetház igazgatósága.

Erdélyi Protestáns Lap.

AZ ERD. EV. REF. EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS LAPJA.

Laptulajdonos: az erd. ev. ref. egyházkerület.

Felelős szerkesztő: NAGY KÁROLY, th. tanár.

Szerkesztőség, hova a kéziratok és magán előfizetések bérmentve küldendők, az ev. ref. thcol. fakultás épületében 4. ajtó.

Előfizetési ár: egész évre
félévre

12 kor.
6 kor.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN.

Hartmann Ede.

Ma temetik el Hartmann Edét, a mult század második nagy pessimista philosophusát. Már régóta elvonultan él; nem a philosophiának, hanem — emlékeinek. A mult század nyolczvanas éveiben az egész világ vele foglalkozott, támadták, magasztalták, aljas rágalmakat vágtak arczába, vagy babérleveleket hintettek útjára. Izzó munkásságban és harczban élt, tanítványai körülrajongották, felesége a philosophiai irodalomban bámulatos erővel védelmezte férje tanát.

De egy idő óta elfeledték s azóta csöndes a charlotenburgi palota erkélye, csak egy-egy inkarnatus tisztelője keresi fel a nagy beteg embert. Túlélte önmagát. Látta rendszerét rombadőlni s saját fülével hallotta meg azt a földöntúli hangot, mikor a philosophia története ítéletet mondott rendszere felett. Izolált jelenség volt, kívül állott a történelmi lánczolatban, mint másik két nagy társa: Schopenhauer és Nietzsche; s a háromé közül az ő rendszerét futotta be legelőbb a feledés mohája.

Schopenhauer kevéssel halála előtt, midőn 40 évi teljes mellőzés és semmibe vevés után végre derengeni kezdett hire, resignáltan írja Petrarca szavait: Sie quis toto die currens pervenit ad vesperam, satis est; Hartmann férfi kora elején világhirnek örvend s öregségében látnia kell saját dicsőségének kihunyását. Schopenhauer keserű szarkazmusa öreg kora felé egyre enyhül s utolsó évében már alig látszik életén, hogy pessimista volna. Hartmann a haladó évvel egyre betegobb, egyre több t szenved. Es amit férfikorában elméleti uton megállapított, azt vénségében átéli. 40 éven át idézte a világ bajait, az élet démonait s mikor kinyílt a Paudora szelenczéje: őt kinozták meg leginkább az élszabadult hatalmak. Nem birlak, óriás, kiáltja Faust, midőn megjelenik a föld idézett szelleme.

Még érdekesebb Nietzschevel vetni össze Hartmann. Egész életükben heves ellenségek voltak s mégis egymás rendszerére mély benyomást tettek. Nietzsche is, Hartmann is beteg ember. Hartmannat a fájdalom arra készíti, hogy semmisnek mondja az életet; Jób, aki egy kis köszvény miatt már átkozódik. Nietzsché minél inkább gyöttri a halálos kín, annál inkább érzi az élet értékét; s mig emésztő korban sorvad el a teste, a lelke lázadó erővel, vad fanatizmussal hirdeti az élet evangeliumát, a hatalom, a gyönyör, a kényúri erő tanait. Legyetek kemények, mint az aczél, szilárdak, mint a kőszirt, erőtől izzók, mint a nap s vidámak, mint az égbolt.

Schopenhauer a pessimizmus klasszikus bölcsésze. Kantnak elfogadja idealizmusát, de kijelenti, hogy a világ káprázat, delibáb, kínzó álom csupán. Fátyola mögött egy örök mélység ásit, egy szédítő erő, mindent alkotó hatalom, az akarat. Az akarat élni akar, élete vagyunk mi és a mi világunk. Az akarat vak, otromba, vadul ront előre, valósítja meg és marcangolja szét magát a jelenség világban. Meg kell tehát szabadulnunk tőle, ha szenvedni nem akarunk. Pillanatnyira megszabadít a művészet, melynek szavára, mint mikor estharang csöndül a bagnoban,

egy perczre megáll az élet kényszer munkája s nekünk örökös rabszolgáknak áhitat suhan át lelkünkön. De ez csak elröppenő béke. Meg kell tagadni az akaratot, a testet, az életet. Nem öngyilkosság, hanem az élet megvetése. Ez a szentség. Mivel mindnyájan szenvedők vagyunk, egy erkölcsi parancs lehet csupán: a részvét.

Hartmann a képzet és akarat világot egyesítette a tudattalanban, mely a kozmosz önmagát megvalósító ösztöne. Az universzum életfolyamata ösztöni; ösztön pedig a czélszerű cselekvés a czél tudata nélkül. A tudattalan czélszerűnek éli a világot, bár sejtelve sincs róla. Sötét mivolta az emberi értelemben megvilágosodik s akkor belátjuk, hogy egy úr, egy sötét x, ami felé megyünk. A Tudattalan egy olyan kigyó, melynek le van vágva a feje. Erkölcsi feladatunk tehát szemben állani a Tudattalannal, a vak erővel, az akarattal és meggyőzni azt saját tudatunkkal. Az emberiség czélja az önmegsemmisülés s a világ czélja is a sötét semmi. „A realis lét a maga egészében inkarnatiója az istenségnek (Tudattalan), a világfolyamat a testté lett isten passiója s egyszersmind a testben keresztre feszítettnek útja a megváltás felé: az erkölcsiség pedig közremunkálás e kálvária-út megrövidítésében.“ (Phil. d. Unb.)

Ime, a XIX. század két pesszimistájának alapnézete. És a kor, mely megútálta már a speculatiót, mely kifáradt a materialismus tanainak — megelésében, mely csalódott legnagyobb reményeiben, kapott e philosophián. Minő éhesek lehettek a lelkek, mikor ilyen táplálékkal csillapították éhüket! Kavarodás, zűrzavar támadt s az értékek megingottak. Mi lenne a gazdasági világból, ha egyszerre minden arany kavicscsá válna! Ez történt a XIX. században. Az értékek érczalapja, az élet hitvány kavicscsá vált.

Ekkor jött Nietzsche „átértékelné az értékeket“. Egy jó van a világon, az élet; egy erkölcs: akarat az élethez, az élet legfelsőbb fokához, a hatalomhoz. Az emberiség, a világ azért van, hogy *valaki éljen*. Ez a valaki az Übermensch, az Emberfölötti Ember, kiért mindnyájan vagyunk, ki czélunk. Eleterőnkéből támad az ő ereje s ő milliók véreből, századok kincsével táplálkozik. A világot úgy kell berendezni, hogy minden az Emberfölötti Ember megszületését czélozza. Pokolba minden részvéttel, alázattal, könnyűléttel, szeretettel: „Szemedben a sors végzetes ereje, kezded évezredekre, mint lígy viaszra nyomod rá és érzed az üdvöt, az emberiség akaratára vésni örök írást, mint valami ércztáblára.“ Ez az új törvénytábla; a régít szét-törte, a mig pörölylyel philosophált.

Nietzsche egy óriás czáfolat a pesszimizmusra. Az élet mindenekefelett való értéke, az individuum központi helye, a heroikus cselekvés fiatal, szent láza csak úgy sugárzik tanaiból. Az egészség, az erő, a munka dithyrambusa minden szava.

De Nietzsche óriás czáfolat önmagára. Mert nem elég ez értéket megkapni; az értékkel élni kell. Az élet maga nem czél, de egy mennyei czélnak legfőbb eszköze. Az erő, a munka új értéket nyernek, hi látjuk, milyen szivből támadt. Az a sziv pedig legyen szeretés, testvéri sziv. Az individuum központja az életnek, de nem mint ur, hanem mint — szolga. A világot nem leigázni kell — le van az igazva ezerféle lánczsal — sőt felszabadítani, megszentelni.

Legyetek Emberfölötti Emberek, ezzel szemben egyetlen igazság: legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok. Az élet és a világ annyit ér, amennyi értéket mi adunk neki. Adni pedig csak az tud, aki maga is bír. A *te értéked* pedig abban van, hogy a mennyei Atya gyermeke vagy. Pessimismus és kényuri morál árában ott magaslik az Igazság, aki a *Jézus*.

Charlottenburg.

Ravasz László.

„Társadalmi munkánk anyagi és erkölcsi felelősség nélkül.“ (?)

Megtörtént. Bár ne történt volna meg. De ha már az udvarhelyi papi értekezlet elé terjesztették azt a javaslatot, hogy a pap és tanító csak anyagi és erkölcsi felelősség nélkül működhet közre a társadalmi kérdések intézésében, nekünk öreg, gyakorlatias lelkészeknek foglalkoznunk kell e különös javaslattal.

Csodálatos vakság vezethette azokat, kik e javaslatot tenni elég bátrak valának. Ugy látszik, azt hiszik, hogy a papnak és tanítónak a testi és lelki élet gondozásának magaslatáról a prózai életbe leszállani sohasem szabad és a békés egyetértésnek, a szeretetnek s a könnyörületességnek csupán „*hirdetői*“ lehetnek. Azt mondják, hogy csak privát passzióból kerétkedhetnek és csakis annyira, hogy tudójüket egy kis tiszta levegővel teleszívhassák. Még talán a pap feleségét és leányát is eltiltanák a kertészkedéstől, nehogy több tiszta levegőt szippantsanak, mint ők.

Hallatlan vakmerőség azt kívánni, hogy a nép megfosztassék lelkes vezéreitől a közgazdasági, társadalmi és szövetkezeti téren. Talán az ige hirdetésének *elhanyagolását*, vagy a lelkésznek és tanítónak *meggyanusítását* féltik?

Ha a lelkész, vagy a tanító üres óráiban munkászubbonyt vesz magára és a szövetkezetben a nép érdekeit szolgálja, vagy ha az adókiivetési bizottságban ügyel arra, hogy hivei tulságosan meg ne terheltessenek, vagy ha ellenőrzi és vezeti a pénzüntézeteket, hogy azok a kincsgyűjtést túl ne hajtsák, vagy ha a heti vásárok alkalmával a városba menve, hiveinek a hatóságoknál levő mindenféle ügyesbajos dolgait tekintélyével, anyagi és erkölcsi felelősség mellett, fedezve úgy intézi el, hogy azokkal mindenütt emberségesen bánjanak — vajjon a pap palástján folt esik-e, vagy a tanító léniaja megrövidül-e?

Én azt hiszem, hogy a lelkésznek nem lehet csak a szószékben való igehirdetés, az egyházközségi ügyek elvégzése, a lelkészi javadalom felvétele és elköltése a feladata. A lelkészt és tanítót a nép iránt érzett szeretetük a *nép közzé* kell, hogy vezesse, ahol egész tudásukkal, tehetségüknek egész erejével, szívőknek egész melegével a nép javára szolgáló munkát kell teljesíteniök. Ugy kell működniök, hogy a nép lássa azt, hogy a szószéken, az iskolában, a hivatalos helyiségben, a magánosokkal való érintkezésük közben a nép vagyó-

nosodásának előmozdítása, jólétének fokozása és a szegénysorsban levők megélhetésének könnyítése vezérli. Mindezt a nép anyagi érdekeivel való foglalkozás nélkül elérni lehetetlen.

Nem hiszem, hogy lelkésztársaim ne tapasztalták volna azt, hogy a falusi kisgazdák aránylag mily drága kölcsönöket kapnak és mily gyakran kerülnek az uzorások kezébe. Nem hiszem, hogy ne látták volna azt, hogy ezen, látszólag kicsiny okok miatt, mily sokan vándorolnak idegen hazába, s mily sokan térnek át más vallásra, mert ott könnyebben vélik föltalálni boldogulásukat. Mit gondolnak, elsősorban kiknek feladata ennek meggátlása. Nem-e a papoknak és a tanítóknak, kiknek szociális hivatásuk épen ebben domborodik ki. S amely munkára, minket, reformátusokat kivéve, minden más felekezeti egyenesen neveli saját papjait, az állam pedig (az újabb tanterv szerint) a tanítóit.

Gyakorlati munkát vár mindenki a papoktól és tanítóktól. Ők kell, hogy irányítsák a népjóléti intézményeket. Ezen irányítás pedig nem más, mint a társadalmi munkának *erkölcsi és anyagi felelősség mellett* való elvégzése.

A nép mindig vezetőkre szorul. A népnek mindig szüksége van olyanokra, a kik az általános fejtegetések és az iránymegjelölésén kívül a konkrét viszonyok ismerete alapján cselekszenek is. Az írott és nyomtatott betű és a szó sokat tehet, nemes érzéseket kelthet életre, de cselekedni nem bír. Nekünk pedig épen alkotó és cselekvő emberekre van szükségünk, a nép jólétének emelése érdekében. Széchenyi hatása azért volt nagy, mert nemcsak irt, hanem a munkából is kivette részét; Kossuth pedig azért lett bálvány a nemzetünknek, mert nemcsak szóval és tollal harcolt, hanem a mikor elérkezett a cselekvés ideje, a szervezést is kezébe vette.

Ha a papok és a tanítók kivonják magukat a vezetés, a munkálkodás terhei alól, akkor népünk szakértő s képzett vezetők nélkül fog maradni, mert legtöbb faluban csak ők azok, kik nagyobb városokban nevelkedtek, felsőbb iskolákat végeztek, látókörük szélesebb és munkabírásuk erősebb.

Én egész életem folyamán az udvarhelyi javaslattal ellentétes munkásságot fejtettem ki s ennek nemcsak én látom hasznát, hanem a falu is, a melyben a palástot viseltem, mert jólét, szeretet, megelégedés és boldogság lakozik ott.

Tudom, hogy az udvarhelyiek a multban történetek miatt félnek az anyagi és az erkölcsi felelősség melletti munkától. De az csak néhány embernek volt a hibája, a kik vállalkoztak ugyan ilyen munkára, de az erkölcsi és anyagi felelősséget — tulságos jóhiszemőségük folytán, hibából — másra ruházták és a mikor ez

a *más* visszaélt bizalmukkal, akkor ébredtek öntudatra, de már ekkor késő volt.

Az Istenre kérem paptársaimat, nehogy felüljenek az udvarhelyi javaslatnak.

Egy öreg pap.

Az új Érettségi vizsgálati Utasítás ismertetése és bírálata.

— Irta: Kovács Dániel ref. koll. tanár. —

A 7. §. A) szakaszának a) pontja a régihez képest szintén hanyatlás. Megszorult a tárgykör és a cél is. Nem tartom helyesnek, hogy a magyar nyelvi értekezés csak a magyar irodalom köréből nyerje tárgyát. Eddig is elítéltem az olyan témákat, melyek alkalmat szolgáltatnak arra, hogy vagy mint egy jól megtanult leckét foglalja írásba a jelölt a dolgot, vagy pedig egy bővebb terjedelmű irod. történeti könyvből puskázhasson. Nem tartom helyesnek azt sem, hogy a magyar dolgozat most sem szolgálja azt a célt, a mit a régi utasítás kitűzött, hogy „a jelölt alapos nyelvtani ismeretei kitünjenek“.

A b) pont alatt helyes, hogy a latinból fordítandó szöveg terjedelme meg van határozva, de szerettem volna, ha az utasításban ki lett volna fejezve, hogy ez a szöveg lehetőleg önálló egész legyen s ha a jelöltnek alkalom adatott volna arra is, hogy ezt a szöveget értelmi megjegyzéssel kíséresse, a miből kitűnt volna, hogy érti is azt, a mit fordított.

A c) pontban a „két feladat“ meghatározás nem szabatos és félreértésre adhat okot. *Ehez egy pótló miniszteri nyilatkozat szükséges.*

A B) szakasz b) pontjában helyes a toldás, hogy a németből „a két feladvány közül a tanuló szabadon választ“. Ez a régiben nincs meg.

A c) pont itt már szabatos és ez addig is, míg az A) szakasz c) pontjára a miniszteri döntés megérkezik, irányadó lehet.

A B) szakasz 5-ik és 6-ik kikezdésén megfelelő módosulások történtek, azonban a 6-ik kikezdésnek az az intézkedése, hogy a főigazgató a nyelvekből *egy feladványt választ ki*, ellentétben látszik lenni a b) pont záradékával, mely szerint *a tanuló a németből a két feladvány közül szabadon választ. Ez is pótló miniszteri intézkedésre szorul.*

A B) szakasz 7-ik kikezdése, hogy „a vizsgálóbizottság elnöke és tagjai fejelemi eljárás terhe alatt kötelesek az írásbeli feladványra kitűzött tételeket titokban tartani“, a régi utasításban nincs meg; nem felesleges.

A 8-ik §. az új utasításnak megfelelő módosítást tartalmaz.

A 9-ik §. lényeges módosítás, mert szükségessé teszi a vizsgára szolgáló teremnek méreteit. Ez talán egy kicsit tulságba vitt intézkedés, de csak az igazgató és intézők dolgát szaporítja.

A 12. §. abszurdumnak mondható módosulásáról az Országos középiskolai Tanáregyes. Közlöny f. évi 19-ik számában Argus elmondta a nézetét. Ehez nekem nincs több mondani valóm; ezen okvetlenül segíteni kell s a régi utasítás idevonatkozó rendelkezését visszaállítani. U. ezen §. utolsó kikezdése, a mi nincs meg a régi utasításban hasonló segítségre szorul.

A 16-ik §. c) pontja, mely arról intézkedik, hogy a sikeres írásbeli vizsgálat után visszalépő tanuló dolgozatainak érvényessége mely időpontig tartassék fenn, a régi utasításban nincs meg, de szükség van rá. Hasonlóképpen új ezen §. 5-ik kikezdésének záradéka, mely szerint *a szaktanár meghallgatásával megállapítja az elnök azon írókat, illetőleg irodalmi műveket, melyek a szóbeli vizsgálaton fordítás tárgyul fognak*

szolgálni. Ez nem felesleges, sőt czélszerűnek mondható. U. ezen §. 6-ik kikezdése annyiban módosult, hogy a régi utasítás csak *kívánatosnak* tartotta, de az *összes tanárok részvételét* az értekezleten, az új pedig a 8-ik osztály összes tanárait *kötelezi* a részvételre. Helyesebb volna úgy, hogy az érettségi vizsgán érdekelt tanárok kötelesek résztvenni, a többiek részvétele pedig kívánatos.

A 17-ik §., mely egy elégtelen írásbelivel a jelöltet szóbelire engedi, helyesen módosult tétel; bár én hajlandó volnék azt a jelöltet, ki, a magyarnyelvi dolgozatban az elemi követelményeknek sem felel meg, véglegesen elbuktatni; vagy pedig aztán az írásbeliről mindenkit szóbelire engedni s érettségi eredményét az írásbeli és szóbeli vizsgálat eredményeként megállapítani.

A 18-ik §. 2-ik kikezdése a régi Utasítás 5-ik §-ban van, itt csak helycsere történt.

A 19-ik §., mely a szóbeli vizsgálatra több időt szán, előnyösen módosult tétel.

A 21-ik §. is előnyösen módosult azzal, hogy minden tárgynak a tartalmi köre röviden jelezve van, a mire a kérdések kiterjedhetnek.

A 22-ik §. *egészen új.* Ez az a §., mely vért veszi a görögnek és görögpótlónak. Csak az az érdekes, hogy azoknak, akik nem gimnázisták, ha olyan főiskolai szakokra akarnak jogosulást szerezni, mint a gimnázisták, *a görögből is szóbeli érettségit kell tenni.* Én ezt az intézkedést érteni látszom, de helyeselni nem tudom. Ebben az intézkedésben azt az aggodalmat látom, hogy ha az egy színvonalon álló kétféle középiskola osztálybizonyítványa szorulna kiegészítésre, ez az eljárás mintegy alárendelné az egyik középiskolát a másiknak, vagy szelidebben szólva az egyik színvonalát feljebb emelné a másiknál. Nem igazolható aggodalom ez; mert ez az aggodalom az érettségi bizonyítvány kiegészítésénél is megvan. Az anomáliát meg lehetne szüntetni úgy, hogy a jelölt tenne a görögből összevont magánvizsgálatot az V—VIII. osztályról s az itt elért eredmény mellélete lenne érettségi bizonyítványának, de abba nem írónék bele. Ezen a § on is segíteni kell.

A 23-ik §. a bevezető 3 soron kívül, mely a régi Utasítás 21-ik §-ának jegyzetében meg van, *egészen új* és a legnagyobb elismeréssel adózom neki. Értékes és valódi paedagógiai érzéssel megalkotott §. ez, mely a kérdések feltevésének módjára s általában a szóbeli vizsgálat menetére ad figyelemreméltó és tanulságos utasításokat. Kár volt, hogy eddig nélkülöztük.

A 24-ik §. a régi 22-nek módosult tétele, de a mellétt, hogy némi ellenmondásban van a 16-ik §. utolsó kikezdésével, nem felel meg annak a nagyságú jelenségnek, a mit az érettségi vizsgának nyújtani kell. Hiszen az érettségi vizsga egy intézet 8 évi fáradságos munkájának beszámolója. Hogy ebből a számadásból, a mi mindig a tényleges eredményt kell, hogy mutassa, kizárjuk éppen azokat, a kik mint napszamosok hordták az anyagot évről-évre, azt hiszem, hogy éppen olyan kicsinyítő eljárás volna, mintha egy építő a bokréta-ünnep alkalmával nem részesítené pallóit abban az örömben, hogy fáradságos munkájuk eredményében gyönyörködjenek. Okvetlen módosításra váró §. ez, még pedig olyan értelemben, hogy a szóbeli érettségi vizsga folyama alatt a tanítás szünetel, a tanárok pedig kivétel nélkül kötelesek a vizsgálaton jelen lenni.

A 26-ik §. *új.* Ez miniszteri biztos kiküldéséről intézkedik állami intézeteknél. Nézetem szerint a tanker. főigazgató, mint kormányképviselő, minden tekintetben gyakorolhatja az ellenőrzési jogot, de ha szükségesnek látja a miniszter még külön biztos is kiküldeni, ez ellen nem lehet kifogás, mindössze a költség szaporodik vele.

A 28-ik §. a régi 25-nek némi módosítása; az utolsó kikezdés, mely megmondja, hogy a 8-ik osztályról nyert bizonyítvány érdemjegyei az érettségi érdemjegyek megállapításakor számításba nem vehetők, csak tájékozással szolgálhatnak, új és nem felesleges.

A 29-ik §. a régi 26-nak megfelelően módosított szövegezése; a * alatti megjegyzés, mely a rajz érdemjegyének megállapítására vonatkozik, új és nem felesleges.

A 32-ik §. új. Ez az ismétlődő érettségi szóbeli részén bukott jelöltek sorsáról intézkedik. Nem tartom egészen méltányosnak, megengedném, hogy a javítást még egyszer megkísérelhesse.

A 35-ik §-ba, mely a régi 31-nek felel meg, belejött ez a szó „minden intézetben” nagyon helyesen. Az utolsó kikezdésbe pedig belejött ez a szó „helye”. Ez a módosítás szükségessé teszi az új vizsgálat helyének előleges megállapítását, a mi pedig nem mindig czélszerű, bár nehézséggel nem jár.

A 36. és 37. §§ ok a régi 32-ik §. kétfelé osztásával jöttek létre; egyébként az új szabályzatnak megfelelően módosult tételek. Új dolog benne a 36-ik §. 2-ik kikezdése, mely szerint a bizonyítvány fordítása az eredeti magyarnyelvű bizonyítványhoz hozzáfűzendő és az összekötő zsinag az intézet pecsétjével lepecsételendő. Ez indokolt és helyes intézkedés.

A 39-ik §. a vizsgadíjakról intézkedik; a részsedést illetőleg új dolog, hogy az elnököt nem zárja ki a részsedésből, de nem intézkedik a helyettes elnök honorálásáról, a mi ennél fogva szintén függő kérdés maradt.

Végül nincs §. arra, hogy a kiegészítő vizsgát hányszor lehet ismételni. Igaz, hogy az Utasítás 37. §. utolsó kikezdése így hangzik: „Ezen kiegészítő vizsgálatnál az eljárás ugyanaz, mint a rendes érettségi vizsgálatnál”; továbbá a „Mellékletek” közt a 27-ik lapon a B) 3. alatt ez van: „Ha a kiegészítő vizsgálat nem sikerül, a bizonyítvány záradéka a 20. és 21-ik oldalon A) 2. alatt közölt minták szerint szövegezendő; mégis, mivel csak ilyen következtetések után lehet ez ügyre vonatkozólag tájékoztatást nyerni és csak a „Mellékletben”, kívánatos, hogy magában szabályzatban is kifejezést nyerjen ez a dolog.

Összefoglalva most már ismertetésemet, a következő eredményt konstatalhatom:

1. Az új Utasítás a régihez képest általában, mint dolgozat, stílus és koncepció tekintetében haladásnak mondható.

2. Sok lényeges módosítást tartalmaz, melyek részben előnyösek, részben aggodalomra adnak okot.

3. Teljesen új §§-ok a 22. 23. 26. és 22-ik §§-ok. Ezek közül a 23-ik kiváló értékes, a 22-ik aggodalmas, a 26-ik nem lényeges, a 32-ik szigorú.

4. Újabb miniszteri felvilágosításra szorul az 5-ik, a 7-ik A. c. és a 7. B. 6-ik kikezdése.

5. Okvetlen módosításra szorulnak a 12. 22. 24 és 32-ik §§-ok.

6. A kiegészítő vizsgálat ismétlési ügyére vonatkozólag a 3-ik §-ban nyilatkozat teendő.

Ezen ismertetésem és bírálatom a 105,500—1905. miniszteri sz. a. megjelent és 1906. január 1-től hatályba léptetett Érettségvizsgálati Utasításra vonatkozik, melyhez mindaddig, míg érvényben lesz, tartozunk alkalmazkodni. Más kérdés az, hogy vajjon erre az új Utasításra volt-e szükség s ha volt, ez az Utasítás megfelel-e a kívánalmaknak?

A mi ezeket a kérdéseket illeti, nézetem az, hogy bár érezzük az érettségi vizsgálatnak magának a reformálási szükségességét és így új Utasítások után is vágyakozunk, de sajnálattal kell kifejeznem, hogy ezek az új Utasítások nem elégitik ki a várakozást, sőt nagyobb mértékben felkeltik a vágyat aziránt,

hogy minél előbb egy újabb Utasításnak örvendhesünk. Ezen újabb Utasítás azonban nem készülhet el előbb, míg tisztába nem hozzuk azt a kérdést, hogy mire való az érettségi vizsga és mire való a középiskola 8 osztályának elvégzése; vagyis előbb el kell döntenünk a jogosítás kérdését, de minél hamarabb és akkor kell megalkotni egy új érettségi Utasítást nem ötletszerűen, mint a milyennek a mostani látszik, hanem az illetékes tényezők véleményének meghallgatásával és *kellő figyelembe vételével*.

Arra nézve, hogy ez az új Utasítás az érettségi vizsgálat színvonalát emelte vagy szállította, most nem nyilatkozhatok; mert azzal, hogy a vizsgálat súlypontját a szóbelire helyezte, alkalmat adott a behatóbb elbirálásra, de azzal, hogy a vizsgálati tárgyakat apasztotta, szűkebbre szorította az ismeretkört, melyben a jelölt mozgása megfigyelhető.

Mindenesetre sok függ a vizsgáló-bizottság bölcsességétől, mely képes lesz az Utasítás hiányait tapasztalatos és megfelelő eljárással pótolni s a vizsgálatot minden tekintetben megnyugtató eredménnyel lejártni.

(Székelyudvarhely.)

(Vége.)

Vallás és Élet.

12. Tudományegyetemek és theologiai fakultások.

Az egyetem amint neve is mutatja — a tudományok összeségének szabad művelésére épített templom. Az egyetemekről tehát azon tudományágakat sem szabad kizárni, a melyek a vallásra és az egyházra tartoznak. Ezek nélkül az egyetemek nem *universitások*, hanem *csónka* intézmények, organismus, a melynél egyike a legjelentékenyebb tevékenységet végző tagoknak hiányzik.

A theologiai fakultások az egyetemekről kizárva is végezhetnek közhasznú munkát és tehetnek a közéletnek, a kulturának, a haladásnak szolgálatot; de hatásuk sokkal nagyobb és sokkal áldásosabb, ha a rájuk bízott munkát, a többi fakultásokkal fölvett nemes versenyben végzik. Az egyetemek köréből kiszakított fakultások — az úgynevezett *akadémiák* — a tudomány szempontjából soha sem érhetik el az egyetem hasonló fakultásai által kimutatható eredményeket.

Az akadémiák *tanárai*, nem állván a többi tudományágak képviselőivel állandó és személyes kontaktusban, nem érezhetnek magukban vágyat nemes versenyre szállani s mivel nem érzik ezeknek személyes hatását, rendszeren szűkebb látókörben is mozognak. Ez az észrevétel talán még inkább illik a *tanítványokra*, mint a tanárookra. Ha pedig a theologiai tudományok mezején bármelyik felekezethél, akár a tudomány, akár a gyakorlati élet érdekeivel ellentétes irányok kapnak lábra: e káros irányzatok az akadémiákon mindig korlátlanabban uralkodhatnak, mint az egyetemeken, a hol minden tudományág a kutatás és vizsgálódás szabadságát igényli magának és a hol úgyszólván minden egyes tudományágnak a másikkra ellenőrző hatása van.

Ha a protestáns theologiai tudományok szempontjából vizsgáljuk a *protestáns theologiai fakultások* viszonyát a tudomány-egyetemhez és ahoz való jogosultságát, hogy az egyetem fakultásai sorában a prot. theologiai fakultás is helyet foglaljon: az elfogulatlan vizsgálódás eredménye nem lehet egyéb, mint az a meggyőződés, hogy a protest. theologiai fakultásoknak a többi tudományágak bármelyik fakultásával egyenlő joga van az egyetemen a maga számára helyet követelni.

Valameddig a protestáns theologiai fakultás a

tudomány-egyetem organismusába szervesen be nem illeszkehetnek; nem csak az a fegyver fog hiányozni az államhatalom kezéből, melylyel a *klerikalizmus* ellen a győzelem biztos reményével vívhatja harczeit, hanem általában a nemzeti kultúra, a szociális élet és az állami érdekek egyik legerősebb bástyáját fogja nélkülözni a magyar nemzeti állam.

A német tudomány-egyetemek száma meghaladja a tizenötöt. Közöttük egyetlen sincs, a melyen ne lenne prot. theologiai fakultás. *Berlin* (21 tanárral), *Lipscse* (17 t.), *Halle-Wittenberg* (15 t.), *Tübingen* (9 t.), *Erlangen*, *Marburg* (12 t.), *Göttingen* (13 t.), *Bonn* (10 t.), *Gieszen* (8 t.), *Königsberg* (12 t.), *Greiswald* (11 t.), *Strassburg*, *Heidelberg* (11 t.), *Boroszló* (10 t.), *Rostock*, *Jena* (9 t.), *Kiel* (11 t.). Franciaországban a párisi egyetem protestáns fakultásán az 1903—4. tanévben összesen 10 professzor adta elé a theol. fakultás tárgyait. A „*College de France*”-ben gondoskodva van a vallások története előadásáról is a nagyírú tudós és theologus, Réville személyében az „*Ecole Pratique des hautes Etudes*” főiskolában az előadás tárgyai közt vannak a vallásra tartozó tudományágak is (*scienses religieuses*), sulyt fektetve épen a különböző népek vallásainak a megismertetésére, mint a melyeknek ismeretét művelt emberek nem nélkülözhetik.

Magyarországon két egyetem van: a budapesti és a kolozsvári; a nemzetfentartó erő a protestáns egyházak gyűlkekezeteiben lüktet kiváltképen, de protestáns theologia fakultást felállítani, avagy csak egyetlen egyetemen is, nálunk eszébe sem jut senkinek, sem az államkormányának, sem az egyetemi tanárok karainak. Pedig ha az államügyek vezetői komolyan eszükbe vennék a szellemi élet fegyverei között azokat is, a melyekkel a protestántizmus, a kultúra és nemzeti lét érdekében négy évszáz óta vívja nálunk a maga harcát: bizonyára nem fogna késedelmeskedni mind a két egyetem arsenalját ezekkel a fegyverekkel is erősíteni és gazdagítani.

A vallás nem *magán ügy* (*Privatsache*) és nem csupán felekezeti érdek. A vallás az egész emberiség egyetemes ügye és minden állam elsősorú érdeke.

A népeknek két drága kincse van, a melyeket évszázak harcainak árán szerzett meg és adott át az emberiség, nemzedékről-nemzedékre növelve és értékesebbé téve, a nyomába lépő unokáknak: *a nyelv* és *a vallás*. Mind a kettő évezerek történetéről beszél, őrizi azok emlékeit s tanít szeretetre, bölcseségre, hitre és bizalomra. Nincs semmi, a mi az emberi nemet egyetemesebben érdekelné, nincs semmi, a mi a vele való tudományos foglalkozásra méltóbb és érdemesebb volna, mint épen a nyelv és a vallás. Mi nem vagyunk képesek megjelölni az időt, mióta az ember a maga gondolatait szavakban képes kifejezni, mióta jutott tudatára annak, hogy van egy *legfőbb hatalom*, a ki mindeneiket teremtett és mindenekre gondot visel; táplálja az erdők vadait, a levegő madarait, öltözteti a mezők liliomait és kegyelmének karjain hordozza az emberek fiait; de a tudósok egyformán hirdetik, hogy a nyelv, a melyet ma beszélünk, a hit, a melyet ma vallunk, több *tíz-ezer* esztendő küzdelmeinek, tapasztalatának és munkájának az eredménye. A nyelv és a vallás volt minden időben az ember szellemi életének ama kettős sarkpontja, a mely körül *egész lelki világa forog, fejlődik és halad*. És mégis, szinte érthetetlen, a mig az egyes népcsaládok különböző nyelveit s azok sajátosságait egyes tudósok szorgalommal vizsgálják és tanulmányozzák, addig a vallásnak, ennek a nagy, még a nyelvénél is nagyobb kulturális hatalomnak nyilvánulási alakjaival és az életre minden időben gyakorolt hatásaival, úgyszólván, törődni is alig látszanak. Avagy nem mindenek fölött álló egyetemes kulturális érdek-e ismerni nemcsak a görögök és ró-

maiak vallását, hanem az összes népcsaládok, a *turáni*, az *indogermán* és a *sémi* népek mindama különböző vallásalakjait és vallásos eszméit, melyekben az *indogermán*, a *turáni* és *sémi* népek szelleme a maga jellemző sajátosságaival megnyilatkozott és a melyek egy magasabb világ felé, egy szebb élet körébe emelték fel a lelkeket? Hát az vajjon csak felekezeti érdek-e, hogy mindannyian, akik a közélet terén, vagy szűk hivatalos körben a nemzeti kultúra érdekeit szolgálni vannak hivatva, megismerjék azt a szellemet, mely a *Nazarethi* prófétával lépett a történet színpadára és hatalmával újjá szülte az életet? Hát az erkölcsi világ nagy problémáit és törvényeit kiatni nem egyetemes emberi érdek-e? Az embermilliók közt csak néhány papnak és még kevesebb philosophusnak állhat-e érdekében a fizikai és lelki világ muló jelenségein keresztül magához az *isten-séghez* és az *örökkévalóság*hoz jutni el? Főlölesleges tovább kérdeznünk. *Az államnak nem lehet ignorálni az emberi szellem ama jelenségét, a melyet vallásnak nevezünk és — tekintet nélkül a felekezetek óhajására avagy idegenkedésére — legalább annyit okvetetlenül meg kell tennie, hogy a vallások történetének tudománya előtt megnyissa az egyetem kapuit, sőt a theologiai fakultásoknak, mint tudománykarnak felállításáról gondoskodjék.*

13. A theologia róm. katolikus és protestáns szempontból.

Egyetlen állam sem mondhat le a kötelességről, hogy saját létérdekeit minden lehető eszközzel megvédje. Franciaország midőn az egyházat az államtól elválasztotta: saját jogait követelte vissza a polgári és állami élet mezején. Összeütközött az egyházzal és az összeütközés kiméletlen nyílt harcban tört ki. Nem csupán a hatalomért, hanem magáért a létért folyt a küzdelem. A róm. kath. egyház lerombolni és összetörtni akarta a *respublikát*. A reszpublika viszont az egyház szertelen vágyainak és merész hatalmi törekvéseinek akarta elmetszeni megnőtt szárnyait. A kibékülés lehetetlen volt; a szétválás bekövetkezett. De vajjon a kérdés nyert-e végleges és minden irányban kielégítő megoldást? Aligha.

A perlekedő házastársak, a férj és a nő, ha egymással élni nem tudnak — mondja *Menegoz** — szintén elválnak s ha egymást többé látni sem akarják, van módjuk rá; fel is út, le is út és széles a világ. De állam és egyház ugyanazon föld alatt kénytelenek élni a szétválás után is. A viszály folyton fog tartani, valameddig az egyház a maga jogosulatlan igényeihez ragaszkodik és azokat érvényesíteni törekszik, mert az állam nem térhet ki azon kötelesség elől, hogy a saját souverainitása ellen irányuló hatalmi törekvésekkel szemben gátakat emeljen.

Franciaországban a szétválasztás megtörtént. E szétválasztást kétségtelenül követni fogja a párisi egyetemen nemcsak a *római katolikus*, hanem a *protestáns theologiai fakultás* beszüntetése is.

A *katolikus* és a *protestáns* theologiai fakultások a tudomány szempontjából tekintve nem egyenlő értékű intézmények; a szociális és állami életre nézve is nem ugyanazon jelentőségű dolgok. Ha az állam a párisi egyetemen nem akarja a római katolikus theologiai fakultást fentartani: könnyen érthető s bővebb magyarázatra nem is igen van szükség. A tudománynak minden téren legelső és el nem engedhető feltétele a kutatás, a vizsgálódás *függetlensége*, *szabadsága*. A *római katolikus theologiai fakultások* tudományos kutatásban nem függetlenek; a kutatás célját, mint a skolasztika idejében, most is az egyház *dogmája* és a *hagyomány* szabja meg. Akár a

* „La religion et la vie sociale.” Parizs 1905.

történet és exegesis, akár a bölcsészet és ethika mezején, Rómából állapítják meg és szabják ki az eredményt, a melyet a vizsgálódás rendjén el kell érniök. E fakultások tanárai nincsenek birtokában annak a szabadságnak, a mely a tudományos vizsgálódást lehetővé teszi; útjukban lépten-nyomon a dogmák tilalomfájába ütköznek bele, a melyeket kikerülni végtelenül nehéz. A legelső szabad lépésnél a haladni akarót azonnal visszatérésre kényszerítik.

A tudomány nem tűr lelkiszolgaságot; éltető levegője a szabadság. Az egyetem tehát a saját hivatásához marad hű, ha minden elemet, mely a szabadságtól idegen, magából kizár. A római katolikus theologiai fakultás szerencsétlen szerepet tölt be a vallásos gondolatok fejlesztésében, mert *tudományellenes*. Nem ütközünk meg tehát rajta, ha az állam valahol a tudományok egyeteméről a római katolikus theologiai fakultásokat és általán minden fakultást, mely nem a tudomány érdekeit szolgálja — kizár és száműz.

Egészen más ítéletet kell mondanunk a *protestáns theologiai fakultásokról*. A gondolat szabadságának a protestántizmus volt a szülő anyja; dajkája, védelmezője minden időben, bátor harczosa ma is. A protestántizmusban *hit és tudás* elvileg nem állanak egymással szemben, mint ellenséges felek, nem vívnak egymás ellen harczokat, sőt a hit a tudásból merít erőt és a tudásnak a hit kölcsönöz szárnyakat.

A protestáns theologia ugyanazon tudományos érdekeknek áll szolgálatban és célját ugyanazon eszközökkel és módszerrel akarja elérni, mint a többi tudományok bármelyike.

A theologia körébe eső tudományok két nagy csoportra oszlanak. Az első csoportba tartoznak a *történelmi tudományok*, mint alapvető tudományágak: *bibliamagyarázat, bibliai irodalom, bibliai theologia, vallástörténet, dogmatörténet és egyháztörténet*. A második csoportot alkotják a *systematika theologia* körébe eső disciplinák: *dogmatika, ethika*. Tehát *filozófiai* tudományok.

A protestantizmus a vallást, a keresztyénséget is, mint történelmi jelenséget fogja fel és ítéli meg, szemelött tartva mindenütt a tudomány követelményeit, melyeket a vizsgálódó elé szab. A protestantizmus nem ismer sem hagyományt, sem dogmát, mely a theologiai ismeretek mezején a szabad kutatást gátolhatná vagy éppen megakaszthatná. Jelszava: *Ecclesia semper reformari debet*. A soha meg nem szakadó reformnak e nagy munkáját, mely a szellemi világban oly kiváló fontosságú és mivel reformáció nélkül nincs szellemi élet, maga a protestáns theologia és theologiai fakultások végzik el, midőn nemcsak az egyházban élő és működő vallásos szellem szabadsága fölött örökdió, hanem általán a szellemi rabszolgaság lánczait mindenütt, a hová az eszme hatalma elér, teljes erejéből, nem fegyverrel, hanem az ige erejével, széttörni törekszik. Izrael egyházi és politikai életében a próféták voltak a nemzeti és lelkiismereti szabadság hirnökei a protestantizmus a profetizmus szent örökségét vette át, hogy Isten és a nemzet szent ügyének legyen harczosa. Zwingli, Luther és Kálvin azokat a bilincseket törték össze, a melyekkel a középkor nyugozta le az evangéliumi szabad szellemet. De — nincs miért tagadni — a teljes szabadságot kiküzdeni, az evangéliumi igaz tudományt az egyházi hagyomány és az élettelen dogmák minden salakjától és terhétől megszabaitani a reformátorok sem voltak képesek s az idők sem voltak alkalmasok reá.

Ecclesia semper reformari debet. A reformátorok által megkezdett munkát a protestantizmusnak ezért kell folytatni tovább, kiküszöbölve minden olyan elemet, a mely a Krisztus vallásától idegen vagy a

haladó kor szellemével összeütközésbe keveredett. A protestantizmus útja örökre meg van jelölve; célja változhatatlanul ki van tűzve. Nem mehet más irányba, csak *előre és fölfelé*. A protestantizmus nem lehet más vallás, mint a melyet a *Nazárethi próféta* a világnak hirdetett és a melyet a halálban megdicsőült életével megvalósulásra juttatott. Nem dogmákat akar reákenyszeríteni a lelkekre, hanem a Krisztus éltető szellemét akarja beoltani az egyesek szívébe és a népek életébe, mert „*az Úr a szellem és a hol az a szellem, ott van a szabadság*“.

A protestantizmus a szellemiszabadságnak végtelen birodalma s mint ilyen, a tudománynak nem ellensége, sőt küzdő társa s hogy küzdelmének célját elérje, a tudománnyal kell felbonthatatlan frigyben élnie. E frigy a tudománytól csak egyet követel: beismerését annak, a mit Pál apostol mondott vala: „*a mi ismeretiünk csak töredékes; az igazságot, mint egy tükör által csak homályosan látják a mi szemünk*.“ Hitnek és tudásnak az igazság keresésében egy percze sem szabad meglankadni, valameddig a Krisztus szelleme mindeneket megvilágosít és megoldódnak az élet és a halál rejtélyei.

A reformáció előtti időkben nem csak az életben, de a tudományban is a *theológiának* jutott a vezérlő szerep. A skolastika korában az egyetemen a tudományok között a legelső helyet a theologia foglalta el; a többi tudományok mind alája voltak rendelve s a legnagyobb gondolkozó fők foglalkoztak vala vele. Midőn a skolasztika megjelent, a dogmaalkotás kora immár véget ért vala s a skolasztikának jutott a feladat, hogy ezeket a dogmákat megértse és megérttesse, rendszerbe öntse és az értelem előtt igazolja.

A theologiai buvárkodás az egyházból az *iskolába* költözött, azzal a dicséretreméltó feladattal, hogy a hitet és a tudást, a theológiát és a filozófiát, az ész és a kijelentést egymással összhangzásba hozza, egymással kibékítse. *Credo, ut intelligam*, mondotta Anselmus és a többi tudományok csak arra valók voltak, hogy a dogmák, mint minden kétséget kizáró *igazságok* megértésére segítsenek. *Ppilosophia est aneilla theologiae*. De minél nagyobb volt a theologia nyomása: az egyes tudományágak annál nagyobb erővel igyekeztek magukat emancipálni a szolgaság alól.

Az út, melyen a Skolastika járt, szintén nem vezethetett egyébre, mint *szétválásra*. Az egyes tudományágak a theológiával szemben lassanként teljesen függetlenítették magukat és más utra térve, tejesen Urai lettek önmaguknak. Ma már nem a theologia fenyegeti a tudományok *függelenségét*, hanem a tudomány intéz erős támadásokat, kétségbe vonván még azt is, ha vajjon a theológiának van-e jogosultsága a „*tudomány*“ czimre. És ez a kétségbevonás csakugyan jogosult valameddig a theologia a középkori skolastika útján halad. És mivel a theologiai tudományok mivelői közt talán még a protestánsoknál is vannak, a kik a skolaszticizmus hatása alatt állanak, immár odajutottunk, hogy az a tudomány, mely egykor minden vala, ma a megsemmisülés veszélyének van kitéve. Egykor a theologia kovácsolta a lánczokat s verte békóha a tudomány szabadságát; ma ezeket a lánczokat ő maga viseli s a középkori békókból nem bir szabadulni.

A szellem birodalmában a theologia bizonyára nem *minden*, de annál kevésbé *semmi*. Tulkapásait a többi tudományok tartózkodás nélkül korlátok közé fogják szorítani, de azt az előkelő helyet, melyet a socialis életben betölteni a vallásnak s vele együtt a theológiának hivatása lön, a tudomány tőle el nem veheti, sőt a hivatás betöltésében segíteni tartozik. Ez az együttműködés a tudománynak is, de az államnak is magas érdeke, mert a tudománynak leg-

főbb feladata az igazság keresése. Az igazság pedig a szellemi élet örökkévaló érdeke. „Megismeritek az igazságot és az igazság szabadokká teszi titeket.” (Ján. 8: 32.)

(Folyt. köv.)

Világnézetek harcza.

(Folytatás.)

Ettől csömörlött meg Schopenhauer, ki ép akkor próbálkozott Berlinben a docensséggel. S míg a Hegeli philosophia mámoros magabiztában s jókedvű optimizmusával diadalát ülte a világon: Schopenhauer rideg magánytan, ismeretlenül, keserű lélekkel írja pessimista rendszerét s epébe mártott tollal persifilálja a hegelistákat.

Az ötvenes évek táján a hegeli philosophia megbukott. Minő esés volt ez! Majdnem oda veszett magának a philosophiának hitele is. A materialismus foglalta el trónját, mely a Kant kikerülésével a praekantianus sensualismus egyenes leszármazottja. A politikai és egyházi reakció hiába csapja el az egyetemi tanszékekről a materialismus hirdetőit, tanukat hiába bélyegzi Schopenhauer borbély legény és patikás-inas-philosophiának, hiába csúfolódik velük, hogy tanuk „Spritzologia”, a materialismus diadalmasan halad előre. Franciaországban a Comte rendszere által igen szerencsés fogalmazást nyer s Angliában is Herbert Spenser átviszi a materialismus rendszerét az egész társadalmi és morális világra.

Egészítsük ki e képet azzal, hogy a hegeli iskola bukásával Schopenhauer philosophiájának napja felvirradt, rendszerének egyre több követője lett, sőt hiveiben meg volt a hajlandóság arra, hogy tanaiból kultuszt csináljanak s quasi vallásos közösséggé alakuljanak. Ez időt kezd általánosan elterjedni az indusok ősrégi, szomorú bölcsessége s a modern embernek, kinek már keserű volt lelke az éltől, jól esett belesüppednie a „szent lótusz virág” illatába: affektált rezignációval a buddhismus táborába szegődni. Eképen izolált jelenség Hartmann, a tüzerítésből lett pessimista philosoph, egyike a legderültebb kedélyű, szellemes, jovialis professoroknak, ki boldog családi élete idylli körében, Hegeli-alapon korrigálja Schopenhauert s újra kijelenti, hogy az élet nem érdemes arra, hogy éljünk.

A Hegeli irány egy abszolút fogalomból vezette le a világot. Tehát az egyből haladt a sok felé. Fő jellemvonása mindig a monismus volt. Comte pozitivismusa a tényeket különíti el s csupán azoknak törvényét akarja megismerni. Az értékelő világban Hegel az abszolút individualismushoz vezetett s Feuerbach-éknál az universum célja, istene a genie. Comte szociológiája a közösségi elv hangsúlyozásában áll s innen származik a foederatív szociálismus minden alakja. Schopenhauer az egész életet semmisnek nézi s a moralt az önmegtagadásban és a részvétben látja.

Azonban a Hegeli-iskola után a materialismusra is, mint philosophiai irányra elkövetkezett a lealkonyulás. Egy őszinte materialista megrázó profiteort bocsátott világgá: ignoramus et ignorabimus, materialista alapon egyetlen tényt sem tudunk megfejteni, mert még az oktörvény kulcsát sem bírjuk. Lange kimutatja, hogy a materialismus egy veszedelmes metafizikai irány, mely a bölcsészeti-történeten végéig húzódik. A görcsövek egyszerre hitelüket veszítették, mint philozópháló eszközök, mert rájöttek az emberek, hogy a tény és törvény között ott van még valami, egy hatalmas harmadik, mely az ősméhe mindkettőnek: az emberi agy. És újra kezdtek visszatérni Kanthoz, elfogadván annak megdönthetetlenül érvényes subjectiv álláspontját. Ez megtalálja a világban az egységet: ha az én képem a világ, akkor

a világban egység és törvény van, melyet az én lelkem ad bele. De a millió adat mind elkülöníthető az empirikus tudomány fegyverével, mert az én világom való világ. Az értékelésnek önértéket ad alapul ez a szellem, mely teremt mindent, kijelöli mindennek célját. Az a szellem én vagyok s szabadon engedelmességek parancsának, mely az erkölcsi törvény; ime az autonomia. A szellem jelentkezése az öntét, egy ösztönökből álló complexum, centrummal bíró határolt dymamis-jelenség. Ebből bontakozik ki az ember és világa az ösztönök kifejlése folytán, mely a hiány és kielégülés törvényei szerint megy végbe.

Az utolsó, legnagyobb, legegységesebb hiányérzet, mely nem egy ösztönt, hanem az egész öntét a maga egész mezejében megrendíti a vallásos szükség érzése. És az erre következő fönséges proicetio: a vallás.

Böcklin-nek van egy képe: a Kentaurok harcza. Sötét hegyormon vad vihar dühöng s villámokat szóró fekete felhőben négy kentaurok vívja a haláltusát. Mell mellett feszül s egyik a másik husába harap, vagy óriás szikladarabot zuhint reá. Köröskörül háborgó szélvész, mintha végítélet folyna, de a kép alján egy felhőfoslány félrelebbent s mi szédtő mélységben, lenn, alkonyi fényben úszni látunk egy kis templomot, mely fölé platánfa árnya békét susogva borul, de össze-össze borong, ha az ide fönn dúló vihar elhaló szele megérinti lombját. A philosophiai világnézetek titán harcából mennyi hatott le a vallásos életbe s a mai ember általános mivoltát miképpen befolyásolta — erről legközelebb.

(Charlottenburg.)

Ravasz László.

(Folyt. köv.)

Válasz

az udvarhelyi ev. ref. egyházmegye egyházi értekezlete elé terjesztett „a lelkipásztorok és tanítók társadalmi tevékenységéről” szóló véleményes javaslatra.

Nem terjeszkedem ki az egész javaslatra, nem részletezem az abban foglaltakat, de az abban foglaltak czáfolatául egy negyedosztályu eklézsiának, a magyarláposinak lelkészéről, annak társadalmi működéséről s a hívek javára elért eredményeiről akarok beszámolni. Tanuságtételre pedig az erdélyrészi ev. ref. papságot akarom felhívni. Látogassák meg M.-Lápos községet, győződjenek meg személyesen arról, hogy tizenöt év alatt az egyházközség ügyei mennyire fejlődtek, a hívek vallásossága mennyire fokozódott, a magyarság hegemoniája mennyire erősödött. Mindezt Barabás Samu ev. ref. lelkész tette, a ki közgazdasági intenziv tevékenységét összhangba tudta hozni a lelkiek kezelésével.

De ne szóljon az én szavam, a ki talán ilyen ügyekben sokak előtt elfogultnak tűnhetnének fel, hanem idézem Magyarlápos járási főszolgabirójának: Szabó Gusztávnak egy beszédét, a melyből a kép tisztán látható és amelynek tartalmát Szolnok Dobokamegye 35 községének intelligenciája egyhangulag elfogadta és magáévá tette.

Ezen beszéd szövege a következő: „Mélyen tisztelt közgyűlés! Tíz éve, hogy Magyarláposon lakom s ezen évtized elég volt arra, hogy tapasztalatokat, meggyőződéseket szerezzek ezen nagyközség és vidék fejlődéséről, gazdasági téren történt előhaladásáról. Nagy a különbség, óriási az előhaladás a volt és a mai Magyarlápos között. Ezelőtt 10—11 évvel jobbágysághoz hasonló rendszer élt itt, sötétségben volt itt a földmivelő. Mindenki önző volt és saját anyagi jólétének biztosítása céljából nem törődött azzal a néppel, azokkal a munkásokkal, a

kik nélkül csatát nem nyert senki soha s amely népnek itteni jelenléte, erősítése a mai nagy Magyarországnak védbástyáját képezi.

Igen tisztelt közgyűlés! Tegyük egy visszapillantást a múltba. Ugy-e, hogy 10—11 évvel ezelőtt itt egy egyházi, gazdasági, társadalmi téren, valamint más minden egyéb tekintetben egy teljesen elhanyagolt, szomorú helyzetet láttunk. Láttunk egy becsületes jó földmivelő népet, amely boldogulni sehogy sem volt képes. Nem volt, a ki vezesse, a ki a sötétségből kivigye. Ez a nép a jobblétnek világító erejét teljesen nélkülözte. Mit látunk ma? Látjuk az 1894-ik esztendőben nagy fáradozás után megszületett hitelszövetkezetet, miáltal a nép olcsó pénzhez jutva, nincs kiszolgáltatva többé a 20—25 %-os kamatterhek viselésének. Látjuk a gazdakört, melynek útján a nép társas összejöveteleket rendezve, örvendetes módon közeledik a világosság felé. Látjuk a mintagazdaság létesítését. Látjuk a mangán-bányák haló poraiból való föllendülését. Látjuk a hanyatlásnak indult ev. ref. egyháznak a kor kívánalmainak megfelelő újjászületését, amit a templom és keretének diszes volta szemmel láthatólag igazolnak. Látjuk a gőzcséplőgépet és halljuk annak az itt még sohasem hallott gőzsiptját. Látjuk az iljusági együletet, a gazdag népkönyvtárt, millenárius palotánkat, melyben most itt együtt vagyunk. Látjuk a szövetkezetünk áldásos működését, amely az országban hetedik, Erdélyben pedig első helyen áll és a melynek egyik ivadéka a kápolnok-monostori szövetkezet. Látjuk továbbá a nagy utánjárás mellett, magas államsegéllyel és nagy apparatussal megteremtett tejszövetkezetet. És végül látjuk, hogy szeretett magyar hazánk ezen északeleti részén a magyar nemzet él, fejlődik s a boldogulás útján haladva, kulturális szempontokból is teljesíti azon magyar nemzeti missziót, mely nélkül itt, a havasok alján, népünk nem is existálhatna.

Mit gondolnak tisztelt polgártársaim, kinek az érdeme mindez? Ki teremtette ezeket meg? Bizony ha jól meggondolja a dolgot, mindenki csak azt mondhatja én se, én se, hanem egyedül Barabás Samu református lelkész ur, az a férfiú, a ki bokros papi teendőitől eltekintve, fáradságot nem ismerő önzetlen odaadással s mindenkor, csakis a nép, az Istenadta nép jóléte előmozdításának szemelött tartásával, önfeláldozóan vette kezébe a dolgot, alkotott, teremtett s munkájának édes gyümölcsét nemcsak a nagyközség, de az egész vidék élvezzi

Mindnyájan jól tudjuk, hogy Barabás Samu lelkész ur a szövetkezetek létesítése, fejlesztése körül oly tevékenységet fejtett ki, mely páratlanul áll Erdélyben. Hisz ki ne látta volna őt a paplakban egész éjjeleken át íróasztalánál dolgozni akkor, a midőn más pihent, vagy szorakozott. Ki ne látta volna azt a sok fáradozást, utazást, melyek anyagi áldozatot is követeltek tőle. Tette és teszi mindezt ma is azért, hogy a nép boldogulását fokozza és hogy erős vára legyen e község hazánkknak... Mindezen áldásos tények, melyek Barabás Samu lelkész hazafias és szövetkezeti alapon kifejtett hervadhatlan ténykedéseinek eredményei megczáfolják az udvarhelyi értekezlet elé terjesztett véleményes javaslatban foglaltakat és gondolkozóba ejtenek, vajjon nem-e az nevelte az erdélyrészi lutheránus papok és tanítók tekintélyét és hatalmát oly magasra, ahova a mi lelkészi karunk talán sohasem fog eljutni, hogy már a betelepítés óta folytonosan nem csak utmutatással szolgáljanak hűveiknek a társadalmi tevékenység terén, hanem mint vezérmunkások, kezükben tartják a hűvek összességét és szakértelemmel, tudással minden társadalmi mozgalom élére állanak. Ha kell, kapálnak, ha kell, vezetnek, ha kell, tanítanak, ha kell, agítálnak és viselik minden munkájukért az anyagi és er-

kölcsei felclősséget, mely alól az udvarhelyi értekezlet a papokat és tanítókat fel akarja menteni.

Ne tétovázzunk, mert elnyom az ár és akkor késő lesz megállapítani, hogy kit terhel a felelősség azért, hogy a téves felfogás miatt az erdélyi részeken kisiklott a társadalmi vezetés a református papok kezéből. Felelősség nélkül társadalmi tevékenységet végezni lehetetlenség. Utmutatást adni elvállalt pozíció nélkül káros hatású volna.

Igazuk van az udvarhelyieknek abban, hogy a papnak és a tanítónak egész énjét és életét kell hivatásáért feláldozni De nem merülhet ki a pap munkálkodása a templomban való prédikálásban és a tanító a gyermekek tanításában, hanem minden irányban és minden téren falujában a pap és a tanító legyen az első munkás.

Ne féljenek a papok a belterjes közgazdasági munkától, mert ez és a szövetkezeti munka igazi krisztusi munka.

A krisztusi eszmével három nagy gondolat emelkedik ki a bibliából: 1. Istennek egyetemes jellege, 2. az emberiség egyetemes testvérisége és 3. az ember tökéletesedése, boldogsága erkölcsi alapon, közjóra irányuló munkásság útján. E három főgondolat körül forog a bibliának egész tartalma, e körül forog testünknek, lelkünknek összes tevékenysége és az emberi társadalom bármely irányu munkája. Mindaz, a mit Krisztus ezekről tanít, már valóban égi tudomány, de amellet oly reális, mint a kétszerkettő.

Valahányszor Krisztus a munkálkodásról szól, minden tanításában az Isten lelkének hevítő lángja áramlik szét még ma is az érző sziveken. Tanításából csak néhányat említek fel. Önmagát így jellemzi egyik tanítványa: „A názárethi Jézus szertejárt mindenfelé jót tevén.“ Ő maga így ítélte el a henyé kegyeskedést: „Az én atyám szüntelen munkálkodik, én is munkálkodom.“ „A ki nem dolgozik, az ne is egyék.“ Az irtalmas szamaritanusról, a gonosz szolgálókról, a zugoló szőlőmunkásokról, a tékozló fiuról. Szóló példabeszédei mindenki előtt ismeretesek. Legszébb mondása azonban az, hogy „a ki köztetek első akar lenni, szolgáljon mindnyájának“. Istennek mindenható nagysága is abban áll, hogy ő szolgál mindennek, ő éltet, ő tart fenn mindeneket.

A lelkésznek is, ha a krisztusi eszmét terjeszteni akarja, dolgoznia kell minden téren, különösen gazdasági téren, mert a gazdasági élet fejlődése a hitélet fokozottabb mérvű fejlődését vonja maga után. A mai gazdasági viszonyok mellett a sorsnak esélyei sokkal számosabbak, az élet változásai sokkal sűrűbbek és többfélék s ennél fogva sokkal inkább van szükségünk az élet útján a legbiztosabb támaszra: a vallásra és ennek szolgálóira: a papra és a tanítóra.

Ha a jó Isten és Krisztus urunk csak tanitanának és nem dolgoznának és nem termékenyítenének meg mindeneket, már rég beállott volna a világra nézve a chaos, az üresség, mely az erdélyrészi protestantizmusra nézve biztosan be fog állani, ha az udvarhelyi javaslat általános lesz.

Isten óvja e csapástól szegény erdélyrészi magyar kálvinizmusunkat!

Dr. Gidófalvy István,
kir. közjegyző.

A mohai egyház ünnepe.

Hogy micsoda ünnepről akar szólni e cikkecske, azt az alábbiak mondják el. Nem egy közönséges vasárnap-ünnepléséről akar megemlékezni, hiszen — fájdalom — ma a vasárnapokon alig látszik meg az ünnepélyes hangulat. Nemcsak az istenitiszteleten megjelentek kevés száma, de az arczokon elterülő vonás, a mi a benső, lelki életnek visszugara, oly halvány, oly bágyadt, olyan élet-

nélküli jelenség, a melyet a szó szoros értelmében véve, ünnepnek nevezni alig lehet. Egy-egy konfirmációi ünnepély, egy papi beköszöntő hordja magán a lelki buzgóság azon jelét, a milyennek kellene lenni minden istenitisztelteknek.

Méltán nevezhető ünnepélynek május 27-ike, amelyen Simon Gábor püspöki titkár, meghívás folytán megválasztott ifju lelkész ünnepélyes beköszöntőjét tartá meg mohai egyházközségünkben.

Nevezetes volt az ünnep magára az egyházközségre nézve, mert egy új munkást kapott istenországának a szívekben, a családokban és az egyházban való építésre; egy olyan munkást, a ki nem szégyenli a munkát, tudván, hogy az nem leendő hiában való a Jézus Krisztusban és a melynek jutalma van Istennél, hogy az ne tulajdoníttassék ingyen, hanem adósságból. De nevezetes ünnep volt ez magára az ifju lelkészre nézve is, mert néhai édesatyja által végzett munka továbbfolytatására tette kezét. Mert azon helyen rengett bölcsője, s azon helyhez gyermekkori édes emlékek kötök; ott pattant ki lelkében a szunyadó értelem szikrája, ott lobbant lángra s lett égő zsarátnok magasrátörő „szenvedelme“.

A beiktatást Benkő Ferencz alsórákosi lelkész, egyházmegyei jegyző végezte. Beszéde bevezető részében az ünnepély érzelmi oldalának adott kifejezést. Azután reátérve beszéde valódi tárgyára, a lelkipásztori hivatás magasztos képét rajzolja, reámutatván egyszersmint azon nehézségekre is, a melyek e pályát nehézzé, tövisessé teszik. Festése árnyképei mellett nem feledkezik meg a fényről, főleg azon erőforrásról sem, mely a Krisztus evangéliomában van letéve. Felmutatja a megfeszített Krisztust s az ő nyomdokain járó reformátorokat. Felhívja, hogy bármennyire változzék környezete, a Krisztus maradjon mindenha példányképe. Végül a gyülekezet szeretetébe ajánlva, buzgó imában kérve Isten kegyelmét úgy az ifju lelkészre, mint a gyülekezetre; felhívja beköszöntő beszéde megtartására s így hivatala megkezdésére.

Ezen felhívás folytán ifju lelkész aa. az Apostoli Cselekedetekről írott könyv 10. rész 29. vers alapján igen szépen kidolgozott és az egész gyülekezet figyelmét mindvégig lekötő beszédben elmondja, hogy miért jött e helyre, s mint igyekszik teljesíteni a szolgálatot, a melyet vett a Krisztustól, úgy hogy nem csak beszéde, de mindenek felett élete legyen hü kifejezője tanításainak.

Ezen beszéd érzelmi része, midőn gyermek- és ifjuskorára, a templom mellett elterülő temetőben nyugvó édesatyjára volt hivatkozással: mindnyájunk szeméből érzékeny könnyeket csalt ki. Ezen beszéd úgy érzelmi, mint értelmi tekintetben oly fokon állott, hogy mindnyájunk szívét foglyul vitte ifju lelkész aának. Előadását teljes nyugodtság, szónoki lendület nagyban emelték. Ezen gyarló méltatás nem szólam, nem nagy mondás akar lenni, hanem igaz elismerése az érdemnek. Édes remény táplálja lelkünket, hogy ifju lelkész teljesen meg fog felelni a hozzáfűzött váradalmaknak, s emelni fogja papságunk tekintélyét.

Ilyen volt nálam az első benyomás, melyet tett reám, kellő szerénységgel párosult fellépése. Vajha hivei kellőleg tudnák méltányolni!

Délután Berde Sándor beszolgáló lelkész és a keblitanács jelenlétében leltár mellett átadtak az egyház összes javai. Az ezekről felvett jegyzőkönyvek hitelesítése után azon kellemes benyomás mellett távoztunk el, hogy istenországa épületéhez mi is vittünk legalább egy porondszemet, s olyan munkást nyertünk, a ki nem fárad, nem küzd hiában, hanem Istennek ereje meg fog dicsőülni ő benne. Ugy legyen!

Egy jelenvolt.

KÜLÖNFÉLÉK.

Az orsz. zsinat e hó 20-án kezdődő V-ik ülészaka tárgysorozatáról czikkezik a S. R. L. megjegyzevén, hogy a törvények felterjesztésén kívül más tárgyai is vannak még pl. az énekügyi bizottság jelentése; 48. XX. ügyében vett kormányválasz. Mi is felemlítünk egyet: az erdélyi kerület „Függelék“ gyanánt közzéteendő eltérőtörvényei ügyében tett konventi jelentés is most fog tárgyalatni. Könnyen megeshetik tehát, hogy egy napnál tovább tart a tárgyalás.

Theol. fakultásunk évváró ünnepélye e hó 9-én volt. Ekkor osztattak ki a jutalmak is, a pályamunkákért. Az idei eredmény elég szép volt. Csak a Somossy és Tóth F. dogmatikai ismertetésére nem akadt vállalkozó. Jutalmat nyertek: Nagy Géza II., Tőkés Ernő III. th. (Biblik), Tőkés József III. th. (Egyh. tört.), Sárkány Lajos III., Varga Zsigmond II. th. (Bibliai exegézis), Kiss Mihály I. (Hébernyelv), Varga Zsigmond II., Weimann Péter II. (Pred. irás), Dávid Pál III. (Pred. ford.), Régeni István és Felszeghi István (Orgonázás), Felszeghi István (seminarium), Juhász Albert II. és Varcza János I. th. (Szorgalomdij). Ekkor történt az ifj. egyletek beszámolója is. Az ünnepély szűk körben Kenessey igazgató beszédével és Felszeghi István pályanyertes évváró imájával ért véget. Hátra vannak még a zárókollokviumok, melyek e hó 18—19-én tartatnak. Akkor lesz a dimissió is — a bucsuvétel — a szeptemberi vizontlátásra.

A két protestáns egyház közös bizottsága f. hó 19-én d. u. 5 órákor Budapesten, az ág. hitv. evangélikusok Deák-téri épületében együttes ülést tart. Tárgy: Az 1848. évi XX. t.-cz. tárgyalása érdekében fölterjesztésünkre érkezett válasz.

Templomszentelés. Nagyteremiben az új templom felszentelési ünnepélye július hó 1-én lesz, melyen részvételét dr. Bartók György püspök ur is megígérte.

Székelyudvarhelyi Bocskay-ünnepély. Székelyudvarhely anyaváros és az egész vármegye hazafias közönsége, valláskülönbség nélkül, ünnepségre készül. Ugyanis ez év június hó 24-én ünnepet akarnak szentelni az 1606. évi bécsi békekötés 300-ados évfordulója alkalmából *Bocskay István* dicső fejedelem emlékezetének is. Az ünnepély rendezés zászlóját az udvarhelyi református egyházmegye Menyhárt András tb. esperes elnöklete alatt még mindig elég szép sikerrel működő egyházi *Értekezlete* bontotta ki. És a zászló jó kézben is van, mert habár a bécsi béke áldásai közösek e haza minden hü polgárával, mégis a *békeszerző Bocskay a protestánsok* hitsorsosa volt. Epen öt éve annak, hogy az erdélyi református egyházkerület egyházi *Értekezlete*, fennállásának és szép sikerrel biztató egyháztársadalmi munkásságának első évfordulója alkalmából, Székelyudvarhely városában tartotta volt közgyűlését, midőn a dr. *Bartók György* püspök, mint védnök és már csak néhai b. e. dr. Kuun Géza gróf, mint elnök vezetősök alatt összegyűlt vendégeket a székely anyaváros egész közönsége szívesen fogadta és kedves emlékekkel bccsajította volt el. És most, a második hároméves ciklus végén és az ez évi bécsi 2-ik új békekötés kezdetén, az egyházmegye, az egyházközség, sőt az egész város és vármegye ismét ünnepre készül. Minthogy pedig a *Bocskay* dicső nemzeti fejedelem és hős harcosai által kivitt polgári és lelkiismereti szabadság *közös kincs*: az öröm és hálaadás magasztos ünnepe is *közös* leendő mindazokkal, a kik szeretik a hazát és a kik előtt szent a szabadság. Jó alkalom lesz ez az ünnepség arra, hogy keretében a félreértések elsimulva, egyesüljünk a keresztyéni, a krisztusi szeretet által, a hazaszereteten is. Az egyházmegyei *Értekezlet* választmánya, a közgyűlést előkészítő bizottság javaslatának szemelött tartásával, istenitisztel (ünnepély) és estélyrendező albizottságokat küldött ki, rájuk ruházván a részletes tervezetek elkészítését és a megvalósítást is. Vajha ezen a szép ünnepélyen minden álom és édes ábránd valóra válne és az ige testet öltvén, szívünk össze dobbanna, lelkünk egygyé olvadna a haza és a szabadság szeretet izzó hevében! Vajha az ünneplés ne csak külső, színleges, hanem benső, szívbéli is lenne.

GYÁSZROVAT.

Gönczi Kata férjezett Sámuel Aladárné, Sámuel Aladár balavásári lelkész felesége, életének 32-ik, házasságának 12-ik évében, rövid, de kinos szenvedés után e hó 6-án meghalt. Bánatos férjén kívül három kis gyermeke, kiterjedt családja, özvegy édes anyja és testvérei siratják. Mindannyian fogadják őszinte részvétünket.

HIVATALOS RÉSZ.

2543—1906. sz.

ÉRTESÍTÉS.

Érettségvizsgálati kormányképviselőkül a közokt. miniszter, előbb tett intézkedésének megváltoztatásával marosvásárhelyi főgimnáziumunkhoz *B. Pap István*, budapesti theol. tanárt, zilahi főgimnáziumunkhoz *dr. György Tibor* budapesti tud. egyetemi magántanárt küldötte ki.

Kolozsvárt, 1906. június 12.

Dr. Bartók,
elnök.

Váró Ferencz,
előadó-tanácsos.

Sz. 2142—1906.

KÖRÖZVÉNY *

valamennyi egyházmegye ntiszt. Esperesi Hivatalának és a kollégiumok méltóságos t. Elöljáróságainak a szeretetházi rovatok megállapítása tárgyában.

A szeretetházi rovatok összege a folyó 1906-ik évre megállapítván, igazgatótanácsunk az előlezimzett ntiszt. Esperesi Hivatalokat és a kollégiumok méltóságos t. Elöljáróságait azon felkéréssel értesíti. hogy az alább közlendő összegek beszolgáltatása iránt intézkedni sziveskedjenek.

A kirovásról szóló részletes ívek borítékban, postai uton fognak megküldetni.

A kivetett összegek főösszege a következő:

Összesítő bevallási ív

a kolozsvári szeretetház javára kirovandó járulékokra nézve.

Folyó szám	Az egyházközség, kollégium vagy intézet, illetőleg a lelkész vagy tanár neve	Fizetési osztályzat	Egyházközség vagy kollégium		Lelkész vagy tanár		Összesen
			járulék		járulék		
			kor.	f.	kor.	f.	
I.	Hunyadi egyhm.		116	186	302		
II.	Gyulafehérvári		69	144	213		
III.	Nagyenyedi		206	371	577		
IV.	Kalotaszegi		136	332	468		
V.	Kolozsvári		104	194	298		
VI.	Szilágyszolnoki		264	488	752		
VII.	Dési		76	124	200		
VIII.	Széki		121	222	343		
IX.	Nagysajói		88	138	226		
X.	Görgenyi		116	244	360		
XI.	Marosi		280	480	760		
XII.	Küküllői		124	186	310		
XIII.	Szebeni		80	142	222		
XIV.	Udvarhelyi		172	318	490		
XV.	Erdővidéki		60	126	186		
XVI.	Sepsi		176	290	466		
XVII.	Orbai		44	88	132		
XVIII.	Kézdi		61	128	189		
XIX.	Romániai		24	22	46		
XX.	Theol. fakultás		21	40	61		
XXI.	Tanítóképző intézet		16	40	56		
XXII.	Nagyenyedi kolleg.		56	140	196		
XXIII.	Kolozsvári		56	120	176		
XXIV.	Marosvásárhelyi		48	120	168		
XXV.	Székelyudvarhelyi		52	100	152		
XXVI.	Zilahi		56	120	176		
XXVII.	Szászvárosi		52	120	172		
XXVIII.	Sepsiszentgyörgyi		52	120	172		
	Főösszeg		2723	5046	7769		

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgatótanácsának Kolozsvárt, 1906. május hó 17-én tartott üléséből.

Br. Bánffy Dezső,
elnök.

Maksay János,
számvevő.

* E körözüvény lapunk 22. számában közöltetett; de mert akkor az idő rövidsége miatt a táblázatos szedést mellőzni kellett, a rovatfejek feliratainak rövidítései pedig — legalább is — nem elég világosak, most ismételtlen közöljük és pedig a könnyebb áttekinthetést nyújtó eredeti rovatos-ív alakjában. Szerk.

2030—906. sz.

KÖRLEVÉL

a nagytisztletű ref. esperes urakhoz, a ref. iskolaszékek tiszteletes Elnökeihez, a kollégiumok mélt. t. Elöljáróságaihoz.

Ezelőtt 28 évvel megállapított és kiadott *népiskolai tantervünk* s rendtartásunk újítást igényel. A tanítóképző intézet tanári testülete felkérésünkre elkészítette egyelőre a tanítás módosított tervét, a melyet életbeléptetése előtt véleményezés végett f. év 2536. sz. a. már megküldtünk a ref. iskolaszékeknek egy-egy példányban. Kérjük az iskolaszékek tiszt. elnökeit, hogy a tantervet vitassák meg az iskolaszék üléseben s az összesített véleményt f. évi július hó végéig terjesszék az esperesi hivatalhoz. A nagytisztletű esperes aait pedig felhívjuk, hogy az egyes iskolaszékektől beérkező véleményeket az egyházmegyei tanács-ülésben megvitatás alá bocsátva, az így leszűrődő véleményt f. évi aug. hó közepéig terjesszék be igazgatótanácsunkhoz. A kollégiumok előljáróságai véleményét szintén ez utóbbi határidőig kérjük.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgatótanácsának Kolozsvárt, 1906. május hó 17-én tartott üléséből.

Br. Bánffy Dezső,
elnök.

Dr. Sárkány Lajos,
tan. előadó.

Sz. 618—1906.

KÖRLEVÉL.

Felkérem a nagytisztletű Esperes urakat, hogy egyházmegyejük területén üresedésben levő lelkészi állásokat rövid időn belül velem tudassák, jelezvén azt is, hogy mennyi idő óta üresek és mily mértékben lenne szükséges segédlelkésszel való betöltetésük; e végből kérem a sürgősségi sorrend megállapítását is.

Kolozsvárt, 1906. június 11-én.

Dr. Bartók, püspök.

Sz. 850—1906.

KÖRLEVÉL

az udvarhelyi egyházmegye tiszt. lelkészeihez.

Felkérem tiszt. kartársaimat, hogy a vallás és egyh. énektanításról szóló „Haladási napló“-t, valamint a ref. iskolákban a tanítók által vezetett „Munkanapló“-t, lezárva és hitelesítve, az évről vizsgálat után legkésőbb 8 nap alatt küldjék be tiszt. Lajos János t. ü. előadó aához.

Június 25-ig szintén t. ü. előadó aához terjesztendők be 3—3 példányban a 2617—1904. sz. ig. tan. sz. alatt elrendelt „Statistikai ívek“ és pedig az A) mintájú ívek a felekezeti iskolával bíró, a B) mintájúak a többi egyházközségek részéről. E stat. ívek példányonként 6 fillérért a nyomatványkezelőnél kaphatók.

Június 25-ig küldendők be t. ü. előadó aához azok az általános jelentések is, amelyek felekezeti iskoláink 1905/6. tanévi állapotát, azok fejlődését vagy a fejlődést akadályozó okokat tüntetik fel.

Alsósófalva, 1906. június 10.

Iffy Péter Károly, esperes.

163—1906. előlj. sz.

PÁLYÁZAT.

A nagyenyedi ev. ref. Bethlen-kollégium főgimnáziumánál az 1906—7. isk. évre két helyettes tanár alkalmaztatik 1600 kor. évi fizetés, az internátusban egy külön szobából álló lakás s a konviktuson teljes koszt javadalmazással.

A megválasztandó tanítási kötelezettségén kívül az internátusi felügyeletben is köteles részt venni.

Pályázhatnak legalább alapvizsgálatot sikerrel állott ev. ref. vallásu tanárjelöltek, kik a mennyiségtan és a magyar-német tanítására jogosultak.

Gimnázium és egyetemi végzett tanulmányokról, szolgálatról és esetleg torna vagy más rendkívüli tárgy tanítására való képzettségéről szóló okmányokkal kellően felszerelt folyamódások a Bethlen-kollégium Elöljáróságához Nagyenyedre f. évi július 1-ig beküldendők.

Nagyenyed, 1906. jun. 9.

Bodrogi János,
előlj. jegyző.

Erdélyi Protestáns Lap.

AZ ERD. EV. REF. EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS LAPJA.

Laptulajdonos: az erd. ev. ref. egyházkerület.

Felelős szerkesztő: NAGY KÁROLY, th. tanár.

Szerkesztőség, hova a kéziratok és magán előfizetések bérmentve küldendőek, az ev. ref. theol. fakultás épületében 4. ajtó.

Előfizetési ár: egész évre
félévre

12 kor.
6 kor.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN.

Egyházunk állami dotációja.

-- június 17.

Holnapután ül össze megint a két prot. egyház vegyes bizottsága, mely az államkormányval a protestáns egyházak állami dotációja ügyében a 48. XX. t.-cz. alapján tárgyalásokat folytat. Nagy várakozással tekintünk e nap elé. Remélljük ugyanis, hogy ekkor részletesebb tájékozódást szerezhünk a kormány válaszából, egyházpolitikájának miniket illető részéről. A Tisza-kormány álláspontjával meglehetősen tisztában voltunk. Ez a 48. XX. fokozatos végrehajtása; az egyházi adózásról szóló országos törvény alapján a prot. egyházak hívei adóterhének sürgős, sőt azonnali könnyebbitése, melyre Tisza hajlandó volt azonnal, tehát már 1906-ra 3.000.000 koronát felvenni a költségvetésbe.

Közben megtörtént a nagy politikai átalakulás. A Tisza-kormány letűnt, de — örök érdeme gyanánt — előkészítette a 48. XX. végrehajtásának ügyét annyira, hogy ezt a kérdést többé valamelyes megoldás nélkül a napirendről már levenni lehetetlen. Ezt érezzük mindnyájan. De érezzük egyszerismind azt is, hogy a mi most fog történni a 48. XX. végrehajtása dolgában: az hosszú időre szóló lesz.

Ezért az az erőteljes hang, a mely megnyilatkozik a prot. közvéleményben — sajtóban és gyűlésekben — s a mely most újra a kérdés gyökeresebb megoldását követeli. Fájdalom, a trónbeszédben megnyilatkozott kormány irányzat, semmivel sem ígért többet ennek a kormánynak a részéről sem, mint a mit már Tisza kilátásba helyezett. A „fokozatos végrehajtás“ nagyon elasztikus kifejezés, melyet mi természetesen bővíteni, a kormány szűkíteni törekszik. Mi igyekszünk egyházi vezérebereinket szorítani, hogy minél többet igyekezzenek már most megvalósítani s ezekre — főleg ha még politikailag is tényezők — igyekszünk rájuk olvasni előbbi *többségérő*

álláspontjukat. Apponyi gróf kultuszminiszter, Tóth János a leendő államtitkára és Nagy Dezső egyformán aposztrofáltatnak az „egyszersmindenkori alapítványszerű dotáció“ ügyében, melyet Apponyi gróf és Nagy Dezső, amaz állami ez egyházi oldalról a kérdés egyedüli helyes megoldásának nyilvánított.

Azonban el lehetünk készülve e téren is arra, mit most minden téren tapasztalunk, hogy a kormány koalíciós és átmeneti természetére való hivatkozással, megint csak részleges megoldást csinál. Ezt már előre jelezte is a „fokozatos végrehajtás“ bejelentésével. Hogy ez a „fokozatosság“ egyelőre a most beterjesztett 1906. évi állami költségvetésben a protestánsokra nézve körülbelül a 0-al egyenlő: ez szomorú ugyan, de egyelőre még érthető, kivált ha arra gondolunk, hogy adózási törvényünk, melynek alapján lesz szükségünk az e célra szolgáló államsegélyre, még megerősítve nincs. Ambár a szerény jóakarát is megkaphatta volna a módját annak, hogy bár a kath. alsó papság kongruájának rendezésére emelkedőleg adott összeg arányában, mi is megkapjuk a megfelelő emelkedést az államsegélyben.

Azt azonban, mint a „fokozatos végrehajtás“ egy évre eső minimumát kell teljes erővel követelnünk, hogy egyházi törvényeink gyors megerősítése alapján a szükséges adóteherkönnyítési összeg már az 1907. évi állami költségvetésbe felvétessék.

Nem tudjuk, hogy a mostani kormány is a Tisza-kormány álláspontján áll-e az egyházi adózásnak országos állami törvénnyel való rendezése kérdésében. De azt tudjuk s ezennel bejelentjük, hogy a magyar protestáns egyházaknak nem szabad most már nyugodniok, mig az 1848. XX. t.-cz. teljes végrehajtása oly módon megoldva nem lesz, a mely az „egyenlőség és viszonyosság“ alapján az egyház és államközi kérdések egész komplexumát felöleli s így hatályon kívül helyezi azokat a minden egységes elvet nélkülöző részlet megoldásokat, a melyek eddig létrejöttek. A lelkesi fizetések

korszerű rendezése, alsó-, közép- és felsőiskolánk fentartásának és fejlesztésének s egyházi adminisztrációnk függő kérdéseinek mind az anyagi és szellemi „egyenlőség és viszonyosság” elvei szerint kell megoldatniok.

Nem tudjuk, ha vajjon a vegyes bizottság tárgyalásainak jelenlegi állapotáról kap-e tájékoztatást a szerdán újra összeülő zsinat, de úgy érezzük, hogy a közvélemény megnyugtatósa érdekében is, módját kell találni, hogy ez megtörténhessék. A gyanúsítások ugyanis olyan könnyen teremnek s annyira könnyen vernek gyökeret. Egyházi közéletünknek pedig éppen nincs szüksége arra, hogy a vezetőiben való bizalom mind inkább és inkább megintgattassék. Ha valaha, akkor most van legnagyobb szükségünk egységes prot. közvéleményre. Ennek megteremtésén működjenek közre minden hivatott tényező: a vezérek a dolgok őszinte és nyílt megismertetésével, a helyzetek és körülmények feltárásával, a nagyközönség s az érdekeltek pedig őszinte bizalommal, melylyel támogatják az érettük küzdő vezéreket.

Bizalommal remélljük, hogy e hét meghozza a találgatások helyett a megnyugtató bizonyosságot s a prot. közvélemény egységesen léphet fel jogai érvényesítésére.

A nyugdíjban levő rendes tanárok sérelmei.

Tudjuk, hogy felszólalásunk nem időszerű most, amikor nálunk sokan óhajtanák a középiskolák tanárait az erdélyi református egyh. kerület közgyűléséből is, rövid uton, minél előbb kitessekelni.

És mégis szehőztetjük a nyugalomba vonult tanárok ügyét, mert „néma gyermeknek anyja se érti szavát.”

Reméljük, hogy az intéző körök és érdeklődők jóakaratu figyelemre fogják méltatni a dolgot és a sérelmek orvoslásáról is gondoskodnak.

Kiindulásunk sarkpontja az a köztudomásu tény, hogy az 1894. évi 27-ik t.-cz. életbelépése óta napról-napra szaporodik azoknak a középiskolai tanároknak a száma, akik 30 évi teljes tanári szolgálat után már 54 éves korukban, csak azért vonulnak jól megérdemelt nyugalomba, mert pázmájukat kivitték; mert elakarják háritni magukról azt a vádat, mintha előre törtető ifju kartársaik haladásának utját vágnák és mert úgy vélik, hogy a tanerők arányos időközönként való följulása szükséges és hasznos.

Tehát nem únták meg a tanítás elég terhes, de gyönyörűsleges igáját; nem is betegek; még nem is munkaképtelenek és így meglévén teljes testi épségek, lelki rugékonyságuk, még nem váltak romlásnak indult, eldobni való kifacsart citrommá.

Az erdélyi református kollégiumok ilyen nyugdíjban levő rendes tanárainak sérelmeit a következőkben ismertetjük:

a) *Véleményünk szerint elsősorban is sérelem az, ha nem hívják meg őket az egyházkerületi közgyűlésre, illetve egyszerűen törlik a tagok közül, holott egyh. törvényeink 96. §-a szerint a közgyűlés tagjai: „e) a*

Ezt a cikket egyházkerületünk egyik tiszteletreméltó s éppen nem rokkant nyugalmazott tanáratól kaptuk s kiadjuk — illusztrálására annak, hogy meddig megy minálunk bizonyos tanári körök jogkövetelése nő meg milyen az annak támogatására szolgáló logika. Szerk.

kollégiumok rendes tanárai”; a 257. §. szerint pedig: „A rendes tanárokat az egyházkerületi közgyűlés választja, élethossziglan.” Mig, ugyanezen szakasz szerint, *„az ideiglenes-, helyettes- vagy segédtanárt csak ideiglenesen, legfeljebb 2 évre lehet alkalmazni”.*

Tehát a kérdés azon fordul meg, hogy a nyugdíjban levő rendes tanár elveszti-e rendes tanári minőségét, címét, jellegét csak azért, mert teljes szolgálati idejét kitöltvén, törvény szerint, nyugdíjba léphetett? Véleményünk szerint nem és így „élethossziglan” rendes tanár marad, csak nem tanít, nem fungál. Hiszen a nyugdíjalbapés állapot változása nem foszthat meg senkit címétől, jellegétől és jogaitól, mert a rendes tanárság és a nyugdíjalbapés fogalma, egymást nem zárván ki, egymás mellett szépen megállhat.

Mint hogy tehát az egyházkerület rendes tanárait és így a nyugdíjba lépetteket is az egyh. kerületi közgyűlés élethossziglan választja, rendes tanárok pedig az egyh. kerületi közgyűlésnek mind tagjai: ebből önként következnek, hogy az egyh. kerületi közgyűlésre a nyugdíjban levő rendes tanárokat is meg kellene hívni, mert rájuk nézve a törvénynek nincs külön intézkedése! Mégis miért nem hívják!?

b) Sérelem továbbá az, ha nem hívják meg a nyugdíjban levő rendes tanárt a tanári és előljárósági gyűlésekbe, amelynek pedig rendes tanári minőségüknel fogva, a már idézett 257. §. szerint, szintén élethossziglan tagjai.

Hogy a nyugdíjban levő rendes tanárok az illető intézet kötelékébe tartoznak, ezt az előljáróságok is elismerik, amidőn az évi *Értesítő*kben, a tanári testület tagjai között ott vannak a nyugdíjban levők is és mindössze csak az a különbség, hogy némelyik *Értesítő*ben ezzel a jelzéssel: A. B. rendes tanár, nyugdíjban; mig a másikban így: A. B. nyugalmazott rendes tanár.

És ha mindez így van, mért nem hívják mégis tanári és előljárósági gyűlésekbe a nyugdíjban levő rendes tanárokat?

Hiszen igaz, hogy jog és köteleesség elválaszthatlanok és így mondhatná valaki, hogy a nyugdíjban levő r. tanár jogait azért nem élvezheti, mert kötelesegeit sem teljesíti; ámde ez csak látszat és álokoskodás, mert az a r. tanár, aki 30 évig hiven szolgált, ez által kötelesegeit — a törvényszabta egész idő alatt — teljesítette és nyugdíjba vonulását országos törvény (1894. évi 27. t.-cz.) engedi, biztosítván részére teljes fizetésének élvezését és szerzett jogainak épségben tartását, élethossziglan; de a tanítás kötelezettsége alól az idézett országos törvény fölmenti.

Igy állván a dolog, a nyugdíjba lépés lényegében nem más, mint a hiven betöltött köteleesség jól megérdemelt jutalma; de nem lehet egyszersmint jogfosztás, jogkobzás is, mert ebben az esetben többé nem volna jutalom, hanem csak drágán megfizetett ellenérték.

És elvégre is vajjon az illető intézetek ügyviteleire, fejlődésére nézve káros volna e az, ha tapasztalt, nyugdíjban levő tanárainak véleményét is olykor-olykor meghallgatnák?! Feleljenek az illetékesek.

Még csupán csak azt kívánjuk konstatálni, hogy katonáéknaál is a nyugdíjban levő őrnagy azért őrnagy marad és ha tetszik, viselheti a tiszti egyenruhát, a hardbojtot és élvezheti mindenütt a rangjával járó jogokat, kiváltságokat, sőt fegyelmileg is a tiszti kötelékben marad és csak abban az esetben viheti ügyét polgári bíróság elé, ha erre katonai hatóságától engedélyt kér és nyer.

c) De sérelem az is, ha a nyugdíjban levő rendes tanárt nem hívják meg a presbyteri gyűlésekbe, holott a törvény e tekintetben is világosan intézkedik, amidőn a 20. §. szerint a presbiterium tagjai: „A helybeli református vallásu tanárok.”

Tehát a nyugdíjban levők is, sőt nemcsak a *rendes tanárok*, hanem a *többiek* is.

d) *Sérelem és indokolatlan mellőzés* még az is, ha a nyugdíjban levő *felszentelt és bekebelezett rendes tanárt* nem hívják meg az *egyh. megyei közgyűlésekbe*, mert a törvény 59. §-a szerint az egy. megyei közgyűlés tagjai: „Az egyházmegye területén levő fő- és középtanodák felszentelt és bekebelezett tanárai.” Tehát a nyugdíjban levők is, még ha nem *rendes tanárok* is. A törvény a nyugdíjban levőkre nézve itt sem tesz kivételt.

e) *És végül mit szólunk* az ig. tanácsnak, a *tanügyi bizottság* (!) véleményes javaslata folytán hozott azon 4346—1904. számú sérelmes, méltánytalan, sőt *megbélyegző* intézkedéséről, a mely szószerint így hangzik: „Tekintettel arra, hogy a nyugalmazott tanárt nem kötelezi a tanári eskü (!) a tanárok helyettesítésével sem hosszabb, sem rövidebb időre meg nem bízható. Ha sikerre vezetnek aziránt tett lépéseink, hogy a nyugalmazott tanár azon intézet fegyelmi hatósága alá soroztassék, a melyből nyugalmba lépett, akkor ezen elvi határozat érvénye megszüntethető.” Eddig a *sérelmes* rendelet.

Igazán kíváncsiak vagyunk arra, hogy *hol, kinél, miért és mikor* akarnak lépést tenni abban az irányban, hogy a nyugdíjban levő r. tanár az illető intézet fegyelmi hatósága alá soroztassék?.. Hát ki és mikor vonta el őket ez alól? Hát hol van kimondva, hogy a nyugdíjban levő tanár nem tartozik az illető intézet, illetve az egyházkerület fegyelmi hatósága alá, ha ugyan egyáltalán lehet fegyelmi esete?

Mi ilyen törvényt nem ismerünk és így ez nem lehet más, mint *kigondolt ok, légből kapott föltevés!* Éppen ezért erről talán legjobb nem is beszélni. Ellenben ismerjük egyh. törvényeinknek 260. §-át, a mely szerint: „A tanárok fölött (tehát a nyugdíjban levők fölött is, mert nincs különbség téve) első fokon az egyházkerületi, 2-ik fokon az egyetemes konventi bíróság ítél.”

És ismerjük a 388. §-t is, a mely szerint: „Az egyházkerületi bíróság, mint elsőfoku, ítél a tanárok fegyelmi ügyében.” Tehát a nyugdíjban levők itt sem képeznek kivételt.

A szóban forgó ig. tanácsi intézkedésnek azonban az a *legsúlyosabb és a leglealázóbb* része, a mely szerint „a nyugalmazott tanár, a tanárok helyettesítésével se hosszabb, se rövidebb időre meg nem bízható, mert nem kötelezi a tanári eskü”.

Tehát *csakugyan* nem kötelezi a tanári eskü? de hát *miért és mióta* nem? Hát *ki* oldozta fel az alól és mikor? És ha úgy volna is, hát *nem tehetne-e újból esküt?* nincs-e erre *analog* eset a polgári életben is? És az egész dologban az a legérdekesebb, hogy míg a 30 év tapasztalataival rendelkező, kipróbált, esküttett és az alól senki által fel nem oldozott *nyugdíjas tanárnak eltiltják* még azt is, hogy *bár rövidebb időre más tanárokat helyettesítsen*: addig ugyanazt *megengedik* azoknak a 22—23 éves egyetemi hallgatóknak, a kik a tanári tanfolyamot talán még be se fejezték és pedig *esküdtétel nélkül* engedik meg, mert hiszen — köztudomás szerint — az *ideiglenes és helyettes tanárok eddig soha se tettek* és — legjobb tudomásunk szerint — *most se tesznek esküt*.

Ime! így néz ki ez a dolog, a maga mivoltában és ezt a *tanügyi bizottság* (!!) javaslatára az ig. tanács elhatározta.

Egyéb iránt *koncedáljuk*, hogy a *rendes tanár választás* módja is, a zsinati törvényekben biztosított *erélyi* egyh. kerületi specialitás levén, *egészen találó analógiát* másuttal hasztalan keresünk; de a törvényt talán mégis meg kellene tartani, amíg meg nem változtatják.

Éppen ezért várjuk a sérelmek orvoslását és az elkobzott jogok visszaadását.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület közfő-törvénytörvényének jegyzőkönyve.

Egyházkerületünk 1906. évi márczius 7—8-án Kolozsváron tartott rendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyvében igen nagyrészt — az 56 lapból 27—51. lapig, tehát szinte hason felét — a nevezett törvénytörvénynek jegyzőkönyve foglalja el. Kerestem a régi egyházkerületi jegyzőkönyvekben, mikor és miért lett ez elrendelve. Nem találtam rá. Többször gondolkoztam magamban, minémü nevezetes személyi vagy egyházi érdek szolgálhat indokul ezen a gyakorlat által szokássá vált eljárásnak, hogy a fegyelmi ügyek ítéletei indokaikkal együtt egész terjedelmükben közölve legyenek az egyh. ker. közgyűlésének jegyzőkönyvében. Erre sem találtam semmi elfogadható indokot, sőt merem állítani, ártalmára van úgy az egyeseknek, mint az egyháznak.

Mi haszna van akár az egyes egyházközségeknek, vagy akár az egyházkerületnek vagy magoknak az egyházi tisztviselőknek abból, ha minden egyházközség levéltárában meg van örököltve, hogy Pál vagy Péter egyszer vagy kétszer megfélelkezve magáról, olyan tettet követett el, a melyet első sorban önmaga sajnál és szégyel leginkább és szeretne meg nem történné tenni, a miért egyik-másik haragosa feljelentése folytán meg lett büntetve. Mi hasznára szolgál az elmarasztaltnak is az, hogy büntetése közölve van és meg van örököltve? Sőt inkább nem ártalmára van-e az, hogy az elmarasztaló ítélet következtében örökidőkre meg lett bélyegezve és az közhírré lett téve. Nem ártalmára szolgál-e az egyháznak az, ha hivatalnokainak hibáit, vétkeit — mondjuk szennyeseit — közszemlére kiterítgetik. A szennyes mosással nem szoktak a piacra kivonulni. Az ítélet kinyomatása és közlése csakis mint súlyosított büntetés szerepel az igazságszolgáltatás terén. Lám, a mi egyházi bíróságaink ezen súlyosított büntetést kérés nélkül alkalmazzák mindenkire. Tudtommal semmi más bíróság hozott ítéleteit összegyűjtve ki nem nyomtatja, csak a mi egyházi bíróságunk. Egyedüli látszólagos elfogadható indok csakis a nagy nyilvánosság lehet, hogy ítéletei olyanok, hogy a nagyvilág bírálatától sem fél. Azonban ez a nyilvánosság a tárgyaláson és különösen az ítélet kihirdetésénél úgy is meg van és az olvasók magán megjegyzései úgy sem gyakorolhatnak semmi befolyást a már hetekkel ezelőtt meghozott ítéletre.

Egyházi törvényeink sem említik egy szóval is, hogy a fegyelmi ügyek ítéletei nyomtatásban közlendők. Egyházi törvényeinkben ez áll: „A bíróság a maga eljárásáról jegyzőkönyvet vezet. A bíróság az ügy érdemeit ítélettel dönti el, melyet az elnök az érdekelt felek előtt szóval azonnal kihirdet. Az ítéletet indokaival együtt a bíróság jegyzője írásba foglalja, melyet jogositva vannak a felek másolatban kivenni. A felebbezési bíróságok ítéletei indokaikkal együtt, minden esetben a felekkel a szokásos módon *írásban* közöltetnek.” De sehol sincs említés ezen jegyzőkönyvek kinyomatásáról. A felebbezési bíróságok kimondott ítéleteinek, illetve indokainak utolsó szavai rendszeresen ezek: „Az ítélet, az összes iratok csatolása mellett az N. N. egyházmegye fegyelmi bíróságával, továbbá vádlottal és panaszossal jegyzőkönyvi kivonatban közlendő.” A kinyomatásról nincs szó. Az egyetemes konvent fegyelmi bírósága 1905. június 15-én Olay Lajos orsz. gyűl. képviselő kérésére, melyben a Begedy István fegyelmi ügyében az egyházkerületi bíróság ítéletét kéri, határozottan kimondja: „A kérelemnek hely nem adatik, mert kérelmező a lefolyt fegyelmi eljárásba érdekelt fél nem lévén, abba beavatkozni és a teendő intézkedésre nézve befolyást gyakorolni nem jogosult.” Valjon ha Olay Lajosnak a kezében lett volna az egyházkerü-

leti jegyzőkönyvben közölt ítélet, fordult volna-e kérelemmel e tárgyban a konventi bírósághoz? Alig hiszem. Ezen eset is nem azt indokolja-e, hogy a feyelmi bíróságok ítéleteinek közlése az egyházkerületi és konventi jegyzőkönyvekből maradjon ki végképen.

Cs.

Igazgatótanácsunk üléséből.

Kolozsvár, 1906. június 14.

Jelen voltak: br. Bánffy Dezső ehker. főgondnok elnök, gr. Bánffy György, Simó Lajos ehker. főgondnokok, dr. Bartók György püspök, Kenessey Béla ehker. főjegyző, dr. Vályi Gábor, Lészay Ferencz, Incze Gerő, Becsek Lajos, Deési Gyula, Sándor János, Váró Ferencz, dr. Sárkány Lajos igazg. tanácsosok, dr. Kádár János titkár, Maksay János számvevő és Módy Elek levéltáros, mint jegyző.

Elnöklő főgondnok aa. az ülést megnyitván, a következő ügyek vétettek tárgyalás alá:

I.

Az elszórtan lakó tankötelesek iskoláztatása érdekében eddig tett lépésekről jelentést tévén a tanügyi előadó, az elnökség felhatalmazást nyert a kérdés további részletes tanulmányozása alapján szükségessé váló lépések megtételére.

A görgény-üvegcsúri államosított ref. iskola államosítási szerződésének másolatban leendő megküldésére a küzoktatási miniszter fölkérte. A népiszkolai tanterv s útasításra vonatkozó javaslat kinyomatván, szétküldetvén, a kitűzött határidőben beérkező vélemények az ehker. tanügyi bizottság elébe lesznek terjesztendők.

A sárosmagyarberkeszi iskola bérszerződésének meghosszabbítására engedélyt adott az ig. tanács.

Felmerült eset alkalmából kimondotta az ig. tanács, hogy a református egyház kebelébe áttért hivatás eredeti keresztlevelenek jegyzet rovatába az átvett lelkész nem jegyezheti be az áttérés tényét, hanem külön áttérési bizonyítványt állít ki s az eredeti keresztlevele csak hátíratilag vagy az előlapon az eredeti anyakönyvi kivonatot kiállító lelkész aláírása után szabad feljegyezni az átvételt.

Sajnálattal tudomásul vette az ig. tanács, hogy a sepsiszentgyörgyi kollegiumnál kanyaró járvány miatt meg kellett hosszabbítani a pünköszt szünidőt.

Elfogadtatott a szászvárosi ref. kollegium előjáróságának az az előterjesztése, hogy a közelebbi egyházkerületi közgyűlésen választás útján töltsék be két rendes tanári szék, u. m. egy történelem—földrajzi s egy latin—történelmi. Azonban a pályázati hirdetésből kihagyandó az a korlátozó pont, mely a pályázni kívánók közül nem egyet visszariaszthat s korlátozza a közgyűlés választási szabadságát is, mely így szól: „hogya olyan választatnék meg a tanszékre, aki a választás idején a tanszéket, mint helyettes tölti be, azonnal rendes tanári minőségben foglalja el a tanszéket.”

Az Emke idei közgyűlésére beterjesztett jelentés tanulmányozása alapján az igazgatótanács üdvözlö az Emkét sikeres tevékenységéért s azon határozta, hogy ezután összes jövedelmei felhasználásával nagyobb összeget fordít iskolák építésére.

II.

A bálványosváraljai templom kibővítéséről szóló terv és költségvetés műszaki előadó aa. javaslata alapján jóváhagyatott, központi regale tőkés kiutaltatott s 4000 kor. építési költsön engedélyeztetett.

Józsa Gyula kongrua javadalma folyósított.

Nagyenyedi kollegiumunknak a Bogdán János és Turkon Gávriilla-féle vingárdi birtokok telekkönyvi

kiigazítása ügyében felvett jegyzőkönyvei s birtokrendezéséről szóló szerződésai egy kivételével, jóváhagyattak.

Agyagfalvi hivatásunk, a kántori javadalom kiszolgáltatási módja tárgyában fölmerült vitás ügyben hozott határozatunk elleni felfolyamodása, elutasított, miután ez ügyben ig. tanácsunk harmadfokulag határozott s ez ellen felebbezésnek helye nincs; legfennebb panasszal élhetnek az ehkerületi közgyűlés előtt.

Szászvárosi egyházközségünknek templomépítési alap létesítése s ezzel kapcsolatban egyéb intézkedéseket tartalmazó határozatai — miután azokhoz második lelkész aa. azon okon, mert szerzett jogait érintve látja, hozzá nem járult — nem voltak jóváhagyhatók.

Jáni Lajos kézdimártonfalvi lelkésznek br. Bánffy Dezső főgondnok úr őnmaga útján megismételt panasza felett napirendre tér az ig. tanács, miután az abban fölhozott ügyek a feyelmi bíróság döntése alatt állottak.

Özv. Zayzon Ferenczének segélykérése nem volt teljesíthető, miután jó állásban levő gyermekei vannak.

Bethlen-kollegiumnak a Kiss Károly-féle ingatlan eladása felett kötött szerződése jóváhagyatott.

Szászvárosi egyházközségünknek az ág. ev. és róm. kath. egyházakkal közös malmának nyilvános árverésen való eladása engedélyeztetett.

Kolozsvári esperes aa. a kolozsvári ehközség alapítványairól szóló kimutatás beterjesztésére szept. 1-ig haladékat nyert.

Szebeni egyházmegyénk közgyűlésének határozata, melyben az üres papi állások jövedelmének régebbi időben az eházmegyei özv.-árvai alapot illető részét, eházmegyei közigazgatási célokra fordítani mondta ki; nem volt jóváhagyható, miután az eh. megyei özvegy-árvai gyámintézetek zárt intézetekké lettek s az interkalaris papi javadalmak elkölthetetlen papi fizetési alapként tőkésítendők, 2051—1902. sz. határozat értelmében.

Dévai egyházközségnek egy taxás telek eladása, valamint a vajdahunyadi egyházközségnek 130 ööl szőlő megvásárlásáról szóló szerződése jóváhagyatott.

Rákosi György nyáradszentannai lelkész által a marosi ehmegyei tanács három rendbeli intézkedése ellen beadott panasza alaptalannak találtatván, elutasított azért is, mert a sérelmesnek vélt ehmegyei intézkedések ellen a rendes felebbezési út nyitva állott.

Az uzoni tanítók feyelmi ügyében tett érdekelt-ségi bejelentés, mint alaptalan, elutasított s a feyelmi ügy sürgős lejártaására illetékes esperes aa. utasított.

A papi lakások számbavételéből kifolyólag az ormányi ehközség részére kilátásba helyeztetik 500 koronáig terjedő segély, Dcboka ügye az iskola államosításának eldőltségéig függőben hagyatik; Domokos, Esztény, Pánczélcséh és S.-M.-Berkesz pedig utasítottak építkezési tervek stb. előkészítésére, hogy 1908-ra tőkekamat segély kérésük a konvent elé terjeszthető legyen.

Kolozsvári esperes aa. javadalma, mely korábban fennállott hátrálékos irodai ügyeinek elintézéséig betiltatott, most ismét folyóvá tétetett.

A bürkösi református templomba az ottani lutheránusok a helyett, hogy az elromlott orgona kijavításához hozzájárulnának, egy harmoniumot akartak elhelyezni, amit azonban a református egyház, valamint az egyházmegyei tanács nem engedett meg. Most az ig. tanács is foglalkozott ez ügygyel s az ehmegyei tanács határozatát jóváhagyta, a Rákóczi diplomába s a két egyház között létrejött Egyezségbe lefektetett azon elvek alapján, mely szerint a refor-

mátusok, mint tulajdonosok, nevezetes előjogokkal bírnak s a lutheránusok templomhasználati joga a fentartási költségekhez való hozzájárulás kötelezettségétől függő feltételes jog.

Derzsi Sándor felenyedi kántornak az ehkerületi közgyűléshez, díjlevele meghatározása tárgyában hozott ig. tan. határozat elleni felebbezése visszautasítottatik, miután ez ügyben az igazg. tanács harmadfokban határozott, tehát további felebbezésnek helye nincs.

Bethlen-kollegiumnak Löw Salamonnéval kötött birtokvásár szerződése jóváhagyatik s a szerződés felbontása iránt eladó által beadott kérés a kollegiumi előjáróság hatáskörébe utaltatik.

Szászvárosi ehközség az első papiház alapnak átadandó malomtczai Wesselényi-féle házastelek becserkétét 10,000 koronában állapítván meg, tudomásul vétetett s a papilak építési engedélye kiadatott.

III.

Az egyházkerület 1905. évi számadását ismerteti ehker. számvevő aa. Pontosan, rendben vezetettnek találván, áttétetik az ehkerületi bizottsághoz azzal a megjegyzéssel, hogy a tőkeállományról részletes kimutatás fog összeállítani s a kerületi közgyűlés elé terjesztetni.

Magyarpéterfalvi egyházközségünknek a szancsali desolata egyház tőkéről a kért felvilágosítás megadatik s ehker. számvevő aa. utasítatik, hogy Magyarpéterfalvára szálljon ki — miután arra amugy is hivatalos utja van — s az egyház vagyoni-ügyeit vizsgálja meg.

A gyulai ehközség esperesi kezelés alatt állott tőkéinek a takarékpénztárból a kolozsvári ehmegye kezelése alá adása céljából történt felvételével felmerült költségek vitás kérdésében döntött az igazgatótanács.

Magyarnemeyei lelkész aának meghagyatott volt, hogy a lelkészi javadalomban beállott változást a kitűzött határidő alatt jelentse be, miután azonban ezt sürgetés daczára is megtagadta, utasítottatik illetékes esperes, hogy a lelkész költségére szálljon ki s a szükséges adatok beszerzésével a változást ide jelentse be.

Tárgyaltatott kolozsvári kollégiumunknak a konviktusi vállalkozó részére adandó drágasági pótlék tárgyában hozott határozata s jóváhagyatott.

Orbai ehmegyénk mult évi számadása elfogadottat.

Szászvárosi kollégiumunk előterjesztésére Kürthy Sándor énektanító, mint nyugdíjjogosultsággal nem bíró fölmentetik, Firtos Ferencz nyugdíjjogosultsággal bíró tornatanár azonban köteleztetik a szeretetházi járulék fizetésére.

Felvinczi egyházközségünknek központi regale tőkéje kiadása iránti kérésére felvilágosítás kéretik a kezelése alatt álló tőkéinek elhelyezéséről.

Ajánlat érkezett be egy budapesti ház megvásárlására, az ig. tanács azonban azt érdemi tárgyalás alá nem vette, miután újabb házvásárlásba nem kíván ez idők szerint bocsátkozni.

IV.

A balázsfalvi presbiterium indokolt javaslata alapján az összes érdekelt tényezők nyilatkozatainak meghallgatása után előterjesztést tesz az ig. tanács a kerületi közgyűléshez aziránt, hogy a hosszúasói l. egyház a balázsfalvi anyaegyházról a mikeszázai anyaegyházhoz csatoltassék.

Nagyenyedi Bethlen-kollegiumunknak 1905. évi számadása felülvizsgáltván, a szokásos fentartással jóváhagyatott, utasítottatik az előjáróság, hogy jövőre mind számadását, mind költségvetését úgy állítsa össze, hogy az iskolaügyi meg a gazdasági

tételek külön-külön fejezetekbe legyenek csoportosítva, egyszersmind külön a főgimnáziumot s külön a tanítóképzőt illetők.

A marosvásárhelyi kollegium 1905. évi számadása jóváhagyatott ugyan, de az összesítő számadás és vagyommérleg egybeállításánál észlelt fogyatékoságok pótlására, illetve a számadás eredményeinek a költségvetés tételeivel való összevetésére s a mutatózó eltérések indokolására utasítottatik az előjáróság.

A kolozsvári tudomány-egyetem meghívót küldvén az évről ünnepélyére, tudomásul vétetett. Ez alkalomból összes kollegiumaink felhívtatik, hogy az iskolai ünnepekről kiadandó meghívóikat, értesítéseiket, valamint a vizsgarendeket minden alkalommal ig. tanácsunknak is küldjék meg.

Mindegyre fölmerülő újabb indokok alapján szükségét látja az ig. tanács annak, hogy az egyházak régiségeinek, műkincseinek kezelése, esetleges értékesítése tárgyában irányadó elvi rendelkezések teteszenek; e fontos kérdésnek tárgyalására s véleményes javaslattételére, püspök aa. elnöktele alatt Szadeczki, Pokoly, Török és Váró F. aából álló bizottság kéretett föl.

Sepsiszentgyörgyi kollegiumunk 1905. évi számadása jóváhagyatott az előadó által javasolt észrevételekkel.

Szászvárosi kollégiumunk előjárósága előterjesztést tesz azon tanárok mellékfoglalkozása tárgyában, kiknek egyes mellékfoglalkozásaik nem engedélyeztetett. A fölhozott előjárósági újabb indokok mérlegelése után is az ig. tanács fentartotta korábban hozott eltiltó határozatát.

Kobori egyházközségünk papilak építési terve és költségvetése még a mult évben jóváhagyatván, a vállalkozóval megkötött építési szerződést most beterjesztette, a mit az ig. tanács szintén jóváhagyott a kölcsön felvételére vonatkozó némely kikötésekkel.

A szászvárosi kollégium új építkezéseire vonatkozó árlejtési hirdetmény tervezet s feltételek elvileg jóváhagyattak, utasítottatik az előjáróság szakértő művezető építész és ellenőr alkalmazására, valamint szűkebbkörű építési bizottság választására.

Nagyenyedi esperes jelentése arról, hogy Tisza Ilona Tisza Istvánné, Tisza Etelka Zeyk Károlyné, Tisza Jolán gr. Bethlen Pálné és Tisza Anna Sándor Jánosné a m.-n.-csáni egyház javára 2000 koronás alapítványt tettek, köszönettel tudomásul vétetett.

Baróti ehközségünkben több iskolaköteles ref. növendék a róm. kath. hittanórára járván, ig. tanács részletes felvilágosítások beszerzése után e valláserelem orvoslása iránt intézkedéseket tesz, addig is kéreti a kir. tanfelügyelő figyelmét s rendelkezését aziránt, hogy a ref. tanulók részére a kath. lelkész által adott vallástani érdemjegyek az iskolai bizonyítvány szempontjából figyelembe ne vétessenek.

A püspöki szék ajánlotta volt egy közigazgatási kézikönyv kiadását; a mit az ig. tanács is elvileg helyesnek és szükségesnek lát s főtiszt. püspök aát kéri föl munkába vételének alapos előkészítésére.

Berényi János zilahi tanárnak a kollégium építése alkalmából kétszeri költözködésével fölmerült költségei, kárai megtérítése iránti kérése az előjáróság hatáskörébe utaltatik.

M. . . y.

ISKOLA.

Felvétel a nagyváradai ref. tanítónőképzőbe.

A nagyváradai ref. tanítónőképző intézet I. osztályába oly éptestü leányok vétetnek fel, akik 14-ik életévüket már betöltötték, de 18 évesnél nem idő-

sebbek és annyi előképzettséget igazolnak, amennyit a felső népiskola, polgári leányiskola, a felsőbb leányiskola és leánygimnázium alsó négy osztályának sikeres elvégzése nyújt. A felvételi kérvények az igaztanácsához intézendők s i. évi augusztus hó 1-ig az intézeti igazgatóhoz küldendők. A kérvényhez csatolandók: a keresztlevel vagy születési bizonyítvány, iskolai bizonyítvány a megelőző iskolai évről, himlő-ujraoltási és orvosi bizonyítvány arról, hogy a folyamodó alkalmas a tanítónői pályára s érzékszervei épek. Az egész évi tandíj 77 korona, a járulékokkal együtt. Ebből a beiratáskor fizetendő 47 kor., febr. 1-én pedig 30 kor. Az internátusba elsősorban képzőintézeti növendékek, de a fentmaradó helyekre más intézetbe járó növendékek is felvétetnek. Ellátásidij az egész iskolai évre 500 kor. Kivétetnek a tiszántuli ref. egyházkerületben alkalmazásban levő vagy alkalmazva volt ref. lelkészeknek és tanítóknak gyermekei, akik 300 koronát fizetnek, továbbá protestáns szülőknek gyermekei, vegyes házásoknak bármilyen vallásu gyermekei, a kiknek évi ellátási díja 400 kor. A díjak évnegyedes részletben fizetendők. A képzőintézet növendékei az intézetbe való felvételi kérvényekben folyamodhatnak az internátusi ellátásért, egyéb iskolába járó növendék pedig az internátus igazgatónövéjéhez küldi kérvényét aug. 1-ig.

Az igazgatóság.

TÁRCZA.

Búcsú szó.

— Sebestyén Gyula ref. theologus sirjánál, a kolozsvári ref. theol. ifjuság nevében mondotta Nagyborosnyón *Csia Pál* ref. theologus. —

Kolozsváron a református theologus ifjuság szive megdobbant, sohaja égbeszállt, búcsúszava megtesült, melyet az isteni gondviselés általam teljesít.

*

Édes Gyula! kedves jó barátom! Lásd a téged utolsó útra elviselő szeretteid megbocsátanak nekem, hogy most nem hozzájuk szólok, hanem veled beszélek. Állj meg és hallgass meg minket!... Itt ugyan csak ketten vagyunk, de a te lelki szemeid már látják, hogy ott az édes anyaiskolában, melynek három éven keresztül te is hűséges gyermeke voltál, pályatársaid százan és egynehányan beszélnek veled ott a lélek által, itt pedig én általam. Általam, ki által csak egy pár hónappal ezelőtt roncsolt testtel, fájó szívvél te vettél oly érzékeny búcsút mi tőlünk.

Emlékszel-e arra a pillanatra? Emlékszel-e szavaidra? Én jól emlékszem, minden szavad szívemre szállt... Meghatott lélekkel mondottad: „*Boldogok vagytok, dolgozhattok*“... Csak három szó s benne a te egész lelki világod, benne a mi egész élethivatásunk. Igen, mi boldogok vagyunk, mert dolgozunk, az Urnak virágos kertjében plántálunk. Megszomorított eljöveteled s örökre való eltávozásodnak hire a mi lelkünket hatotta meg. Fáj nekünk, hogy a mi boldogságunkat többé nem élvezheted s csak az vigasztalhat minket, hogy a miben fáradunk és a mi után futunk, úgy mint nem bizonytalanra s amit mi lehet, hogy csak egy hosszú-hosszú élet után nyerhetünk el: az örök boldogságot, azt te már ily rövid élettel, kinos, de aránylag mégis csekély szenvedéssel elnyerted.

Aztán mondtad: „*Haza megyek*“... Milyen megvigasztalódva mondottad ezt! Ugy-e itthon levő édes anyádra s a jó Isten gondviselésére gondoltál? Fáj nekünk a te közülünk való távozásod akkor s meny-

nyire fáj most! Hiszen szerető szívrünkkel mi szíve- sen adtunk volna neked hazát miközöttünk. De hamarabb eltávozott édesatyádra s a jó Istenre gondolkunk s kezdünk megnyugodni az Ur akaratán s kezdjük belátni, hogy az Istennek szerelme győzött a mi szeretetünk felett.

És végül csaknem örömmel mondottad: „*Isten veletek, szeptemberben — az őszön — találkozunk.*“ És te onnan eljöttél és... eltávoztál. Szemeinkből kiestt egy köncsepp... a tegnapelőtt a párja s utána a többi. Sirunk és zokogunk. De fájó lelkünket kedves övéid fájalmában résztvevő szívrünk megvigasztalják a te szavaid: „*Találkozunk.*“ És ezzel édes jó anyádat, kedves testvéreidet mi is vigasztaljuk.

Találkozunk!. Es akkor nem is lesz muló ősz, levelek hullása, hanem örök tavasz, virágok nyílása. Es akkor nem lesz félelem a haláltól, bánat, avagy csak részsszerinti öröm, hanem békesség az Urban és csak öröm és csak örvendezés!.

Találkozunk!.. Isten veled!.. Találkozunk!..

KÜLÖNFÉLÉK.

Uj államtitkárok. A vallás- és közoktatásügyi miniszterium politikai államtitkárja, Zsilinszky Mihály utóda *Tóth János* orsz. képviselő, a hevesnagyunsági ref. egyházmege gondnoka lesz. Ugyancsak az elmúlt héten *Deési Zoltán* orsz. képviselőt, marosvásárhelyi kollégiumunk főgondnokát a pénzügyminiszterium államtitkári állására hivta el őfelsége. Mindkét kinevezésnél egyházunknak is régi, kipróbált munkását érte a legfelsőbb bizalom.

Bocskay-ünnepélyek. A kalotaszegi egyházmegei értekezlet 1906. jun. 23-ikán Kalotaszentkirályon tartandó „Bocskay“-gyűlésének tárgysorozata: I. A templomban d. e. 10 órakor istentisztelet, melyen a XC-ik zsolnárt énekel a gyülekezet, imát mond Deési Gyula ref. esperes; Luther éneke, előadja a k.-szentkirályi dalkör; egyházi beszédet tart Nagy Károly theol. tanár; a „Derék emléke“, Mihályi Károlytól, előadja a k.-szentkirályi dalkör. II. Istentisztelet végeztével tartatik meg ugyancsak a templomban az ünnepi gyűlés következő tárgysorozattal: 1. Elnöki megnyitó. 2. Bocskay emlékezete, Deési Gyula ref. esperes. 3. Szavaltat. 4. 50 év a kalotaszentkirályzentelki egyház életéből, Kovács József helybeli lelkész. 5. Magyar gályarabok emléke, ének. 6. Zárszó. 7. Ének. III. Tárgyaló Gyűlés a papilakon: 1. Értekezés a választanításról, tartja Régeni Ferencz m.-bikali ref. lelkész. 2. Lelkész afiak jelentése a káromkodás ellen megkezdett harczról, esetleg a Lészay-díj odaítélése. 3. Gyakorlati kérdések felvetése. 4. Indítványok. — *Az udvarhelyi ev. ref. egyházmege Eggházi Értekezlete* és a székelyudvarhelyi evang. református egyházközség 1906. évi junius 24-én d. e. 10 órakor Székelyudvarhelyt Bocskay-ünnepélyt és annak végeztéve évi rendes közgyűlést tart az alábbi műsorról, illetve tárgysorozattal: I. Istentisztelet. 1. Invoatio. Terólad zeng dicséretünk. I. Dics. 2. A gyülekezet éneke. Te benned biztunk XC. Solt. 1. vers. 3. Ima. Tartja Kádár Dénes, nagygalambfalvi ref. pap. 4. Ének. A helybeli Székely Dalkör által. 5. Ünnepi beszéd. Mondja dr. Kecskeméthy István kolozsvári ref. theol. tanár. II. Közgyűlés. 1. Választmányi ülés d. e. 8—10 óráig az ev. ref. kollégium nagytermében. 2. Közgyűlési megnyitó, délelőtt 11 órakor az ev. ref. templomban, tartja dr. Damokos Andor alispán, az Értekezlet világi elnöke. 3. Üdvözlő beszéd az ev. ref. egyházközség részéről, tartja dr. Solymossy Lajos presbiter, áll. főreálisiskolai igazgató. 4. Az értekezlet részéről felel Menyhárt András egyházi elnök. 5. Szabadelőadás. Tartja Péter Károly esperes. 6. Jelentés az Értekezlet működéséről. Lajos János titkár által. 7. Tárgyalása a választmány által előkészített ügyeknek. 8. Tisztujítás. 9. A jövő évi közgyűlés helyének és idejének megállapítása. 10. Indítványok tárgyalása, melyek 8 nappal a gyűlés előtt írásban beadattak az elnökhöz. Közgyűlés végével 1 órakor közös-ebéd. Jelentkezni lehet a székelyudvarhelyi ev. ref. papi hivatalnál. Délután 4 órakor nemzeti ünnep. Este 8 órakor a Sándor István vendéglőjében változatos műsorról estéli multság, a Bocskay-emlék javára. Belépti díj személyenként 50 fillér.

Tájékoztató. A „Prot. Lap“ idei 23-ik számában „A lelképásztorok és tanítók társadalmi tevékenységéről“ cím alatt egy, az udvarhelyi ref. egyházmegyei egyházi Ertekezlet elé terjesztett *véleményes javaslat* jelent meg. Bár a * alatt tett megjegyzésből tisztán kivehető volt, hogy ez csupán javaslat: mégis a Prot. Lap 24. számában *Egy öreg pap* és dr. *Gidófalvy* István cikkeiből úgy tűnik ki, mintha ama javaslatot az udvarhelyi egyházmegye papsága elfogadta volna és azzal teljesen egyetértene. Ez kérdés. A tényállás az, hogy ama javaslatot *Bod* Károly ny. tanár és pap csakugyan beadta az értekezlet választmányához. Hihetőleg előzetesen ő küldötte be a szerkesztőséghez is, de még sem a választmány, sem a közgyűlés nem tárgyalta, így tehát az udvarhelyi egyházmegye papsága azt magáévá sem tehetette. Folyó hó 24-én lesz az Ertekezlet közgyűlése. Az majd érdeme szerint meghozza rá a határozatát. Ezeket kívántuk tájékoztató fenti cikkíró uraknak elmondani. Hisszük, előzetesen is, hogy Ertekezletünk igazat ad mindkét cikkíróknak. *Egy udvarhely-megyei pap.*

A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság jun. 7-én *Hegedüs* Sándor elnöke alatt s *Szóts* Farkas titkár, dr. *Ballagi* Géza, dr. *Dobrovics* Mátyás, *Farkas* József, *Hamar* István, dr. *Horváth* Odón, dr. *Masznik* Endre, dr. *Nagy* Dezső, *Petri* Elek, *Szilassy* Aladár választmányi tagok, *Bendl* Henrik pénztárnok és *Kovács* Sándor társulati tag jelenlétében *választmányi ülést* tartott. Először a múlt évi számadásokat vizsgálták meg s azokat minden tekintetben rendben találván, *Bendl* Henrik pénztárnoknak a felmentvény megadását javasolták. A Társaság jövedelme 17,881 kor. 33 fill., költsége 15,711 kor. 11 fill., alapszabályszerű tőkésítése 868 kor. 8 fill., pénztámaradványa 1302 kor., 14 fill. A népszerű iratok előállítására szolgáló Károli-alap bevétele volt 11,687 kor. 54 fill., kiadása 8174 kor. 79 fill., pénztámaradványa 3794 kor. 75 fill. A Társaság tőkevagyonja 124,625 kor. 60 fill. Ezzel szemben a tagdíjak hátraléka 15,912 kor. Ezután megállapította a választmány az 1907. évi költségvetést, mely 16,713 kor. bevételeit, 16,305 kor. 69 fill. kiadást és 407 kor. 31 fill. fölösleget irányoz elő. Örömmel vette tudomásul a választmány, hogy a „Koszoru“ forgalma több, mint 5%-al növekedett, a mi az elárulásban résztvevő lelkészek és tanítók fokozott buzgóságának köszönhető. A Koszoru-füzetek 1905. évi forgalma 33,068 példány, tiszta bevétele 1531 kor. 6 fill., költsége 1236 kor. 43 fill., jövedelme 294 kor. 73 fill. A Házi Kincstár kelendőse is emelkedett, mert a múlt évben 1512 kötet kelt el belőle, míg az előző évben csak 623 kötet; de azért ez a kiadványsorozat még mindig nem képes a saját költségeit fedezni. A vegyes kiadványokból 477 kor. 72 fill. volt a bevétel. Nagy és jogos reményt fűz a választmány ahhoz az egységhez, melyet a M. P. I. T. vezetősége a Londoni Traktátus Társasággal kötött, s melynek értelmében ez a nagy tevékenységű társulat a M. P. I. T. kiadványainak tömeges terjesztésére vállalkozott, egyebek között arra is, hogy Amerikában lakó magyar hitfeleinket ellátja népszerű vallásos iratokkal. A választmány a kötött egységet jóváhagyta és az ügyvivő elnöknek, a titkárnak és *Webster* J. lelkésznek az egység létesítése körül kifejtett tevékenységükért köszönetet szavazott. A május eleje óta életbe lépett egység alapján a Traktátus-Társulat már több, mint 20 ezer példány Koszoru-füzetet vett át a M. P. I. T.-től. Az idei hajduböszörményi nagygyűlés idejét szeptember 29–30. és október 1-re a választmány véglegesen megállapította s a gyűlés előkészítésére, a program megállapítására az elnököt és titkárt fölhatalmazta s a program bejelentett pontjait jóváhagyta. E szerint a nagygyűlést a Társaság egyidejűleg és részben közösen tartja a tiszántúli egyházkerület egyházi értekezletével. Szept. 29-én érkezés Hajduböszörménybe s az esti órákban külön-külön adminisztratív gyűlést tart a M. P. I. Társaság és az egyházkerületi értekezlet. 30-án közös hálaadó istentisztelet lesz, a mely alkalommal *Geduly* Henrik nyiregyházi lelkész imádkozik és *Dicsőfi* József debreczeni lelkész predikál. Istentisztelet után a Bocskay-szobor ünnepélyes leleplezése tartatik, melyet a hajdumegyei és böszörményi Bocskay-szoborbizottság rendez. Ünnepély után közös ebéd. Másnap, okt. 1-én a M. P. I. T. és a tiszántúli értekezlet közös díszülése, melyet megnyit a M. P. I. T. elnöke, *Hegedüs* Sándor és berekeszt a tiszántúli értekezlet elnöke, gróf *Degenfeld* József. A Bocskay egyházi érdemeit méltató ünnepi beszédet tartja *Balogh* Ferencz debreczeni theol. tanár, a

Bocskai politikai-nemzeti nagyságát méltatja dr. *Kőrössi* Kálmán debreczeni ügyvéd. Október 1-én délután visszautazás. — Végül még néhány kisebb ügyet intézett el a választmány.

Kovács Albert siremlékének felavatása. A budapesti theologiai akadémia nagynevű gyakorlati tanárának két év óta pihenő hamvai felé méltó emléket emelt a tanítványi hála és a tisztelők kegyelete. A siremlék ünnepélyes felavatása e hó 10-én délelőtt történt *Daranyi* Ignác főgondnok, *Szilassy* Aladár gondnok, *Molnár* Viktor államtitkár, az ifjuság és az elhunyt barátai jelenlétében. Az ifjuság zsoltáréneke után *Hamar* István theol. igazgató méltatta az elhunyt nagy érdemeit, szép beszéd keretében, melynek végeztével a theol. ifjuság énekkara énekelte a XC. zsoltárt. Az adományokból fenmaradt 1000 kor. összeget az elhunyt özvegyének akaratából a theologiai akadémia kapja alapítványképen.

Elhasznált táviridasodrony beszerzése. Az elhasznált táviridasodronyt méltányos áron a gazdák rendelkezésére bocsátják. A sodronyt szőlőmivelési, kertészeti, vagy más gazdasági célra igénylő gazdák folyamodásukat a földmivelésügyi miniszterhez intézzék. A folyamodásban meg kell írni, hogy mire akarják a sodronyt használni. A folyamodáshoz csatolandó a vármegyei gazdasági egyesületnek 1 koronás bélyeggel ellátott igazolványa arról, hogy a sodrony valóban gazdasági célra szükséges. Az 5 milliméter átmérőjű ócska sodrony ára Budapesten a táviridaraktárban 14 korona, a 3 mm. átmérőjű pedig 20 korona métermázsánként. Az 5 mm. átmérőjűből 1 métermázsa 800 folyóméter, a 3 mm. átmérőjűből 1 métermázsa 2200 folyómétert ad. — Tudatjuk ezt, hogy az érdeklődő lelkészek híveiknek is hozzák tudomására.

Hálás köszönet. Brassói ev. ref. templomunk ékességére, egyes buzgó vallásos lelkék közelebből a következő felettebb becses ajándékokat nyújtották: 1. Gróf *Nemes* Jánosné sz. gr. *Bethlen* Polixéna óméltósága, boldogult fivére gr. *Bethlen* András emlékére, egy remek fehér selyem, arany himzses felirattal és saját készítményű *Point-Lace* csipkével ellátott urasztal felső terítőt adományozott. 2. *Virág* Kristó Andrásné urnó és leánya *Virág* Kristó Gizella k. a. atyja, illetve nagyapja, Istenben boldogult *Virág* József kegyeletos emlékéül, házilag készített egy gyönyörű bordó selyem-plüss, arannyal, selyemmel gazdagon kivarrt és valódi aranyrójttal körözött urasztal-terítőt. A terítő közepén és négy szélén urvacsoira kelyhek vannak pompás kézi munkával arany pikkelyekből, olajágkoszoru körzetben kivarrrva. A valóban művészien szép kivitelű urasztal-terítő 500 korona értéket kitesz. Ugyancsak ők, ez alkalommal a papi széket és a vele átellenes padot hasonló színű aranyrójtos plüss terítővel látták el. 3. A brassói református nők, egymás közt való gyűjtésből, egy igen értékes ezüst, fedéllel ellátott, urvacsoira kelyhet vettek. A fenmaradó pénzből pedig, az eddig betegeknek használt értékes ezüst kelyhet kitisztították és kijavították, hogy a közegészségre való tekintetből, az urvacsoiraosztásnál, minél több kehely álljon rendelkezésre. Így most egyházunknak 5 gyönyörű ezüst urvacsoira-osztó kelyhe van. A betegeknek pedig egy kisebbformájú, igen csinos kelyhet vettek, a mely belül gazdagon van aranyozva és úgy alakjánál, mint masszánál fogva igen könnyen tisztázható. Mindhárom adomány az urasztalt ékesíti. A nemes szívű adakozók Krisztus szeretetétől vezetve, az ő váltságot hirdető asztalát kívánták ékesíteni. A szent asztalt, a hova megszentelődni járulnak a hívek, a hol az élő hit ereje, az Atyával lelki közösségre vezet, a Szentlélek után áhító lelkeket. Fogadják a nemes szívű adakozók, e keresztyéni lélekre való szép ajándékaikért, egész gyülekezetünk hálás köszönetét. Brassó, 1906. június 9-én. Péchy Árpád ev. ref. lelkész.

Nyilvános köszönet és nyugtázás. A mezőkövesdi nők, felekezeti különbség nélkül, fényes jelét adták egyházuk iránti buzgóságuknak, szeretetüknek, midőn a szépen megrenovált, kimeszelt templomunk szószékét díszes takaróval felékesítették. A kegyes adakozók a következők: ngos özv. *Czakó* Józsefné 10 kor. *Boér* Károlyné 13 kor. 24 f. *Lukács* Józsefné, *Adorján* Istvánné, *Lukács* Jánosné, ifj. *Lukács* Jánosné 2—2 kor. *Nagy* Lászlóné, *Farczádi* Istvánné, *Adorján* Sándorné, *Rusz* Jánosné, *Sztán* Tódorné, *Burkus* Jánosné 1—1 kor. *Tőkés* Istvánné 64 f. Ifj. *Bende* Józsefné, ifj. *Rusz* Jánosné, *Berki* Tódorné, *Szakács* Istvánné 40—40 f. *Timár* Domokosné 56 fill. *Id.* *Bende* Józsefné, *Bende* Sándorné, *Lukács* Istvánné, *Szabó*

ajosné 20—20 f. Nagy Jánosné 2 k. Ifj. Lukács Istvánné 40 f. id. Nagy János, Adorján Ferenczné 1—1 kor. Ifj. Bende Istvánné 2 k. r. Id. Adorján Istvánné 20 f. Adorján Pálné 1 kor. Bende Mihályné 60 f. Adorján Lászlóné 1 k. Berki Ferenczné 40 f. Adorján Lajosné 24 f. Nagy Dénesné, ifj. Tótkés Ferenczné, Pápai Dénesné 2—2 korona. Adorján Józsefné, Adorján Antalné, Maki Lőrinczné, Adorján Dánielné 1—1 kor. Ifj. Adorján Istvánné 40 f. Adorján Mártonné, Adorján Domokosné 20—20 f. Maki Eszter 10 f. Maki Sándorné 40 f. öz. Kis Jánosné, Barta Istvánné, Barta Jánosné, Vajda Istvánné 20—20 f. Kis Mihályné 10 f. Barta Gergelyné 12 f. Szentpáliné 1 kor. Pribák Tódorné 60 f. Ifj. Nagy Jánosné 1 kor. Nagy Lajosné 2 kor. Nagy Ferenczné 1 kor. Farczádi Józsefné 40 f. Nagy Istvánné 30 f. ifj. Burkus Jánosné 40 f. id. Farczádi Istvánné M., ifj. Farczádi József 20—20 f. Bende Gergelyné, id. Bende Istvánné 30—30 f. Margit Ferenczné 1 korona. Soós Istvánné 20 f. Vajda Jánosné 2 kor. Zöld Lajosné, Biró Ferenczné 1—1 kor. Bende Jánosné 60 f. Jánosi Péterné 40 f. Ötvös Péterné 20 f. Nagy Józsefné 60 f. Székely József legény 40 f. Demeter Jánosné, Timár Simonné 20—20 f. Roska Jánosné, Gáspár Józsefné 1—1 kor. Összesen 80 kor. 50 fillér. A kegyes adakozók fogadják hálas köszönetemet. Boér Károly ref. lelkész.

GYÁSZROVAT.

Kassay F. Ignác országos ügyvéd, 48-as honvéd főhadnagy, törvénybíró, volt országgyűlési képviselő, Székelyudvarhely város ny. polgármestere, az ev. ref. egyházközösség főgondnoka, az országos honvéd-egylet dísztagja, törvényhatósági bizottsági-, városi képviselői testületi- és ev. ref. iskolaszéki tag, a Mária Valéria gyermekkert és a volt felsőleányiskola gondnokságának volt elnöke 79 éves korában, rövid szenvedés után f. évi június hó 12-én reggel 7 órakor meghalt. A mult idők egyik nagy embere s vele együtt egy változatos és eredményekben gazdag élet szállott sirjába. Már, mint ifju, kezében karddal, az igaz hazafi lelkesedésével vett részt a magyar nemzet szabadság harczában. Mikor a csaták zaja elnémult, mint meglett férfi, értelmének fenyével, akaratának erejével szolgálta hazáját, szülővárosát és anyaszentegyházát. Ebben a nemes és félszázadot meghaladó munkában örökölte meg nevét és emlékezetét, nemcsak szeretett családjá körében, hanem a közélet terén is. Mint egy hű harczos, a jól elvégzett munka öntudatával tért pihenni. Hült tetemét f. hó 14-én d. u. 4 órakor, az ev. ref. templomban tartott szertartás után helyezték a ref. temető kertben örök nyugalomra. Nyugalma legyen csendes, emléke áldott!

HIVATALOS RÉSZ.

2579—906. sz.

KÖRLEVÉL

mindenik kollégium méltóságos t. Elöljáróságához.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr folyó évi 48695. sz. alatt körlevelet küldött szét mindenik gimnázium igazgatóságához, mely szerint július 2-től 21-ig *tanfolyamot* rendez Budapesten *középiskolai természetrajzi tanárok részére*. Felhívjuk a méltóságos t. Elöljáróságot, hogy e tanfolyamot s az arra leendő jelentkezést a természetrajz tanárának figyelmébe ajánlani sziveskedjék.

Kolozsvárt, 1906. június 15.

Dr. Bartók.
elnök.

Dr. Sárkány Lajos,
tanügyi előadó.

630—1906. sz.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ref. egyházkerület görgényi egyházmegyéjébe fekvő *nagyölyvesi körlelkészi* állásra pályázat hirdették.

Javadalom díjlevél szerint: a mult évben kijavított

szép ötszobás lakás 1 h. 315 □ öl kerttel, 35 h. kanonika 242 kor. 99 f. értékben. Az egyházközösség pénztárából 56 kor. Konventi segély 200 kor. Kepe értéke (épen megváltás alatt) 262 kor. 50 f. Közmunka 110 kor. 98 f. Stóla 16 kor. Összesen 888 kor. 47 f. Ebből engedélyezett kiadás 233 kor. 20 f. Kongrua 944 kor. 77 f. Vallástanitási 40 kor.

Kellőleg felszerelt folyamodványok 1906. évi július hó 15-ig a püspöki hivatalhoz adandók be.

Kolozsvárt, 1906. június 15-én.

Dr. Bartók, püspök.

Sz. 383. és 410—1906.

KÖRLEVÉL

a görgényi egyházmegye tiszt. lelkészi hivatalaihoz.

Tisztelettel kérem az alábbi felsőbb rendelkezések szives teljesítését:

1. Hivatalos lap idei 22. számában 2154—906. számú igazgatótanácsi rendelet (383. esp. sz.-hoz). Ennek a határideje lejárt s még csak egy pár érkezett be.

2. Hivataloslap idei 24. számában 2030—1906. sz. a. leadott rendelet. Ennek a határideje még nem telt el s így csak felemlitem itt. (410. esp. sz.)

3. E helyen sürgetem meg a vallás- és énektanítási „Haladási naplónak“, valamint a 2617—1904. sz. ig. tan. rendelettel bekért „*Statistikai iveknek*“ (A. minta a hol saját iskolánk van; B. minta, a hol nincs saját felekezeti iskolánk) 3—3 példányban tanügyi előadó aához leendő beküldését.

4. *Bocskai-perselypénzek*, a honnan még nem küldettek volna be, haladéktalanul beküldendők pénztáros aához.

5. Végül körözöm egyházmegyei tanácsunk 67—906. sz. azon végzését, mely szerint ezutánra a *lelkészi könyvtár* évi járuléka és a *hivatalos lap* előfizetése — mint rendes évi járulékok — a *rendes közrovatalok közé soroztattak* s az évenként megküldetni szokott számlába fognak beállítani s így a többi rovatokkal egy masszában lesznek fizetendők; míg ellenben *Pokoly Egyháztörténeke* és az *Erdélyi Egyházkerület közizgatási törképének* árai — a rendes számlán kívül — külön-külön küldendők be, a kik még be nem küldötték volna, minél hamarabb pénztáros aához.

Gernyeszeg, 1906. június 18.

Csekme Ferencz, görgényi esperes.

PÁLYÁZAT

ének-zene tanári állásra.

A sepsiszentgyörgyi államilag segélyezett ev. ref. Székely Mikó-kollégium főgimnáziumánál az ének-zene tanári állás az 1906—7. iskolai évre betöltés alá kerül.

Evi javadalom 1200 kor. rendes fizetés.

Kötelességek: Az ének tanítása a főgimnáziumban a magyarországi ev. ref. egyház gimnáziumi tanításterve szerint, a gimnáziumi vegyes énekkar és vonós zenekar tanítása legalább heti két-két órán, a karoknak iskolai ünnepélyekre való előkészítése és az ünnepélyeken való vezetése. Továbbá köteles az önként vállalkozó tanulókat vonós hangszereken tanítani az előjáróság által évről-évre megállapítandó csoportokban és óraszámában, amiért évenként legalább 400 kor. külön díjban részesül. Ha a megválasztott tanár zongorát is tud tanítani, a jelentkezők számáraó képest ez uton is mellékjövegelemre tehet szert.

Csak ev. ref. vallásuak pályázhatnak. Előnyben részesülnek, akik képezdei vagy középiskolai ének-zene tanári képesítéssel rendelkeznek. A megválasztott tanár egy évi sikeres működés után esetleg állandósíttatni fog.

Pályázni óhajtok felhivatnak, hogy vallásukat, életkorukat, képesítettségüket, eddigi szolgálataikat, védkötelezettségüket, testi épségüket és egészségi állapotukat igazoló okmányokkal felszerelt folyamodványukat a sepsiszentgyörgyi ev. ref. Székely Mikó-kollégium előjáróságához f. évi július hó 12-ig nyujtsák be.

Az ev. ref. Székely Mikó-kollégium előjáróságának Sepsiszentgyörgyön, 1906. jun. 16-án tartott üléséből.

Dr. Bodor Tivadar
főgondnok, elnök.

Glass Ferencz
r. tanár, jegyző.

Erdélyi Protestáns Lap.

AZ ERD. EV. REF. EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS LAPJA.

Laptulajdonos: az erd. ev. ref. egyházkerület.

Felelős szerkesztő: NAGY KÁROLY, th. tanár.

Szerkesztőség, hova a kéziratok és magán előfizetések bérmentve küldendők, az ev. ref. theol. fakultás épületében 4. ajtó.	Előfizetési ár: egész évre	12 kor.
	félévre	6 kor.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN.

A kormány válasza

az 1848. XX. t.-cz. végrehajtása tárgyában, a két protestáns egyház egyes bizottságához.

48848. szám. A magyarországi ev. ref. és ág. hitv. egyházak közös bizottsága az 1904. év elején az 1848. XX. t.-cz. végrehajtása tárgyában emlékiratot nyújtott be az akkori kormányhoz.

A kormány ezen emlékiratot tárgyalás alá vette s ezen tárgyalás eredménye gyanánt jelentkezik az az iratváltás, mely az akkori miniszterelnök és a bizottság között az 1904. év második felében történt.

A memorandum az 1848. XX. t.-cz. 2. és 3. §-ával összefüggő kérdéseket két részben: „jogegyenlőség és viszonzosság“ és „dotáció“ cím alatt tárgyalja.

Miután pedig a kormánynak 1904. okt. hó 20-án 4972. M. E. szám alatt kelt leirata a bizottságot az emlékirat első részében felsorolt konkrét kérdésekre nézve elvi kijelentésével egyelőre megnyugtatta, az előző kormánnyal folyamatban volt tárgyalások fonalát az 1848. évi XX. t.-cz. végrehajtása ügyében a hivatott t.-cz. 3. §-ának rendelkezéseinél óhajtom újból felvenni, mely szakasz szerint a vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségai közálladalmi költségek által fedezendők.

Míg egyrészt ismeretesek előttem a magyarországi két protestáns egyház aránytalanul magas és az egyház hiveinek vállaira súlyosan nehezedő egyházi adózás és egyéb egyházi költségterhek, másrészt méltányolnom kell azt a tagadhatatlanul kiváló tény, hogy a magyarországi két protestáns egyház a terhes egyházi adózási viszonyok közt, korlátozott anyagi helyzete daczára is a nemzeti közművelődés minden tényezőjével egy vonalban és egy irányban halad.

Mindezekre való figyelemmel és az eddigi tárgyalások anyagát alapul véve, hivatalba lépésem után egyik legfontosabb feladatomul tűztem ki azt, hogy az 1848. XX. t.-cz. végrehajtását e törvény szellemében állandó rendezéssel kezdeményezzem.

Ehhez képest a kérdésnek a magyarországi két protestáns felekezetet érdeklő részét illetőleg a bizottságnak 1904. évi decz. hó 6-án az akkori miniszterelnök urhoz beadott előterjesztésére, a jelenlegi miniszterelnök urral egyetértésben azt az elvi kijelentést tehetem, hogy hajlandó vagyok a kezdeményező lépések megtételére abban az irányban, hogy a magyarországi két protestáns egyház egyházi és iskolai szükségleteinek azon része, a melyet az egyházak hiveik túlterhelése nélkül fedezni nem képesek s a melynek állami segélyezés útján való fedezése a je-

lenlegi kultusz- és kulturális viszonyokhoz mérten az 1848. XX. t.-cz. szelleméből következik, a törvényhozás útján közálladalmi segéllyel fedeztessék.

Hajlandó vagyok tehát a magyarországi ev. ref. és ág. hitv. ev. egyházaknak az 1848. XX. t.-cz. 3. §-a értelmében leendő állami segélyezése fedezéseül, az emlékirat „dotáció“ részében felsorolt célok közül első sorban az egyházi adózás rendezésére, illetőleg a hívők fej- és vagyoni adózásban mutatkozó túlterheltségének megszüntetésére, az egyházi közgazgatás költségeire, az országos lelkészi nyugdíj-intézet segélyezésére tárczám költségvetésében az eddigi dotációkon felül évenként 3 millió kor. segélyt rendszeresíteni akkép (élénk éljenzés), hogy ebből 1 millió már az 1907. évi költségvetésbe vétessék fel, egy további millió az 1908. évibe, az 1909. évi költségvetésbe pedig már az egész 3 millió; ez az államsegély is utólag szabályszerűen elszámolandó lévén.

Hajlandó vagyok továbbá hozzájárulni ahhoz, hogy ez az újabb, összesen évenként 3 millió államsegély külön törvényben biztosítottassék a nevezett egyházak részére azzal, hogy arról, illetőleg az átmeneti években egy, illetőleg két, évenként folyósított millió államsegély arányos összegéről, a segélyezett magyarországi két protestáns egyház a következő naptári év elején a kormánynak okmányoltan elszámolni tartozik; ugyanez a törvény azt is tartalmazná, hogy a nevezett egyházak számára az 1904. évi költségvetésbe, egyházak segélyezése címen felvett tételek a törvényhozás által a jövőben leszállíttatni nem fognak.

Ezek az intézkedések, melyek nem zárják ki az említett költségvetési tételeknek a szükséghez képest való emelését, lehetővé fogják tenni, hogy a protestáns egyházak az emlékiratban érintett egyéb kulturális szükségleteiket is, a mennyiben azok az 1848. XX. t.-cz. szándéka alá vonhatók, hiveik túlterhelése nélkül fedezhessék. A lelkészi kongrua emelésének, illetve a lelkészi korpótléknak kérdését pedig az állam csak általános új rendezés keretében karolhatná fel, melynek pénzügyi előfeltételei ez idő szerint hiányoznak.

Mielőtt azonban bármily irányban intézkedném, mindenesetre megkivánom a magyarországi két protestáns egyháztól, hogy már előre, számjelzetten közölje azt az összeget, a melyre a három (1907. 1908. 1909.) költségvetési évben külön-külön nyerendő egy, illetve két millió és azután az összesen három millió ezen újabb államsegélyből külön az ev. ref. és külön az ág. hitv. ev. egyház igényt tart.

Mindenekelőtt tehát arra kérem a bizottságot,

hogy erre vonatkozólag okmányolt adatok bemutatása mellett indokolt előterjesztést tenni méltóztassék.

Budapest, 1906. június hó 9-én.

Apponyi, s. k.

A zsinat felirata

az egyházi törvények királyi szentesítése ügyében.

Császári és Apostoli Királyi Felső!

Legkegyelmesebb Urunk!

Magyarországi református egyházunk a legmélyebb tisztelettel és hálával fogadta Császári és Apostoli Királyi Felsőgednek 1904. évi április hó 8-ikán Bécsben kelt s velünk a vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszter 1904. április 13-áról kelt 33.456. sz. leiratával közöltt ama legfelsőbb elhatározását, mellyel legkegyelmesebben megengedni méltóztatott, hogy magyarországi református egyházunk országos zsinatát, az egyetemes konventnek ugyanazon évi február hó 9-én kelt legalázatosabb folyamodványában elsorolt tárgyak fölötti tanácskozás és határozás céljából, 1904. évi nov. hó tizedikére Budapest fő- és székvárosba egybehívassa és ott megtarthassa és pedig anélkül, hogy az 1790/1. XXVI. t.-cz. 4. §-a értelmében fentartott s királyi biztos ki rendelésére vonatkozó jogát Felsőges Urunk jelenleg érvényesíteni szükségesnek látta volna.

Egyházi törvényeink által tíz évre terjedő jog- és hatáskörrel felruházott országos zsinatunk tanácskozó üléseit Budapest fő- és székvárosban 1904. évi november hó 10-én tényleg megkezdette s eddigelé öt ülészakban folytatta, tudniillik 1. 1904. évi nov. hó 10—22. napjain; 2. 1905. évi márczius hó 16-tól április hó 7-ig; 3. 1905. évi nov. hó 22-től december hó 13-ig; 4. 1906. évi márczius hó 27-től 30-ig és végül 5. 1906. június hó 20—21. napjain. Országos zsinatunk működésének eddig maga elé tűzött törvényhozó részét befejezván, az 1891. évi december hó ötödikétől 1893. évi november hó tizenötödikéig tartott első budapesti országos református zsinat által alkotott s Felsőged legfelsőbb jóváhagyását és királyi megerősítését Bécsben 1893. évi december hó 29-én megnyert egyházi törvényeinket ismét át- nézte — a haladó kor, anyaszentegyházunk fejlődő életviszonyai és folyvást gazdagodó föladatai által előnkbe tűzött követelményekhez képest módosította, pótolta, kiegészítette — egyszersmind az eddigelé három főrésze osztott egységes anyagot (I. Egyházalkotmány. II. Egyházi törvénykezés. III. Köznevelési s közoktatási szervezet.) áttekinthetőség, könnyebb kezelhetés érdekéből s a részleteknél koronként szükségessé válható módosításoknak az egész meg- bolygatása nélkül végrehajtható beillesztése s az esetleg később is változatlanul maradó törvénycik- kek legfelsőbb megerősítésre leendő ismételt fölter- jesztésének mellőzhető végett kilencz külön tör- vénycikkre osztotta föl. Ez a kilencz törvénycikk, a melyek tehát magyar református egyházunk összes egyházi törvényeit magukban foglalják és kimerítik s a melyek közül a hetedik, nyolczadik és kilencze- dik törvénycikk jelenlegi egyházi törvénytárunkhoz új anyag gyanánt csatoltatott, a következő:

I. törvénycikk az egyházalkotmányról és szer- vezetről;

II. törvénycikk a lelkészválasztásról — missziói, katonai, feyházi, fogházi lelkészek s általában állami, alapítványi és törvényhatósági közintézeteknél mű- ködő lelkészek, állandó vallástánító lelkészek, segéd- és helyettes lelkészek alkalmazásáról és elhelyezé- séről — a kegyeleti időről;

III. törvénycikk az egyházi adóról;

IV. törvénycikk a magyar országos református egyházi közalapról;

V. törvénycikk az egyházi törvénykezésről;

VI. törvénycikk a köznevelési és közoktatási szervezetről;

VII. törvénycikk az országos református lelkési nyugdíj-, özvegy- és árva-gyámintézetéről;

VIII. törvénycikk a külföldön levő magyar re- formátus hívek és egyházközségek gondozásáról;

IX. törvénycikk a magyar református egyházi törvényeknek a Magyar koronához tartozó Horvát- és Szlavonországok területén való végrehajtásáról.

Az egyházalkotmányról és szervezetről szóló I. törvénycikkünk anyagát a most érvényben levő s Felsőged által Bécsben 1893. évi december hó 29-én jóváhagyott és megerősített törvényünk 1—181. sza- kaszai képezik s ezen szakaszok beosztásától és ren- delkezésétől annyiban tér el, hogy:

az egyháztagok illetőségéről, valamint jogairól és kötelesegeiről az eddigi 14—17. s részint a 88. szakaszokban foglalt rendelkezések most a 105. és következő szakaszokba vannak elhelyezve.

A presbiterium teendői czim alatt az eddigi 27. szakaszba foglalt pontok most „Az egyházközség ha- tásköre“ (14. §.) czim alatt soroltatnak fel.

A tanítókra és tanárookra vonatkozó eddigi 101—104. s 108—109. szakaszok most a köznevelés és közoktatásügyről szóló VI. törvénycikk 18—23. 44. 45. és 75—82. szakaszaiba foglaltattak.

Az 1. §-ban „az evangéliom szerint reformált magyarországi keresztyén egyház“ helyett „a ma- gyarországi református egyház“ elnevezés állapitta- tott meg.

Az 5. §. az állam segédkezése és eljárása (jus advocatiae) eseteit szabatosan körülírja.

A 7. §. a fokozatos hatóságok szabályrendelet- alkotási jogát tüzetesebben állapítja meg.

A 10. §. a nagyobb egyházakat híveik lelki gon- dozásának minél teljesebbé tétele céljából parochiá- lis körök szervezésére kötelezi s a missziói egyház- községek és a szórványok törvénybe iktatása mellett az egyházközségeket az eddiginél megfelelőbb mó- don osztályozza és írja körül.

A 13. §. gondoskodik a társ-, leány- és egyesült egyházközségeknek önálló egyházközséggé alaku- kulása esetén a vagyonközösség megszüntetésének módzatairól.

A 15. §. d) pontja módot ad el nem halasztható kölcsön felvételére.

A 137 §-ban a rendes, helyettes és segédlelké- szeken kívül a missziói, katonai, feyházi, fogházi s az állami, alapítványi és törvényhatósági közintéze- teknel működő és az állandó vallástánító lelkészek törvénybe iktatásáról is gondoskodtunk.

Az egyházhatósági szervezet megállapításánál az egyházközség hatáskörének, illetve jogainak gyakor- lását és kötelesegeinek végzését — az érvényben levő törvény 18. §. c) pontjában említett ügyek te- kintetében az egyházkerületi szabályrendelet mellő- zésével — most a 16. és köv. §-ok szabályozzák.

A 19—21. §-ok a választói névjegyzék készíté- séről, illetve kiigazításáról; a 30—37. §-ok a választá- sról tartalmaznak részletes intézkedéseket.

A 27. §. a presbiteriumban helyt ad az állandó vallástánító lelkésznek, illetve, ha többen vannak, képviselőjüknek s a gimnázium képvisellete mellett a főiskola, tanítóképző, kiseddévőkészítő intézetek és felsőbb leányiskola képviselétének is.

Az 51. §. az egyházmegyei közgyűlések szerve- zésénél helyt ad a missziói lelkészeknek s a közép- iskolák képvisellete mellett a főiskolák, tanító- és tanítónőkészítő intézetek, felsőbb leányiskolák képvi- seletének is. A tanítókat pedig az eddiginél nagyobb képviselettel ruhazza fel s az egyházmegye terüle-

tén lakó állandó vallástánító, katonai, fegyházi, fogházi, valamint az állami, alapítványi és törvényhatósági közintézeteknél működő lelkészek és a segédlelkészek javára tanácskozó jogot biztosít.

A 62. §. az egyházkerületi közgyűléseknél a theologiai, bölcsészeti és jogakadémiák javára különkülön s a főgimnáziumok, továbbá a tanítóképző-intézeteken kívül még a tanítónőképző-intézetek és a felsőbb leányiskolák javára is képviselést ad s a tanítók részére négy tanító képviselőt biztosít.

A 82. §. szerint a zsinatra a püspökök tanítói közül egyházkerületenként egy-egy képviselő választandó. Ugy a zsinatra, mint az egyházkerületi és egyházmegyei közgyűlésekre a tanárok és tanítók közül választandó képviselők megválasztására a zsinat-presbiteri elvek alapján kizárólag az anya-, társ- és missziói egyházközségek presbiteriumai jogosítvák.

A 45. és 58. §§-ok a presbiterium és az egyházmegyei közgyűlés határozatait, a 166. §. az esperes intézkedései elleni jogorvoslatot szabályozzák.

Az 50. §. c) pontja és 61. §. c) pontja az esperes és püspök joghatóságát iktatják törvénybe.

A 161. §. f) pontja, 165. §. f) pontja, 180. §. e) pontja és 185. §. h) pontja az egyházmegyei és egyházkerületi elnökséget rendbüntetés alkalmazása iránti joggal ruházzák fel.

A 152. és 174. §§-ok az egyházmegyei, illetve egyházkerületi ügyészek jog- és hatáskörét s a 186. §. az egyházi tisztviselők, alkalmazottak és az egyháztagok felelősségét írják körül.

A 114. §. a legkisebb lelkészi javadalom mértékét állapítja meg. Fájdalom, hogy anyagi erőnk elégtelensége még ezen legkisebb mérték kielégítését sem teszi lehetővé, úgy hogy a fedezet alapjául kénytelenek voltunk utalni az 1848. évi XX. törvényzikkre, melynek miként való végrehajtása tárgyában Felsőged magyar királyi kormányával ágostai hitvallásu evangélikus testvéreinkkel közös tárgyalásokat folytattunk.

A lelkészválasztásról szóló második törvényzikk jelenleg érvényben levő egyházi törvényeinktől két lényegesebb irányban tér el.

Először abban az irányban, hogy jelenlegi egyházi törvényeinknek az egyházközségek osztályozására és a lelkészek minősítésére vonatkozó 182—190. §-ai s velők együtt általában az osztályozás és a minősítési fokozatok is eltöröltetvén, a lelkészek és lelkészi jellegű egyének minősítése, választhatósága a törvény 1. §-ában a szabad lelkészválasztás elvének alapján egységesen szabályoztatott. Ezenkívül egyházi törvényhozásunk, egyházkerületeink közóhajára, jelenleg érvényben levő lelkészválasztási törvényeinknek néhány régóta élénken érzett fogyatkozását kívánta pótolni. Ugyanis a kerületi idő kérdését a 75—83. §-okban egységesen szabályoztuk. Ugyanezen törvény keretében, a közszükség érzetének hatása alatt, külön fejezetekben kellett rendelkezünk a missziói lelkészek (második fejezet 48—59. §-ok) a katonai, fegyházi, fogházi lelkészek s általában állami, alapítványi és törvényhatósági közintézeteknél működő lelkészek (harmadik fejezet 60. §.) s az állandó vallástánító lelkészek (kateketák) alkalmazásáról (negyedik fejezet 61. §.), valamint a segéd- és helyettes lelkészek alkalmazásáról és elhelyezéséről is (ötödik fejezet 6a—74. §-ok).

Különb e törvény első fejezetének (1—47. §§.) jelenlegi egyházi törvényeink 182—236. §-aitól való eltérései közül a következő részleteket emeljük ki:

A „választó egyházközség” fogalmát a 4. §. a) pontjának a 35. §. 4-ik bekezdésére történt utalásával, valamint a 20. §. illető rendelkezésével szabatosabban meghatároztuk.

A csere utján történő lelkészválasztásoknál az 5. §-ban világosan kifejeztük — a mit jelenlegi egyházi törvényeink is önként értetődő feltételnek tekintenek

— hogy „a csere érvényességéhez az illetékes egyházmegyei elnökség vagy közgyűlés engedélye szükséges”

A 6—35. §-okban a határidők szabatosabb beillesztésével az egész lelkészválasztási eljárás törvényes lefolyásának időtartamát kétségtelen biztossággal megállapítottunk.

A meghívás utján történő lelkészválasztás eseteit és módzatait jelenlegi egyházi törvényeink 199. és 200. §-ainak bizonytalan rendelkezésével szemben a 9. és 12. §-okban szabatosabban körvonaloztuk.

A 16. §-ban a pályázati hirdetés tartalmát s a pályázati kérvény főszerelésének kellékeit állapítottuk meg.

A 38. §-ban kifejezésre juttattuk, miként a megválasztott lelkész az általa elfogadott állomásról a kötelező „egy szolgálati évnek tényleges eltöltése előtt más állomásra nem is pályázhat”.

A szabályellenes választásoknál, a választást, mint érvénytelenit megsemmisítő esetek közé a 44. §. d) pontjába azt is beiktattuk, ha a megválasztott lelkész „az öt főlkereső választókat megvendégelte, vagy megvendégeltette”.

A 46. §-ban — a visszaélések lehető korlátozása végett — törvénybe iktattuk, hogy a lelkészválasztás ellen elkésve beadott panaszok alapján, a mennyiben hivatalból üldözendő fegyelmi vétség foglaltatik bennök, a fegyelmi eljárást az ötödik törvényzikkben megállapított elévülési határidőn belől meg kell indítani, ha szinte ezek a panaszok, mint a választás elleni felebbezések elutasítandók is.

Az egyházi adóról szóló III-ik törvényzikkben szabatosan meghatározottat a rendes és a rendkívüli egyházi adó fogalma s a magyar országos református egyházi közalapi járuléka a rendes egyházi adók körébe vonatkoztatva.

Megállapítottatott az évi számadások és költségvetések elkészítésének pontos ideje s intézkedés tétel arra az esetre is, ha valamely egyházközség presbiteriuma, bármi okból, vonakodnék az anyagi ügyek kezelésében reá rótt és tüzetesen felsorolt kötelességeket teljesíteni.

Kimondatott, hogy az egyházi tisztviselők is minden, az egyháztól élvezett javadalmuk után, tartoznak egyházi adót fizetni.

Uj intézkedése zsinatunknak, hogy úgy a rendes, mint a rendkívüli egyházi adók kivetésénél a több gyermekkel megáldott családfők adókedvezményben részesíttetnek.

Intézkedés történt arra az esetre is, hogy szükség esetén az egyházmegyei hatóság utasíthassa az egyházközséget az érvényben levő adókulcs megfelelő módosítására.

(Vége következik.)

Vallás és Élet.

14. Állami és felekezeti közoktatás.

Nemcsak az ekklezsiáról kell mondanunk, hogy „semper reformari debet”. A társadalmi, az állami, sőt az egész emberi élet a maga egyetememes voltában egy örökös reformáció, mind magasabb czélok felé, a mely czélok együttes megvalósulási processusát *tökéletesezésnek* nevezzük.

A szociális élet legfejlettebb és legtökéletesebb organizált formája az állam, a melynek elsőrendű feladatai közé tartozik a szellemi élet fejlődésének, a kultúrának összes szálait kezében tartani, eszközzeiről gondoskodni, az egészséges fejlődés feltételeit biztosítani, az utjába gördülő akadályokat elhárítani s oly irányba vezetni, hogy az állami élet céljainak

ártalmára ne legyen. A kulturának leghatalmasabb tényezői a *köznevelés és közoktatás*.

A magyarországi reformátusok törvénykönyvének meghatározása szerint a református felekezeti iskolák „mindenestől az egyház testéhez tartoznak”. Nem vonható kétségbe, hogy ezek az iskolák, mint az egyházi élet hatalmas szervei, nemcsak a református egyháznak tettek kiváló szolgálatot, de zászlóvivői voltak magának a kulturának is; minden középiskolája és főiskolája: *Nagyenyed, Debreczen, Sárospatak*, mind megannyi *védő bástyája* voltak a nemzeti élet szabadságának s mint ilyen, egyszersmind *világító torony* is, melynek szétáradó sugárai messze lövellték fényüket. Ugyancsak a protestántizmus hiszi és vallja, hogy az egyház veteményes kertje az iskola; *az iskola a kisedék temploma, a templom a felnöttek iskolája*. E felfogás mellett tanu a történet is e felfogáson alapszik az a nagy anyagi áldozat, melyet a reformátusok iskoláik érdekében, saját hiveik erejének a legvégsőig menő megleszítésével minden időben hoztak. A mi *gimnáziumaink*, bár felekezeti, teljesen és merőben állami érdekeket szolgálnak s csupán az erdélyi részekben évenként nem kevesebb mint *tíz millió* korona tőke kamatjának megfelelő összeget áldoznak. Az egyháznak és az iskolának ez eszményi felfogáson alapuló meghatározása teljesen igaz. Ebben nyer kifejezést a protestántizmusnak az a principialis gondolata, hogy az egyház mind templomaival, mind iskoláival a szellemi élet örökkévaló érdekeit, a kulturát, az államot szolgálja van hivatva. Az egyház autonom hatalom, de az államnak *segítő társa*.

15. A közoktatás mint állami feladat és az egyházak.

A nevelés és oktatás, alsó-, közép- és felsőiskolák, akadémiák és egyetemek fentartása az egyháznak, mint autonomikus organizmusnak kétségbevonhatatlan *joga*, de az államnak, mint a szellem kulturális érdekei legfőbb *öréke* és gondviselőjének elutasíthatatlan *kötelessége*. Az államnak éppen ez a *kötelesség* ad jogot megítélni, vajjon a *felekezetek* és más *testületek* iskolái olyanok e, a melyek a nemzeti kultúra érdekeinek, az állami élet céljainak *javára* vagy *kárára* szolgálnak. A felekezeti autonomia az állam souverain hatalmát meg nem csorbíthatja.

A nagy és egységes német birodalmat az iskolák teremtették meg. Szedánnál a német iskolatartók nyerték meg a csatát. Németországban — mintegy 9 millió tanulóval és 150,000 tanerővel — a népiskolák tulnyomólag *állami* és *községi* iskolák s fentartásuk évenként mintegy 500.000,000 koronába kerül. A magániskolák száma nagyon csekély, kivéve Bajorországot, a hol a népoktatást a katolikus felekezet tartja kezében. Itt a katolikus iskolák száma meghaladja az *öt ezeret*, míg a protestánsoknak alig van 2000 iskolájuk. A községi iskolák száma alig 200.

Nálunk Magyarországon e tekintetben türethetlenebbek a viszonyok. Magyarországon az 1902—1903-ik tanévben az összes tankötelesek száma körülbelül 3 millió volt és pedig felekezeti megoszlását nézve százalék szerint volt:

református	13.9
róm. katolikus	49.7
gör. katolikus	11.2
gör. keleti	12.4
ágostai	7.2
unitárius	0.4
izraelita.	5.1
	99.9.

Az összes népiskolák száma 16,984. Ez iskolák mintegy harmadrésze = 5458 (32%) róm. katolikus; a református népiskolák száma 2071 (12%)

A református népiskolákban a *tannyelv* mindenütt

magyar, de ha eszünkbe vesszük, hogy a 32%-ot tevő róm. katolikus iskolák egy jelentékeny részében a tannyelv nem a magyar: nagyon alá kell számlítanunk azon iskolák számát, a melyek a magyar nemzeti kultúra érdekeit szolgálják.

Az iskolák egy tekintélyes része, nemzetiségi iskola lévén, *nemzetiségi* és a magyar állammal nem rokonszenvező *felekezeti* érdekek szolgálatában áll. *Nemzetiségi iskolákkal sem a magyar kulturát elébb vinni, sem a magyar nemzeti államot megteremtteni, nagygyá, erőssé és hatalmassá tenni nem lehet.*

A magyar állam, ha feladatát betölteni akarja, csak úgy éri célját, ha a közoktatás ügyét bátran és eréllyel veszi kezébe és nem riadva vissza az áldozattól, a népiskolákat az egész vonalon *államosítja*: *a hol magyar tannyelvű iskola nem létezik, mindenütt ilyennek a létesítéséről állami költségen gondoskodik.* A népnevelés és oktatás eminenter *állami feladat*; minden más kultur állam Európában e feladatot tán másra, felekezetre vagy községre, hátríthatja; egyedül csak a magyar állam nem teheti, s nem lett volna szabad eddig sem tennie. Az állami közoktatás azonban nem vethet korlátot a felekezetek szabadsága elé. Minden felekezet, minden testület, sőt egyesek is tarthatnak fenn iskolát, de *ezek az iskolák az állami közoktatás által szolgált érdekekkel ellentétbe semmiképen nem jöhetnek, mert a mi az állam területén van és létezik, minden intézménynek közvetve vagy közvetlenül az állam érdekeit kell szolgálni és az állam, mint souverain hatalom, semmit meg nem tűrhet, a mi e hatalmat megcsorbítani és megcsönkítani alkalmas lehet.*

IV.

16. Az állam és az egyházi vagyon.

A szellemi célok elérésénél anyagi erőkre is szükség van. Az egyházra nézve már az államhoz való viszony szempontjából is különös figyelmet érdemel az a körülmény, hogy az egyház honnan nyeri a céljai elérésére szükséges erőt, más szókkal: *jövedelmi forrásai* honnan erednek, minő természetű a birtokában levő vagyon. A gyülekezet tagjai viselik-e az egyházi terheket, vagy az állam gondoskodik a szükségek fedezéséről, avagy a gyülekezet hivei és az állam a terheket megosztva viselik.

Az egyházak jövedelme három forrásból eredhet s tehát a gyülekezeti vagyon is háromféle lehet: *egyházközségi vagyon, gyülekezeti adó, állami segély.*

Ha az állam az egyházi szükségek fedezésére segélyt nyújt: számára természetesen azonnal megnyílik a jog, számon kérni, hogy a nyújtott segélyt mire és hogyan használta fel a segélyezett. Az állam felügyeleti joga azonban itt nem ér véget, hanem kiterjed az egyház összes jövedelmeinek a felhasználására és általán az egész egyházi vagyonkezelésre. Valameddig az államot illeti meg a jog engedélyt adni az egyházaknak, hogy a gyülekezet tagjaira adót vessenek, a stolaris díjakat stb. megszabják, valameddig az egyházi adók felhajtásában, ha szükség, az állam az egyháznak segítő kezét nyújt, mindaddig az államnak nemcsak jogában áll, de kötelességei közé is tartozik, a gyülekezet tagjainak, mint az állam polgárainak biztosítékot nyújtani az iránt, hogy ezek az adók és díjak a megszabott mértéket túl nem haladják és a megjelölt célokon kívül egyébre nem fordítanak.

Ez a biztosíték pedig nem lehet egyéb, mint az *állami felügyelet*. A felügyeletnek az egyházközség tulajdonát képező vagyonra is ki kell terjedni. Az egyházközségi vagyon nem magán tulajdon. Csak első tekintetre látszik ilyennek. A kettő között a valóságban igen nagy különbség vehető észre. Az egyes ember a saját vagyonát tetszés szerinti célokra használhatja; ő nem kikötött feltételek mellett

birtokosa a saját vagyonának; neki nem kell a saját jövedelmeit mások által kijelölt célokra fordítania. Ugyanez áll a magán társulatokra is, valameddig a társulat tagjainak csupán magán érdekei forognak szóban; de mihelyt a társulati érdekek nyilvános közérdekekkel jönnek kapcsolatba, az állam kötelessége lesz a vagyonkezelés fölött felügyeletet gyakorolni, hogy a köznek érdeke esetleg kárt ne szenvedjen. Az egyházak az állam által nemcsak elismert, de egyszersmind *privilegizált* társulatok is. A privilegiumokat azért nyerik, mert mint a valláserkölcsi élet ápolói, fontos állami közérdekeket szolgálnak. Az államnak kétségbevonhatatlan joga van megkövetelni, hogy az egyház ezt az érdeket, a valláserkölcsi élet nagy érdekeit szolgálja állandólag s összes jövedelmeit és anyagi erőit ezen érdekek szolgálatára használja.

Az egyházi vagyon *korlátolt tulajdon*; szorosan meg van jelölve a cél, mire a jövedelem fordítható. Az egyházi vagyon jogi jellege: *alapítványszerű*. Az alapítványok jövedelme mindig az alapító levélben megjelölt célokra használandó fel. Az alapítványok lehetnek a jogi alany természetével bíró olyan tőkék vagy ingatlanok, a melyek nem képezik semmiféle testületnek a tulajdonát és lehetnek olyanok, a melyek testületi vagyont képeznek ugyan, de a testület köteles az alapítványi vagyont az alapító levélben kikötött célokra felhasználni. Az egyház nemcsak az alapítványi, de bármi néven nevezendő összes vagyonának jövedelmét az egyházi élet körébe eső célokra köteles felhasználni; az *egyházi vagyon* és e vagyon *jövedelme* az egyházi élet körén kívül eső idegen célokra nem fordítható és el nem idegeníthető. Az egyházi vagyonnak maga a cél, mely az egyház előtt áll, vet korlátokat és szab határt. Megvédeni a korlátokat, őrködni a határ fölött, az állami felügyelet hatáskörébe esik.

A keresztyénséget megelőző időkben maguk az istenek voltak a templomok és templomi javak *tulajdonosai*, s a tulajdonnal együtt járó jogok birtokosai. A keresztyénség első idejében az isten mellé járultak még a szentek is. Mai jogi felhogásunk szerint az *érzéki világ körén kívül eső lényekkel semmiféle jogi viszonyba nem léphetünk*, mert azokra saját akaratunkból eredő hatást nem gyakorolhatunk, őket meg nem sérthetjük. A jogi alany természetével bíró, vagy önálló és semmiféle testület tulajdonát nem képező alapítványoknak és ajándékoknak tehát az istenek és a szentek *tulajdonosai* sem lehetnek. Ugyanezt kell állítanunk az ilyen alapítványok *kezelésével* megbízott személyekről is. Ők csak kezelők és semmi egyebek. A kiknek javára az alapítvány tétetett: magukat tulajdonosoknak azok sem tekintetik; ők csak *haszonélvezetre* jogosított személyek. Maguk az alapítvány tevők is tulajdonosoknak többé nem nézhetők, még ha életben vannak is, mert ők az alapítványi vagyont az alapítványi cél érdekében maguktól elidegeníthették, róla lemondottak, ingyen *eladták*.

És mégis lenni kell valakinek, a ki az alapítványokkal együtt járó jogok *érvényesülése* és a hozzá kötött köteleességek *teljesítése* fölött gondoskodni tartozik, mint illetékes személy. A hol jogról és köteleességről van szó: ott jogi alanynak is lenni kell. Tulajdonról, tulajdonos nélkül beszélni sem lehet; a mely vagyonnak nincs tulajdonosa, az uratlan jószág; az önálló alapítványok pedig uratlan jószágoknak nem tekinthetők. Szoktak alapítványi jogokról és alapítványi köteleességekről beszélni, jogi személynek magát az alapítványt tekintvén. Ez azonban tulajdonképpen csak azt jelenti, hogy az alapítványhoz kapcsolott jogokat és köteleességeket, valakinek, jelesen az alapítvány kezelésével megbízott személyeknek végre kell hajtani épen úgy, mintha valamely jogi személyt

képező testület képviselői volnának. Amde ebből csak tévesen lehet azt a következtetést vonni, hogy önálló alapítványoknál maga az alapítvány a jogi személy. Jogokat mindig csak *személyek* birhatnak és gyakorolhatnak; köteleességeket csak *személyek* vállalhatnak és teljesíthetnek, mert cselekvésre csak személyek lehetnek képesek. A jog és a kötelesség mindig cselekvő alanyokat tételez föl. A cselekvő alanyok és személyek pedig lehetnek „*egyének*“ vagy „*testületek*.“ Az alapítványok mindig személytelen dolgok, célok szolgálatában álló eszközök és semmi egyebek, a melyeket semmiféle törvényhozási aktus személyekké nem formálhat, mert a mi a személyiség fő kelléke, *akaratot* azoknak nem adhat. Amde minden alapítványnak, mint nem uratlan jószágnak, lenni kell tulajdonosának. És ha az önálló alapítványok tulajdonosa nem lehet sem egyes ember, sem egyes testületek: akkor itt a tulajdonos nem lehet más, mint az egyeseket és az egyes testületeket is magában foglaló *összeség*, vagyis az *állam*. Az ilyen alapítványi vagyon *közvagyon* és a szorosabb értelemben vett többi államvagyontól csak abban különbözik, hogy az állam az alapítvány elfogadása által kifejezésre juttatta, hogy az alapítványi vagyonnak az alapító levélben megjelölt és az alapító akaratának megfelelő célra való fordítása elé az állam akadályt nem gördít; az állam akaratát az alapító akaratával megegyezik.

Egészen más az eset azokkal az alapítványokkal, a melyeknek egy meghatározott testület a tulajdonosa, egy község, egy kerület, egy klastrom stb. Itt maga a korporáció a tulajdonos, csakhogy a tulajdon nem szabad, hanem az alapítványi cél által korlátok közé szorított tulajdon. Hogy pedig az alapítványi cél tiszteletben tartassék: a felől végső fokon az állam köteles gondoskodni, mert az alapító halálával megszűnt akarat helyébe az államnak az alapító akaratával megfelelő akaratát lépik. Alapítvány csak az állam jóváhagyásával jöhet létre s viszont az állam csak akkor adhatja valamely alapítványhoz jóváhagyását, ha az közhasznú célokat szolgál. Az alapítványok kezelését az állam ügyeli fel, hogy lehetetlenné tegye az alapítványi célok megsértését. Ha pedig az alapítványi cél megszűnt vagy közhasznú jellegét elvesztette: az államtól nem lehet megtagadni a jogosultságot arra, hogy az ilyen alapítványt, melyet közhasznú volta miatt engedélyezett, vagy megvonhassa, vagy jövedelmeit más közhasznú célokra fordíttatni rendelje.

(Folyt. köv.)

A zsinat V. ülészaka.

Igazában csak formális ülészak volt s mégis nagyfontosságú azon állásfoglalásnál fogva, melyet a kultuszminiszteri leirattal szemben — melyet lapunk más helyén közlünk — általánosságban elfoglalt a zsinat.

Általában nagy érdeklődés volt az ülés iránt, a mit mutat az, hogy a távoli erdélyi kerületet kivéve, a képviselők csaknem teljes számmal résztvettek.

Kun Bertalan püspök buzgó imája s az alakulás formáságai után az elnökség nevében Br. Bánffy Dezső főgondnok ismertette az elnökség álláspontját a zsinatösszehívás dolgában. A múlt ülészak utolsó napján úgy határozott volt a zsinat, hogy az elnökség akkor hívja össze a zsinatot a törvények királyi szentesítésre való felterjesztése ügyében, a midőn az egyházi törvények életbe léptetésének természetes előfeltételei bekövetkeznek. E „természetes előfeltételek“ minimális része az államtól a 48. XX. t.-cz. alapján nyerendő dotáció az egyházi adózás és lelkesízi nyugdíjintézet céljaira. Ezekre nézve a jelenlegi kultuszminisztertől 48848. sz. alatt, egy korábbi felterjesztésre adott, válasz érkezett az ezen ügyben tárgyaló két prot. egyház vegyes bizottságához. Röviden ismerteti, majd

szóserint is felolvastatja a miniszteri választ. Tudatja továbbá, hogy a vegyes bizottság a dotációnak a két egyház közti megosztásának kulcsául a mostani lélekszámot (2,558.000 ref. és 1,089.000 luth.) állapította meg. A 3 millióból — kerek számokban szólva — 2,200.000 kor. keli adósegélyekre, 560.000 kor. a lelkeszi nyugdíjintézetre (400.000 a reformátusoknak); a fennmaradó 236.000 kor. marad egyházi adminisztrációra (160.000 kor. a reformátusoknak). Habár — mondja tovább — az 1848. XX. t.-cz. alapján támasztott igényeknek ez nem teljes kielégítése, mégis olyan haladás és előrelépés, a melyet elismeréssel kell fogadni s miután most már ismeri a zsinat a miniszteri választ: az elnökség kéri annak kimondását, hogy ennek alapján a törvények szentesítés alá való terjesztésének ideje és lehetősége elérkezett.

Abban nem volt eltérő vélemény, talán egyetlen zsinati tag részéről sem, hogy ily körülmények között a törvények királyi szentesítésre felterjeszhetők. Mégis egymást érték a felszólalások, sőt sokan rendesen tárgysorozatra tűzve, a másnapi vita anyagává kívánták volna tétetni a miniszteri leiratot. Bánffy br. elnök hangsúlyozta ugyan, hogy nem azért tartotta kötelességének a vegyes bizottsághoz érkezett leirat felolvasztását, hogy most annak részleteivel is foglalkozzék a zsinat, hanem csak azért, hogy megállapíthassa a zsinat, hogy lát-e ebben elég alapot arra, hogy a hozott törvények keresztül is vihetők s így királyi szentesítésre felterjeszhetők-e? Bár az elnökség mindenképen igyekezett a kérdés tárgyalását ezen korláton belül tartani, mégis minduntalan túl mentek azon a szónokok. És ez természetes is; hiszen a mint egy előkelő zsinati tag úgy suttymban megjegyezte, mintha szántsándékkal elvonni igyekeztek volna a vezetők a 48. XX. t.-cz. végrehajtása kérdésének egész komplexumát a zsinati tárgyalás elől, mindig csak úgy mellékesen és oldalról lehetett hozzáférközni, hol a törvényjavaslat általános tárgyalásánál, hol a papi fizetéseknel, hol az adózásnál, hol a közalapnál lettek az emberek egy-egy kis rést, hogy e kérdésről szóljanak. A hol az egészről beszélni lehetett volna: a konventnek a vegyes bizottság memorandumáról tett jelentésénél, azzal az indokolással, hogy a kérdés ép most van tárgyalás alatt, a behatóbb vita ismét mellőztetett s a Fejes István elfogadott határozati javaslatával (424. jksz.) utasított a konvent, hogy működését az eddigi irányban tovább is folytassa és az ügy fejlődéséről a legközelebbi zsinati ülésszakon ismét jelentést tegyen. E mostani a harmadik ülésszak volt azóta, de a konvent semmit sem jelentett ez ügyben, nyilván, mert nem haladt az ügy.

A fejlődés újabb lépése ez a gróf Apponyi-féle válasz. Erről azt a jelentést, melynek alapján részletesen tárgyalhatja a zsinat a 48. XX. t.-cz. végrehajtási fejlődését, csak a konventtől fogja kapni a zsinat s addig — igaz a volt br. Bánffy elnök urnak — e kérdés egész komplexumáról a zsinat nem tárgyalhat. Azonban az is lehetlenség volt, hogy arról a miniszteri válaszról, melyről ugyancsak incidentaliter értesült, nagy vonásokban ki ne fejezze véleményét. Erre irányult főleg a Hegedűs Sándor, Miklós Odón és Darányi Ignác felszólalása. Mindenik elismeri, hogy azok a kilátások, a melyeket a miniszter válasza nyújt, elég alapot adnak a törvények szentesítésre való terjesztéséhez; de a miniszternek e lépéséért való köszönetünk kifejezése mellett, hangoztatnunk kell, hogy e kezdeményezés távolról sem elégíti ki a 48. XX. t.-cz. alapján támasztható igényeinket; nemcsak, sőt ahhoz képest oly kevés, égető szükségünket is annyira ki nem elégítő, hogy „hosszu időre el sem halaszthatja azoknak érvényesítését“. Szárazon kell tartanunk a puskaport minden irányu további küzdelmeinkhez. Mert lesznek, kik úgy kívánják, majd feltüntetni a dolgot, hogy jogos igényeink ezzel ki vannak elégítve; vagy akik a további lépést messze elodázní törekednek, vagy subjectiv okokból vagy esetleg más állami szükségek nyomása alatt. Vigyáznunk kell, hogy további igényünk az új törvényben is kifejezésre jusson.

Darányi sem ellenzi annak kiemelését, hogy a 48. XX. t.-cz. 3. §. alapján igényeink további kielégítése s 2. §. alapján több közjogi kérdés megoldása további tárgyalást igényel; de a mi most megkapható, siessünk felhasználni.

Fejes István azt hangsúlyozza, hogy az elnökség előterjesztése elfogadása mellett fentartandó, hogy a zsinat

ezt az egész ügyet egész terjedelmében tárgyalhassa egyik közelebbi ülésszakában.

György Endre két dologra hívja fel a figyelmet. Ez egyfelől az a nehézség, hogy a míg a szentesített törvény kötelez. az egyházat hűvel szemben az adótehernek a leszállítására, a törvényben előirt módon és határig: a kormány nem ez alapon vállalva a kötelezettséget, kevesebbet ad s így az egyház, egyelőre legalább, kielégíthetetlen követeléseknek néz elébe. A másik az elszámolási kötelezettség, a mely a felülbírálás s így autonomiánk sérelmét foglalná magában.

Br. Bánffy D. felvilágosításai után arra nézve, hogy a zsinat még határozhat az életbeléptetés mikéntjére nézve épen úgy, mint az elszámolásra nézve, melyből a „felülbírálat“ kizárandó: a zsinat többsége megnyugodott.

Még csak Radácsy jelentette ki a többség helyeslése mellett, hogy e 3 milliónál többre tartja a XX. t.-cz. 2. §-ban kifejezett „egyenlőséget és viszonyosságot“, melyet tehát tovább kell sürgetnünk és Bartalos István kérte a vezetőket arra, hogy örködjenek a dolog közjogi része felett s ne engedjék, hogy apró-cseprő évenkénti segélyekkel és törvényekkel elhomályosítsák és kijátszódják a 48. XX. t.-cz. alappondolatát. A lélekszi fizetések korszerű rendezésének további sürgetését Kiss József hangoztatva, megállapodott a zsinat abban, hogy e felszólalások elveit magában foglaló határozati javaslat fog másnap a plenum elébe terjesztetni a jegyzőkönyv határozati részében. Ez meg is történt, még pedig gr. Tisza István indítványára — ki az első nap nem volt jelen — a fentartások és igények ép' oly erős hangú hangsúlyozása mellett, melegebb elismerés kifejezésével a kormány kezdeményezése iránt. Tisza e felszólalásán ugyan sokan csodálkoztak, de hát ő maga igaz utját járja. Kifejezte, hogy ő, ki ismeri ugy ez ügyet, mint az állam pénzügyi viszonyait: bizonyoságot tesz, hogy a kormány jelenlegi ígérteitől a jóakaratot megtagadni nem lehet.

Még csak a felirat szövege állapított meg és fogadtatott el, melyet különben Baksa Lajos szövegezett volt s ezzel a kétnapos ülésszak, Kun Bertalan püspök buzgó imájával — a jegyzőkönyv hitelesítése délutánra hagyatván — véget ért.

A miniszteri válasz felett pedig most már megindulhat a vita a sajtóban, előkészületül az új ülésszakra, melyen bizonyára a konvent jelentése alapján érdemi vita tárgyává fog tétetni. Nagyon fontos dolog. Múltó, hogy minél többen foglalkozzanak vele. Legjobb órállóinkra különösen most lesz szükség!

Tudósító.

IRODALOM.

E rovatban minden munkát megemlítünk, a mi szerkesztőségünkbe elküldetik, de hosszabb, bírálatos ismertetésre nézve a szerkesztőség fentartja saját elhatározását.

Könyves Tóth Kálmán debreczeni ref. lelkész az alábbi előjegyzési felhívást bocsátotta ki „A hit temploma“ (új folyam) III. czimű predikációs kötetére.

„E harmadik kötetet magam adom ki, egyenesen azért, hogy kedves lelkésztársaimnak tetszetősebb kiállítású s gazdagabb tartalmu könyvet nyújthassak, (az eddigi 10 iv helyett 13 ivet.) Nem hivatkozom ugy az egyházi, mint a politikai lapokban megjelent kedvező bírálatokra. Egyszerűen csak annyit jelzek, hogy a „Hit Temploma“ régibb folyamának I. és II. kötete rövid idő alatt két kiadást ért meg s ez annyira elfogyott, hogy még antiquáriusi uton is csak elvétve szerezhető meg. S nyugodt lélekkel állithatom, hogy az újabb kiállított kötetek nem állanak az előbbieket háta mögött. Lehet, hogy áldozattal, de ezt a III. kötetet magam bocsátom utnak diszesebb alakban, de épen annyi árban, mint az előbbieket, meg akarván némileg hálálni lelkésztársaimnak működésém iránt tanúsított méltányló elismerését. Negyvenhárom éve, hogy az Ur szolgálatában forgolódván, ha nem gazdag kévéket is, de néhány kalászflejt nyújthattam s mutathattam be. Mutathatnék fel szép számmal előismerő nyilatkozatokat. De azok csak hadd maradjanak az én kedves magánemlékeim. Nem

ösztönöz engem a kiadásra semmi más, mint az, hogy hirdessem az Igét s építsem a „Hit Templom“-át, úgy, a mint azt az én jó Istenem tudnom adta. Ha lelkészársaim segítségemre jönnek, velem együtt építenek ők is s az Urnak teszünk kedves szolgálatot. Tájékoztató közlöm a III. kötet tartalmát, megjegyezvén, hogy e kötet nagyobbára eredeti beszédeket tartalmaz, sőt azok is, melyekhez a vázlatot idegen szerzőtől kölcsönöztem, annyira át vannak alakítva, hogy eredeti szerzőjük a szerzőséget ily alakban nem ösmernék el. Szem előtt tartottam folyvást a mi viszonyainkat, lelki szükségleteinket. Közlendő beszédeim névsorát így állítottam egybe:

1. Ama Jézus. 2. Jézus zörget! 3. Az igazság bizonyossága. (Karácsonyi.) 4. Keressük az Urat! (Uj-évi.) 5. Leánynézőben. (Farsangi.) 6. Még egyszer leánynézőben. 7. Izsák lakodalma. (Farsangi.) 8. Jézus és Judás. (Bőjti.) 9. Judás és Jézus. 10. Az áruló sorsa. (Bőjti.) 11. Jézus siralmi. (Virágvasárnap.) 12. Golgotha felé! (Nagypénteki.) 13. Az üres sir előtt. (Husvét.) 14. A bezárt ajtó. (Husvét után.) 15. Az eltávozó Mester. (Áld. csütörtök.) 16. A véres hajnal. (Pünköszt.) 17. A második véres hajnal. (Pünk. ut.) 18. Az Ur házának plántái. (Tavaszi.) 19. A reménység alatt. (Szántás idején.) 20. Egy kosár nyári gyümölcs. (Nyáron.) 21. Nábót szőlője. 22. Három kölcsön kenyér. (Uj kenyérre.) 23. Az élet ama vize. 24. Az élet ama bora. 25. A vallás és a só. 26. A hűséges varrónő. 27. Az eltört mankó. 28. A legszebb nap. 29. A gyermek és az óriás. (Iskolai vizsga alkalmával.)

Ára a díszesen kiállítandó, körülbelül 13 ívre terjedő kötetnek 3 azaz három korona. Az előjegyző lelkészársaim a művet bérmentes küldéssel f. évi szept. vége felé vehetik át. S csakis a mű kézhez vétele után kérem a három koronát beküldeni a nt. esperesi hivatal útján, a mennyiben az előjegyzési íveket is e hivatalhoz küldöm. Ha azonban jónak látja egyik-másik lelkészársam: az előfizetési összeget előlegesen is beküldheti. (Debreczen, Vasutiposta.)

Mint hogy pedig több oldalról föl lettem szólítva, hogy a „Hit Templom“ régibb folyamának teljesen elfogyott két első kötetét is adjam ki, erre is vállalkozom, ha kellő számú előjegyzés történik. Egy-egy kötet tartalmaz 39 beszédet 17 ívnyi terjedelemben. Ezt is 3 azaz három korona mérsékelt árban számítom kötetenként.

Aldozattal jár e kiadás, de attól sem riadok vissza, hogy egyházunk ügyének szolgálatot tehessek. Megjegyezni kívánom, hogy csakis annyi példányt nyomtatok, a hány előfizető jelentkezik s műveim könyvtáru uton nem lesznek beszerezhetőek.

K. Tóth Kálmánnak eddigi munkássága s predikációs kötetei kiváló papi talentumról tesznek tanubizonyosságot. Predikációinak ezt az új kötetét is csak a legmelegebben ajánlhatjuk olvasóinknak.

Szabó Jenő k.-vásárhelyi lelkészársunk „Magyar szivvel“ című verskötetére, mely a neves magyar poéta költői munkásságának tíz évi gyümölcsét foglalja magában, már eleve felhívjuk olvasóink figyelmét. A kötet a „Kézdivásárhelyi könyvnyomda részvénytársaság“ kiadásában jelenik meg. Előfizetési ára füzve 2 kor. diszkötésben 3 kor.

KÜLÖNFÉLÉK.

Lelkész beiktatás. Somlyó-Ujlak egyházközség új református papját, Nyárády Lászlót, f. hó 24-én iktatták be állásába.

A sárdi ref. egyházközség papbeiktató ünnepélyéről, mikor is Gábos Sándor az ujonnan megválasztott lelki-

pásztor elfoglalta hivatalát, utólag közöljük az alábbiakat: összesereglett az ünnepélyre az erdélyrészi Hegyalja összes színmagyarsága, dokumentálva ezzel is, hogy az egész magyarságnak ünnepe volt. A beiktató szertartást dr. Elekes Viktor esperes végezte. Gábos Sándor hatalmas lendülettel és szónoki erővel szólott a lelkesi pálya fény- és árnyoldalairól, mélyen megindultan ígérve aztán, hogy minden erejével egyházát és a magyarság ügyét fogja szolgálni. Mély hatást gyakorolt beköszöntőjével. Sipos Elek gy.-fehérvári kántor gyönyörű szép énekeivel emelte az istentisztelet magasztosságát. Istentisztelet végeztével a szokásos átadás történt meg, majd egyházmegyénk papsága, élén Elekes Viktor esperessel, több világi notabilitás csatlakozásával tisztelgett az ünnepélyre eljött Szász József alsófehérmegyei alispán és sárdi birtokosnál, aki nagy elfoglaltsága mellett is talál időt mindig, ha egyházának szolgálatára lehet. Majd gazdag lakomára gyűltünk össze Szöllősi Károly sárdi tekintélyes birtokos és egyházigazgató vendégszerető házához. A gazdag lakomán, kitünőbb-nél kitünőbb hegyaljai borok fogyasztása közben, szellemes pohárköszöntőkben sem volt hiány. Elekes Viktor az új papot, Benedek Károly Szász József alispánt, majd régi osztálytársát Gábos Sándort, dr. Elekes Koncz Albert és Vadady László birtokosokat, Bartók Dénes Elekes esperes és Benedek Károly főjegyzőt, Elekes esperes a derék egyházigazgatókat és házigazdát Szöllősi Károlyt és feleségét köszöntötte fel, A sárdi egyház és új lelkesze sokáig örvendezzenek egymásnak. —e—

„A lelkipásztorok és tanítók társadalmi tevékenységéről“ című, s lapunk 23-ik számában megjelent közleményünkre vonatkozólag az alábbi sorokat vettük: „Nagyüszteletű Szerkesztő ur! A félreértés elenyésztetése céljából sziveskedjék b. lapjában közölni, hogy az „Erd. Prot. Lap“ f. é. 23. számában „A lelkipásztorok és tanítók társadalmi tevékenységéről“ cz. alatt megjelent javaslat ez ideig csak *egyéni vélemény*, egyik nagyérdemű értekezleti tagtársunk véleménye, a melyet az e. m. értekezlet közgyűlése még nem tárgyalt s így nem is tehetett magáévá. Nem tudom mit fog e tárgyban a f. hó 24-én tartandó ért. közgyűlés határozni; magam részéről azonban kijelenthetem, hogy sok dologban cikkiró kollegával ellenkező véleményen vagyok. Alsó-sófalvi 1906. jun. 18. Ifj. Péter Károly esperes.“

Theológiai pályakérdések. Theol. Fakultásunkon a jövő 1906—7. isk. évre az alábbi pályakérdések tűzettek ki. 1. *A bibliai tudományok köréből:* „Az újtestamentomi profetizmus beható ismertetése.“ 2. *A systematika theológiából:* „A magyarnyelvű (eredeti és fordított) socialista irodalom vallásellenes iratainak ismertetése és bírálata.“ 3. *Az egyháztörténelemből:* „Az articularis helyek története.“ 4. *A gyakorlati theológiából:* a) Egyházi beszéd szabadon választott textus felett. b) Egyházi beszéd Ján. XVI. 7—11. c) Predikáció műfordítás. 5. *A bibliai nyelvekből:* A hat utolsó kis proféta és az apokalipsis.

A pályamunkák idegen kézzel írva, s jelígyes levéllel ellátva, 1907. május 1-én déli 12 óráig adandók be a fakultás igazgatóságához.

A systematikai pályakérdésre vonatkozólag megjegyezzük, hogy a dolgozat értékét nagy mértékben emelné s annak gyakorlati jelentőséget kölcsönözne, ha a megfejtő vizsgálódásainak végeredményeit, egy, a socialista irodalom támadó hangja termékeivel szemben állástfoglaló védő iratba foglalná össze.

A kérdésre vonatkozó irodalmi termékek legczélszerűbben a „Népszava könyvkereskedésében“ szerezhetőek be. Budapest, VI. Nyár-utca 1.

Az Országos Református Tanáregyesület 1906. aug. 27. és 28. napjain Sárospatakon tartandó ötödik rendes közgyűlésének programja: *Augusztus 26-án, vasárnap.* Erkezés, elszállásolás. Este 7 óra 56 perczkor hivatalos fogadtatás a pályaudvaron. Este fél 9 óraker ismerkedés. *Aug. 27-én, hétfőn.* Reggel 8 óraker választmányi gyűlés az ev. ref. főiskola tanácstermében, melyen a központi igazgatóság jelentései s esetleges indítványok kerülnek tárgyalás alá. 9 óraker gyülekezés a főiskola épületében s onnan testületi felvonulás a református templomba, ahol imádkozik: *Novák Lajos* főiskolai lelkész, theol. akad. rendes tanár. Istentisztelet után közgyűlés a főiskola imatermében. *Tárgysorozat:* 1. Elnöki megnyitó. 2. Üdvözlések. 3. A tanár egyénisége és a tantervi utasi-

tások. Felolvasás *Sinka* Sándor debreczeni főgimn. tanártól. 4. Régi diákélet Patakon. Felolvasás *Radácsi* György sárospataki theol. tanártól. Délután fél 2 óraker közepében az iskolakerti főiskolai tornacsarnokban. Az ebédet adja a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület és a főiskola. Délután 5 óraker az iskola, a város és a Rákóczi-vár megtekintése. — Aug. 28-án, kedden. Délelőtt 9 óraker a közgyűlés folytatása. *Tárgysorozat*: 1. Főjegyző évi jelentése. 2. A középiskolai reformtörekvések. Felolvasás *Marton* Sándor kecskeméti főgimn. tanártól. 3. A választmány jelentései. 4. Indítványok tárgyalása. 5. Közgyűlés berekesztése. Délután fél 2 óraker közepében a tornacsarnokban, adja a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület és a főiskola. Ebéd után kirándulás Sátoraljauhelybe, Széphalomra és Borsiba. A kirándulás költsége mintegy 4 kor. — Jegyzet. A központi igazgatóság a közgyűlésre szóló kedvezményes vasuti jegyek érdekében megtette a szükséges lépéseket. Kérjük azon tisztelt tagtársainkat, a kik a közgyűlésen megjelenni szándékoznak, hogy vagy közvetlenül, vagy igazgatóságuk utján f. évi aug. hó 9-éig sziveskedjenek ebbeli szándékukat az elnökségnél okvetlenül bejelenteni, hogy a kedvezményes vasuti igazolványokat részükre kiállítva, idejében elküldhessük s elszállásolásukról a helyi rendezőség gondoskodhassék. A kirándulás költségeit a közgyűlésen fizetik a résztvevők. Debreczen, 1906. június 11. — *Az országos ref. tanáreggység központi igazgatósága.*

Bocskay István szobrának a bécsi béke 300 esztendő évfordulója alkalmából, erdélyi fejedelemmé választása helyén Nyárádszeredában, 1906. évi június hó 17-én tartott leleplezési ünnepélye az alábbi műsorral folytat: Délelőtt 1/2 10 óraker hálaadó isteniszteleit volt a ref. templomban. 1. XCII. Dicséret (Jövel szent lélek...). 2. Szózat. Előadta a Nyárádszeredai Székely Közművelődési és Dal-Egylet. 3. Imát mondott Ravasz János ev. ref. esperes. 4. Székely vitézek éneke Bocskai korából. Dallamát szerző dr. Vajna Géza. Előadta a Nyárádszeredai Bocskay Kör énekkara. 5. Alkalmi egyházi beszédét tartott Ravasz János ev. ref. esperes. 6. Egyházi ének. 7. Nagy Isten téged imád... Előadta a Nyárádszeredai Onkéntes Tüzoltó Egylet zenekara. Délután 3 óraker a Marosvásárhely felől érkező vendégek fogadása után 1/2 4 óraker a Bocskay-terén: 1. Hymusz. Előadta a Nyárádszeredai Székely Közművelődési és Dal-Egylet. 2. Imát mondott Fazekas Lajos unit. lelkész. 3. Megnyitó beszédet tartott Ravasz János ev. ref. esperes, a szobor-bizottság elnöke. 4. Ünnepi beszédet mondott dr. Szádeczky Lajos kolozsvári egyetemi tanár. 5. Szózat. Előadta a Nyárádszeredai Bocskay Kör énekkara. 6. Bocskay. Ünnepi óda. Irta és előadta Bedőházy János országgyűlési képviselő. 7. Hiszünk óh hon jövődben. Szerző Mihályi Károly. Előadta a Székely Közművelődési és Dal-Egylet. 8. Bocskay emlékezete. Irta Lámpérth Géza. Előadta Márton Árpád ev. ref. lelkész. 9. A szobor átadása a szoborbizottság elnöke által Nyárádszereda község közönségének. 10. Induló. Előadta az Onkéntes Tüzoltó Egylet zenekara.

A nagyteremii egyházközség ujonnan épült templomának felavatási ünnepélye július hó 1-én az alábbi sorrenddel lesz megtartva: I. 1. Főtiszteletű és méltóságos dr. Bartók György püspök urat a maroscsapói vasuti állomáson július 1-én d. e. fél 10 óraker a küküllői ev. ref. egyházmegye, a nyárádtói vasuti állomáson 10 óraker a marosi egyházmegye fogadja. 2. Megérkezés Nagyterembe, ott fogadja a diszkapunál az egyházközség nevében Kakasi Márton lelkész. II. Templomfelavatási ünnepély 11 óraker. 1. XC. zsoltár 1. versét éneklie a gyülekezet. 2. CCXVIII. dicséret 1. 2. versét éneklie a gyülekezet. 3. Imát mond Nagy Domokos esperes. 4. „Erős várunk...” éneklie a nagyteremii—teremiujfalusi dalkar, Czirmay Árpád áll. tanító vezetése alatt. 5. Templomfelavatási beszédet mond Kenessey Béla egyházkerületi főjegyző. 6. Templomavatási karének, éneklie a nagyteremii—teremiujfalusi dalkar. 7. Felavatási imát mond főtiszteletű és méltóságos püspök ur. 8. Solo ének orgonakisérettel: Kakasi Béla. 9. Keresztel Hegyi Károly dicsőszentmártoni lelkész. 10. Esket főtiszteletű püspök ur. 11. Rinck „Orgona hangversenyé”-ből orgonán játszik Dali István maroscsucsi lelkész. 12. Az uri szentvacsorát kiosztják: Nagy Károly theol. tanár és Szabó Miklós erzsébetvárosi lelkész. 13. A templomépítés történetét előadja Kakasi Márton nagyteremii lelkész. 14. Hym-

nusz. III. Templomavatás után a papilakban tisztelgések a főtiszt. és méltóságos püspök urnál. — Utólag értesültünk, hogy a méltóságos püspök ur akadályoztatása miatt, aligha vehet részt az ünnepségeken.

Nyilt kérelem. A Skót Egyesült Szabad Egyház azon bizottsága, mely a külföldi ösztöndíjakat kiosztja felkért arra, hogy gyűjtenék adatokat azok felől, kik az edinburgi New College-ban tanultak, mint magyar theologus növendékek. Tisztelettel kérem azért szeretett Kollégáim közül azokat, kik valamikor ösztöndíjat nyertek a Skót Egyesült Szabad Egyháztól, legyenek szivesek felelni a következő kérdésekre és az alábbi kérdések szerint adatokat közölni velem azokra vonatkozólag, kik velük egyidőben voltak külföldön, kiknek tartózkodási helyét nem tudom s kik közül már néhányan meg is haltak. 1. Melyik évben volt Skótországban? 2. Mennyi időt töltött ott? 3. Melyik magyar theologia növendéke volt? 4. Visszatérése óta hol és milyen állásban működött? 5. Jelenleg hol és milyen állásban van? 6. Volt-e irodalmi működése s ha igen, miféle? 7. Külföldi tanulmányainak és tapasztalatainak vette-e hasznát? 8. Kik voltak társai, kikkel együtt ment Skótországba és mit tud azokról? Becses választat junius 30-áig sziveskedjék czimre megküldeni. Kérésem ismételve vagyok szives üdvözléttel Webster Jakab ref. lelkész Bpest, V., Hold-u. 17.

Adományok a zilahi ref. egyház javára. A zilahi reformátusok új temploma immár belül is kezd kibontakozni és teljes válójában mutatkozni. Legközelebb már a főkupola alól is kiszedik az állványokat s lépésről-lépésre nyilvánvalóbb lesz, hogy a templomnak aligha akad még egy párja az egyházkerület modern templomai között. A monumentális épület természetesen tetemes áldozatokat követel a hivatktól, de azok — ritka jelenség a mai világban — készek is az áldozatra s nemcsak hogy a hivatalból reájuk rótt terhek elől nem térnek ki, hanem önkéntesen is adóznak. Főlemlítettünk már e helyen néhány tekintélyes adományt az új orgona költségeinek fedezésére, most újabbakról adhatunk hírt. Széchenyi-utca közönsége 10 év alatt fizetendő 1000 koronát, Király-utczáé 200 koronát, a fazekas ipartestület 10 koronát szavazott meg. A timár ipartestület pedig szintén 10 év alatt fizetendőleg 1700 koronát.

GYÁSZROVAT.

Páll Balázs, a kőrispataki ref. egyháznak 61 éven át páratlan buzgósa és hű lelkipásztora, életének 91-ik, boldog házasságának 60-ik évében, egy heti kínos szenvedés után, végelgyengülésben elhunyt. Hült sorait az erdélyi ref. egyházkerület egyik legrégibb papjának, június 20-án d. e. 10 óraker kísérték ki a kőrispataki ref. temetőkertbe. Nyugalma legyen csendes!

HIVATALOS RÉSZ.

Sz. 384—1906.

MEGHÍVÓ

a kolozsvári ev. ref. egyházmegyének Bonczhidán, az ev. ref. templomban, esetleg az állami iskola nagyobb tantermében 1906. július 6-án d. e. 9 órától kezdődő rendes közgyűlésére.

Tárgysorozat: Imát mond Herepei Gergely esperes, prédikál Daróczi Ferencz kajántói lelkész. 1. Elnöki megnyitó. 2. Megalakulás. Új papok és tanítók bekebelezése, utóbbiak eskü letételével. 3. Bizottságok kinevezése. 4. Leiratok tárgyalása. 5. Esperesi jelentés a megvizsgált egyházközségekről. 6. Jelentés az ehm. tanács működéséről. 7. Jelentés a megejtett iskola-vizsgálatokról. 8. Pénztári bizottság jelentése. 9. Kérelmi bizottság jelentése. 10. Az 1907. évi költségelőirányzat megállapítása. 11. Választás: aljegyzői állásra. 12. Indítványok.

Lelkész atyámfiait kérem, hogy egyházuk világi képviselőjökkel ezen meghívót sziveskedjenek közölni.

Kolozsvárt, 1906. június hó 21-én.

Herepei Gergely, esperes.